

**STUDIA
UNIVERSITATIS BABEȘ-BOLYAI**

POLITICA

1

Editorial Office: 3400 CLUJ-NAPOCA, Gh. Bilașcu no.24 ♦ Tel. 194315 int. 167

SUMAR - CONTENTS - SOMMAIRE

GABRIEL BĂDESCU , <i>Câteva aspecte privind etno-naționalismul în Transilvania după 1989</i>	3
EMIL BOC , <i>Considerații privind guvernământul local în S.U.A.</i>	15
LILIANA MIHUȚ , <i>Diversitatea grupurilor de interes în S.U.A.</i>	27
PETRAȘ VOICU ILONA , <i>Possibilities and Limitations of law in the process of university reform</i>	43
CIPRIAN TRIPON , <i>Political and economic reform</i>	51
EMIL BOC , <i>Regimul parlamentar (I)</i>	75
I. MAXIM DANCIU , <i>Rațiune și practică socială</i>	89
GHEORGHE CORDOȘ , <i>Dilemele științei politice</i>	107

CÂTEVA ASPECTE PRIVIND ETNO-NAȚIONALISMUL ÎN TRANSILVANIA DUPĂ 1989

GABRIEL BĂDESCU

ABSTRACT. *Some aspects concerning the ethno-nationalism in Transylvania after 1989.* There are many theories that are explaining the rise of ethno-nationalism în the East-European countries after 1989. The present study aims to test several of their consequences for the Romanian case. Using the data of the three surveys conducted in the city of Cluj, the electoral and statistical data aggregated at the locality level and 10 individual in-depth interviews, I argue that some of the ethno-nationalistic type attitudes are determined by the level of formal education that individuals have and that these attitudes are not significantly related with factors that are considered as important by some of the theories.

Problema generală care se circumscrie acestui studiu este cea a etno-naționalismului în România după 1989. După o expunere succintă a principalelor teorii care urmăresc explicarea proliferării naționalismului etnic în țările foste comuniste voi prezenta câteva rezultate care aduc clarificări privind determinanții posibili ai acestui fenomen în spațiul românesc și în special, în Transilvania.

Studiul are la bază asumția conform căreia pornind de la evaluări ale atitudinilor față de Partidul Unității Naționale a Românilor este posibilă măsurarea unor atitudini etno-naționaliste. Va fi argumentat, pornind de la rezultatele analizei unor interviuri individuale aprofundate, faptul că preferința pentru PUNR se constituie, cu o aproximație care poate fi acceptată, într-un indicator al unor atitudini de tip etno-naționalist.

Avantajele fundamentării explicației pe aceasta presupozitie reduționistă sunt cele obișnuite în cazul modelării realității sociale: fenomenele complexe pot fi măsurate și puse în relație iar rezultatele depășesc nivelul unor truisme.

Chiar dacă valoarea de adevăr a concluziilor este certă numai în măsura în care asumptiile care stau la bază edificiului teoretic sunt adevărate, modelarea permite circumscrierea exactă a afirmațiilor incerte în vederea unor verificări ulterioare (M o r r o w , 1992).

Principalul câștig al unor operaționalizări ale conceptului de etno-naționalism pornind de la atitudinile față de PUNR îl constituie accesul la date diverse, incluzându-le pe cele de tip cantitativ. Am utilizat (a) rezultatele unor interviuri individuale focalizate în Cluj (b) rezultate electorale și date statistice la nivel de localitate (c) rezultatele a trei sondaje de opinie realizate în Cluj. Analiza datelor de tipul (b) ne permite investigarea caracterului de excepționalitate a manifestărilor de tip etno-naționalist în orașul Cluj. Stabilirea unui model explicativ aplicabil tuturor orașelor, deci și Clujului, conferă o justificare sporită oricăror generalizări a unor fenomene constatate la nivelul unui oraș pentru toate celelalte orașe. Datele de tipul (c) permit aflarea unor determinanți ai preferinței pentru PUNR în orașul Cluj. Astfel, printr-o analiză multivariată este studiat efectul vârstei, sexului, educației formale și a tipului de localitate în care s-a născut respondentul asupra factorului dependent.

Identificarea unor variabile care influențează variația unei variabile asociate cu preferința față de PUNR, în condițiile de control al efectului altor variabile, permite raportarea la teoriile privind proliferarea etno-naționalismului în România după 1989, în mare măsură concurente.

Concepte, teorii, operaționalizări

Termenul de etno-naționalism este folosit de către Katherine Verdery pentru a desemna suprapunerea dintre naționalism și etnicitate. Fără a o numi astfel (sau printr-un alt termen) H o b s b a w m tratează și el problema suprapunerii celor două fenomene, considerate a fi distincte, și a extinderii ariei manifestării lor simultane.

Chiar prin modul de definire, termenul de e.n. dobândește imprecizia celor două concepte care îl compun. Alăturarea lor, însă, face ca variațiile de definire pentru fiecare, să se compenseze în parte atunci când sunt suprapuse.

Hobsbawm consideră în contextul menționat naționalismul drept un program politic, și care înseamnă, în practică, "exercitarea unui control suveran asupra unui teritoriu cât se poate de continuu, cu granițe bine definite, locuit de o populație omogenă, care formează majoritatea corpului civic." (Hobsbawm, 1994). Etnicitatea, pe de altă parte, "este un mod de a exprima un sentiment real al identității de grup, care unește membrii lui *noi* pentru că accentuează diferența față de *ei*."

(Hobsbawm, 1994). Pentru Verdery "națiunea este un element al relației dintre stat și individ, înțeleasă ca o relație culturală..., un construct ideologic care a fost esențial în stabilirea locului individului în statul modern" (Verdery, 1994a). Ideologiile sunt definite drept "credințe sau idei materializate în acțiune, adesea într-un conflict politic, și adesea într-o formă discursivă". (Verdery, 1994b) În accepțiunea lui Verdery națiunea este mai mult decât un program politic, înseamna "relații sociale trăite prin care subiectivitățile umane sunt constituite și prin care oamenii acționează asupra lumii".

Voi folosi în continuare definiția lui Verdery pentru etno-naționalism. Teoriile curente care explică manifestările de tip e.-n. în România după 1989 pot fi încadrate în trei tipuri, în funcție de perioada în care este afirmată originea fenomenului:

1. Cauzele pot fi urmărite în trecut pînă dinaintea de comunism.

- a. De vină sunt naționalismele locale, specificul istoric al zonei, conflictul între etnii, una fostă majoritară, alta fostă minoritară și având acum statutul schimbat.
- b. E.-n. este un rezultat al trecerii de la societatea agrară la cea industrializată (Gellner, 1994).

2. Perioada comunistă a contribuit la acumularea unui fond propice e.-n.

- a. Industrializarea rapidă, alfabetizarea și urbanizarea care au luat amploare în primele decenii de comunism au dus la creșterea nivelului de e.-n.
- b. Vehicolul persuasiunii a fost ideologia statului comunist (Verdery, 1994b).

3. Perioada de după 1989

- a. Dispariția comunismului i-a lipsit pe oameni de obiectul urii lor, iar acesta constituise modul în care se auto-defineau social (Verdery, 1994 a). Din diferite motive, după 1989, modul cel mai la îndemână de auto-definire pentru români a fost cel prin opoziție față de membrii etniei maghiare.
- b. Perioada de după 1989 este caracterizată de probleme economice și sociale fără precedent în ultimele decenii: șomaj,

scădere a nivelului de trai. "Când societatea eşuează naţiunea apare ca ultima garanţie". (Hroch, 1985)

- c. Tranziţia spre economia de piaţă începută în 1989 a dus la creşterea stratificării şi a polarizării sociale. E.-n. constituie un mod de refacere a solidarităţii (Offe, 1994). Teoriile de mai sus sunt, în intenţia autorilor, aplicabile întregului spaţiu est-european. Următoarea ipoteză se referă în special la România şi este exclusă extinderea ei pentru toate ţările din Europa Centrală şi de Est:
- d. E.-n. este rezultatul unui proces de reconsiderare a identităţii naţionale (de re-imaginare a comunităţii politice) ca urmare a deteriorării imaginii din exterior a A. Criza identităţii existente în Cehoslovacia şi Iugoslavia a dus la apariţia (în răspunsurile de la recensământ) a unor identităţi etnice necunoscute în mod curent: moravă, sileziană, ruteană etc. (Offe, 1994). Este posibil ca datorită frustrării locuitorii din Ardeal să fie într-un proces de identificare a unei identităţi etnice alternative.

Datele de care dispun nu permit testarea acestei ipoteze. Rămâne să fie imaginat un design de cercetare pentru aceasta încercare explicativă. Operaţionalizarea conceptelor care intervin în explicaţie a fost dictată în mare măsură de datele disponibile. Astfel, am folosit rezultate electorale şi date statistice la nivel de localitate şi rezultatele a trei sondaje de opinie realizate în Cluj într-un interval de un an. Pentru fiecare oraş cunoaştem rezultatele la alegerile locale din 1996, populaţia totală şi populaţia maghiară, precum şi informaţii despre judeţul din care provine acea localitate - distribuţia pe vârste, indicatori economici, structura educaţională, mortalitatea infantilă în 1991 şi 1966, etc.).

Atitudinile faţă de PUNR, agregate la nivel de oraş, sunt măsurate de proporţia dintre români care au votat PUNR, pentru consilierii judeţeni, la alegerile locale din 1996. Principala problemă a acestei măsuri provine din faptul că are la bază o alegere dintr-o multime restrânsă de opţiuni şi, deci, măsoară un agregat de atitudini. O primă asumţie este că interacţiunea dintre preferinţe nu conduce la abateri sistematice (A1).

Aş fi preferat să utilizez datele de la alegerile generale din 1996 însă la data elaborării studiului acestea nu erau disponibile decât la nivel de judeţ. Asta, deoarece este de aşteptat ca rezultatele pentru consilieri să fie influenţate nu doar de preferinţele pentru partide dar şi de preferinţele pentru candidaţii la funcţia de primar. Voi presupune că eroarea în măsurarea atitudinilor, datorate votării simultane şi a primarilor, este aleatoare (A2). Toate variabilele cuprinse în această parte a analizei

caracterizează grupuri de oameni -- agregați la nivelul orașelor sau al județelor. Fără a intra aici în detalii voi expune câteva afirmații care justifică și ghidează demersul explicativ privind o realitate socială descrisă de variabile agregate¹:

- explicația în științele sociale este completă numai atunci când acoperă nivelul individual. Astfel, relația dintre două fenomene macrosociale trebuie redusă la o relație între fenomene ce caracterizează indivizii umani și trebuie argumentat fiecare din cei trei pași: macro - micro, micro - micro, micro - macro (C o l e m a n , 1991).
- pentru orice model aplicat unei realități sociale, descris de o relație liniară între variabile agregate obținute ca medii ale unor variabile care iau valori pentru cazuri individuale, există un model descris de aceeași relație între variabilele individuale și care descrie aceeași realitate socială. Dacă modelul nu este liniar nu există un model cu variabile individuale care să îi corespundă. (B ä d e s c u , 1997)

Consecința celor două afirmații este că preferința pentru PUNR poate fi explicată folosind date agregate (la nivel de localitate sau de județ) *prin și numai prin* modele liniare. Voi folosi de aceea regresia liniară și nu voi urmări îmbunătățirea modelelor în direcția includerii unor produse de variabile independente. Sondajele de opinie au fost realizate în iulie 1995 de către Catedra de Sociologie a Universității Babeș-Bolyai² (coordonator Prof. Traian Rotariu), în aprilie 1996 de către Laboratorul de Analiză politică Factuală (coordonator Gabriel Bădescu) și în mai 1996 de către Laboratorul de Analiza Politica Factuală (coordonator Peter Wagner, Gabriel Bădescu)³. Pentru datele de la sondaje atitudinea față de PUNR este estimată de variabila: "Ce părere aveți despre PUNR?" cu 4 categorii de răspuns + NS/NR. O asumție importantă a acestui studiu este aceea că o măsură a etno-naționalismului în rândurile populației române din Ardeal poate fi dedusă din evaluarea atitudinii față de PUNR. (A2) În ceea ce

---

¹ Înțeleg prin variabila agregată o variabila care ia valori pe fiecare din submultimile unei multimi de indivizi statistici, submultimi dintre care cel puțin una cuprinde mai mult decît un caz statistic. De ex." proporția celor care au votat pentru fiecare din circumscriptiile electorale dintr-o țară".

² Sunt recunoscător membrilor catedrei de sociologie pentru ca mi-au pus la dispoziție datele brute ale sondajului.

³ În toate cazurile esantioanele au fost de tip aleator, interviurile realizate față în față, iar structura esantioanelor după sex, naționalitate și vîrstă nu diferă semnificativ de cea din populația Clujului.

priveste corespondența dintre etno-naționalism și atitudinea față de PUNR presupun uni-dimensionalitatea fiecăreia dar nu și liniaritatea și nici măcar monotonia relației dintre ele. Astfel, o persoană care susține puternic PUNR va fi considerată ca fiind într-o măsură mai ridicată e-n. decât o persoană care îl susține mai puțin. Pentru o susținere medie și sub-medie nu fac nici o precizare. De exemplu, o persoană care are o atitudine ostilă față de PUNR nu este caracterizată în mod necesar de un nivel scăzut de e-n, presupun doar că acesta nu este foarte ridicat. Rezultatele obținute în urma realizării a 10 interviuri individuale focalizate cu locuitori ai orașului Cluj care susțin în mare măsură PUNR au pus în evidență faptul că imaginea PUNR este, pentru fiecare respondent, axată aproape exclusiv asupra problemei naționale. În absența notelor care fac referire la etnia maghiară rămâne puțin din discursul referitor la PUNR al fiecăruia dintre cei 10 respondenți și nu am putut discerne nici un pattern comun. Atât persoanele intervievate cât și cele din sondaje care au exprimat un nivel ridicat de susținere față de PUNR operează cu categorii care se referă la etnicitate mai precise decât ceilalți. Distanța dintre profilul tip al românului și cel al maghiarului este în mod semnificativ mai mare pentru această categorie de populație.

Analiza datelor

O reprezentare a realității în care preferința pentru PUNR este determinată de proporția maghiarilor locuind în acea localitate și de distanța față de Cluj⁴ este conformă cu datele empirice⁵.

Proporția în care cei doi factori explică rezultatele obținute de către PUNR la alegerile locale din 1996 este neașteptat de mare: 64%. Restul de o treime ar putea fi explicat cu ajutorul unor factori mai dificil de cuantificat: eficiența campaniei electorale pentru partid, percepția organizației locale a PUNR și, când este cazul, a activității anterioare a unui primar PUNR-ist.

Este interesant faptul că nici mărimea localității și nici nivelul de adeziune a populației maghiare din localitate față de UDMR nu sunt în relație cu performanța PUNR.

---

⁴ Distanța față de Cluj este exprimată în numărul de granițe de județ care desparte localitatea în cauza de Cluj. Astfel, distanța este 0 pentru un oraș în județul Cluj și 2 pentru un oraș din județul Arad. Studii anterioare au arătat că granițele de județ nu au doar o realitate administrativă ci și una socială, de mentalitate (Sandu, 1996).

⁵ Modelul de regresie multiplă are $R^2 = 0,64$ iar reziduurile nu se abat semnificativ de la normalitate.

Deasemenea, nici una din variabilele agregate la nivel de județ nu exercită o influență semnificativă asupra variabilei dependente⁶.

Principalul rezultat al acestei părți a analizei are în vedere importanța relativă a celor doi factori explicativi: distanța față de Cluj determină într-o măsură mai mare decât proporția populației maghiare performanța electorală a PUNR⁷.

Acest lucru ar putea să indice faptul că specificul ideologic al partidului transilvănean, incluzând aici și raportarea față de problemă interetnică, are o importanță scăzută iar în ceea ce privește determinarea este mai curând un catalizator decât o cauză. Pare să fie mai important caracterul regional al partidului.

Suținerea partidului scade în mod constant odată cu creșterea distanței față de centru, adică, pe măsură ce întemeierea unui sentiment de "al nostru, condus de către ai noștri", scade.

Atenția deosebită acordată problemei relațiilor dintre maghiari și români de către PUNR este un mod de definire a apartenenței, respectiv a diferenței: "noi, românii ardeleni, spre deosebire de ceilalți români ...". Analiza grafică a distribuției reziduurilor (sau un grafic în care orașele sunt descrise de variabila dependentă și de variabila dependentă prezisă de model) precum și valoarea ridicată a lui R^2 fac puțin probabil ca o variabilă care descrie aspecte ale istoriei fiecărei localități, din perspectiva relației dintre români și maghiari, să contribuie semnificativ la explicarea manifestărilor de etno-naționalism.

⁶ Coeficienții modelului de regresie liniară obținut în urma unei selecții de tip backward folosind SPSS 7.0 sunt cuprinși în tabelul următor.

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
9	(Constant)	,297	,027		10,893	,000
	DIST	-8.3E-02	,010	-,620	-8,072	,000
	% maghiari	5.04E-02	,026	,151	1,967	,052
	POPULAT	2.30E-07	,000	,034	1,830	,070

a. Dependent Variable: PUNR

⁷ Coeficienții de corelație parțială sunt 0,62 pentru măsura distanței și 0,48 pentru proporția maghiarilor.

Consecințele acestui rezultat sunt multiple: problemă interetnică ar putea să aibă o fundamentare și o persistență mai scăzută decât cea indicată de simțul comun, însă un partid de tipul PUNR-ului poate să supraviețuiască diminuării ei dacă găsește un alt mod eficient de exprimare a apartenenței regionale. O altă concluzie a acestui model este faptul ca orașul Cluj nu se abate în mod semnificativ de la regulile aplicabile pentru orașele din Ardeal. Rezultatul garantează într-o oarecare măsură posibilitatea generalizării rezultatelor obținute din aplicarea sondajelor de opinie în Cluj.

Pentru sondajele de opinie rezultatele analizei bivariante dintre *preferința pentru PUNR* ca variabila dependentă și *nivelul de școlarizare al respondentului, vârsta, tipul de localitate în care s-a născut, durata locuirii în Cluj, nivelul de școlarizare al tatălui respondentului* sunt conforme cu constatările de simț comun, cu câteva precizări:

- proporția celor care nu știu/nu răspund scade cu educația, în rest, relația are un caracter liniar.
- pentru educația tatălui relația este similară cu cea a respondentului.
- relația cu variabila *loc de naștere* este puternică și are sensul așteptat -- o proporție mai mare dintre locuitorii români din Cluj care s-au născut la țară preferă PUNR (25,9%) decât ceilalți (15,5%) (Tabelul 1.).
- relația cu venitul este curbilinie, venitul de mijloc favorizând cel mai mult suportul față de PUNR.
- relația cu vârsta este curbilinie, persoanele care au vârsta cuprinsă în intervalul 51 - 60 de ani fiind cele mai favorabile PUNR.
- durata de locuire în Cluj influențează semnificativ variabila dependentă, cei care susțin cel mai mult PUNR sunt persoanele care nu s-au născut în Cluj dar au venit cel mai demult.

Analiza multivariată a variabilelor pune în evidență importanța deosebită pe care o are nivelul de educație formală în determinarea gradului de suport pentru PUNR.

Tabelul. 1.

Relația dintre preferință pentru PUNR (cod 1 pentru cei care au o părere bună sau foarte bună despre PUNR, cod 2 pentru ceilalți) și tipul de localitate în care s-a născut respondentul (cod 1 pentru urban și cod 2 pentru rural)

			Loc de naștere		Total
			1	2	
preferința pentru PUNR	1	% din PUNR	37,9%	62,1%	100,0%
		% din Loc de n.	15,5%	25,9%	20,6%
	2	% din PUNR	53,7%	46,3%	100,0%
		% din Loc de n.	84,5%	74,1%	79,4%
Total		% din PUNR	50,4%	49,6%	100,0%
		% din Loc de n.	100,0%	100,0%	100,0%

Printr-o analiză logliniară (Agresti) aplicată datelor de la fiecare din cele trei sondaje⁸ precum și datelor puse împreună este selectat următorul model care descrie relațiile dintre variabilele independente și cea dependentă:

⁸ Pentru datele de la cele trei sondaje coeficienții analizei logliniare, produși cu ajutorul SPSS 7.0. sunt următorii:

PUNR * VÂRSTA

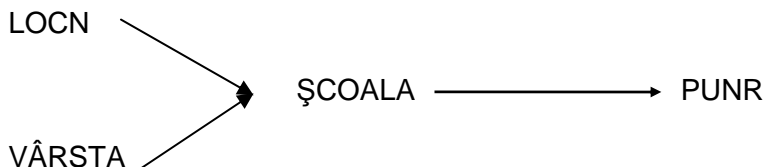
Parameter	Coeff.	Std. Err.	Z-Value	Lower 95 CI	Upper 95 CI
1	-,1712507331	,14038	-1,21994	-,44639	,10389
2	-,0370742135	,09765	-,37967	-,22847	,15432
3	,2301894018	,13726	1,67700	-,03885	,49922

PUNR * ȘCOALA RESPONDENTULUI

Parameter	Coeff.	Std. Err.	Z-Value	Lower 95 CI	Upper 95 CI
1	,0989122697	,10573	,93548	-,10833	,30615
2	,1444426367	,08959	1,61217	,03116	,32005

PUNR * LOC DE NAȘTERE

1	-,0759737710	,07611	-,99821	-,22515	,07320
---	--------------	--------	---------	---------	--------

Locul de naștere influențează măsura în care este susținut PUNR numai indirect, prin intermediul școlii. Legătura directă nu este semnificativă statistic, adică pentru două persoane cu vârste apropiate și având același nivel de educație formală (descriș în analiza prin categoria celor fără liceu absolvit, a celor cu liceu absolvit dar fără studii superioare și a celor cu studii superioare) preferința pentru PUNR tinde să fie aceeași, indiferent de tipul de localitate din care provin. Rezultatul este similar și în ceea ce privește relația dintre vârsta și preferința pentru PUNR. Se observă deci, cum considerarea simultană a trei variabile independente în model conduce la o altă reprezentare a realității decât cea sugerată de analiza bivariată. Relația dintre nivelul de educație și variabila dependentă este singura relație directă care se păstrează însă cu o deosebire importantă față de cazul bivariat: forma relației nu mai este liniară pentru că preferința pentru PUNR, și deci, conform asumției, atitudinile de tip etno-naționalist, sunt cel mai frecvente printre cei care au un nivel mediu de educație și cel mai puțin frecvente printre cei cu studii superioare. Intensitatea influenței școlii poate fi exprimată astfel: șansa unei persoane care are studii superioare de a fi susținător PUNR este de 1,7 ori mai mică decât șansa medie (când nivelul de educație nu este precizat) și de aproape 2, 5 ori mai mică decât șansa unei persoane care are un nivel mediu de educație.

CONCLUZII

Datele considerate aici, prin metodele de analiză folosite, conduc la ideea unei lipse de determinare a nivelului de etno-naționalism de către locul de proveniență sau de durata de locuire. Acest fapt este dificil de asimilat unor teorii care accentuează asupra efectelor ruperii relațiilor sociale tradiționale și a înlocuirii modelului de raportare socială tradiționalist cu un model având aceleași trasaturi paternalist autoritare dar care are la bază etnicitatea.

Mai mult, face mai puțin plauzibile și explicațiile care afirmă că etno-naționalismul românesc este rezultatul dezorientării sociale datorate schimbărilor de după 1989, deoarece este puțin probabil ca "destrămarea și uneori ruperea firelor care alcatuiau rețeaua ce unea oamenii" (Gellner, 1994) să fie afectat în aceeași măsură atât populația de proveniență urbană cât și pe cea venită din mediul rural.

Faptul că educația formală are un efect important vine în sprijinul teoriilor care fixează cel puțin o parte a "rădăcinilor" etno-naționalismului de acum în timpul regimului comunist. Asta, deoarece cea mai mare parte a populației adulte din prezent și-a completat educația formală înainte de 1989 (și chiar și după aceea este posibil ca programele de învățământ școlar din domeniile sociale să-și fi schimbat lent acele trasături care pot stimula o creștere a e.-n.). Această idee nu este contrazisă de faptul că relația nu este liniară -- nivelul mediu de educație favorizează mai mult decât cel inferior preferința pentru PUNR -- dacă luăm în considerare simultan atât cantitatea cât și calitatea *expunerii* la o educație formală. *Adaptarea* la o educație de tip primar și secundar realizează o asimilare graduală a modelelor societale prevalente. Învățământul terțiar marchează o ruptură în conformismul de gândire indus în nivelele anterioare și permite considerarea critică a mai multor modele. Capătă și mai multă importanță, din perspectiva acestui rezultat, o abordare de tipul celei realizate de K. Verdery asupra elitei culturale românești din perioada comunistă, deoarece justifică existența unei relații între fenomene aflate într-un plan al culturii cu mentalități ale populației.

BIBLIOGRAFIE

1. ****Monitorul oficial al României* 1996. Anul VIII, Nr.168 bis
2. Agresti, Alan, 1990, *Categorical Data Analysis*. Wiley Interscience.
3. Bădescu, Gabriel, 1997, *Aspecte ale modelării cu variabile agregate în științele sociale*. Manuscris nepublicat.
4. Coleman, James, 1991, *Foundations of Social Theory*. Harvard Press.
5. Gellner, Ernest, 1994. *Mitul națiunii și mitul claselor*. Polis, Nr. 2.

6. Hobsbawm, Eric J, 1994, *Etnicitate și naționalism în Europa contemporană*, Polis, Nr. 2.
7. Hroch, Miroslav, 1985, *Social Preconditions of National Revival în Europe*, Cambridge.
8. Morrow, James D, 1992, *Game Theory for Political Scientists*.
9. Offe, Claus, 1994, *Politica etnică în cadrul tranziției est-europene*. Polis, Nr. 2.
10. Sandu, Dumitru, 1996, *Sociologia tranziției*. Staff.
11. Verdery, Katherine, 1994.a, *Hobsbawm în Est*. Polis, Nr. 2.
12. Verdery, Katherine, 1994.b, *Compromis și rezistență*. Cultura română sub Ceaușescu, Humanitas.

CONSIDERAȚII PRIVIND GUVERNĂMÂNTUL LOCAL ÎN S.U.A.

EMIL BOC

ABSTRACT. *Local Government in USA.* American local governments were not planned according to some grand design, you can find no provision in the U.S. constitution concerning the local government. Local governments are a creature of the states and they grew in response to a combination of citizen demand, interest group pressure and state government acquiescence. There are five types of local governments: counties, municipalities, towns and townships - (general-purpose local government) - and school districts and special districts - (single-purpose local government). Which form of government is best? It is up to community residents to decide that.

1. *Cadrul legal*

Constituția S.U.A. prevede atribuțiile și reglementează raporturile dintre puterile statului din sistemul constituțional american. Amendamentul nr. 10 al Constituției americane precizează expres faptul că toate puterile care nu sunt conferite guvernământului federal sunt "rezervate" statelor federate. Din moment ce orașele sau alte entități ale administrației publice locale nici nu sunt menționate în Constituție, rezultă faptul că administrația publică locală se află sub jurisdicția statelor federației americane. Cu alte cuvinte, nici o entitate a administrației publice locale - fie ea county (județ), city (oraș), town sau district special - nu posedă un statut legal fără ca acesta să-i fie conferit de către statul federat prin Constituția acestuia sau prin alt act normativ.

Statutul legal al entităților administrației publice locale americane este sintetizat în formula - devenită clasică - a judecătorului John F. Dillon (1831-1914): entitățile administrației publice locale posedă numai acele puteri care le-au fost conferite de către statele federate iar Curțile judecătorești trebuie să le interpreteze într-o manieră restrictivă¹.

---

¹ Murray S. Stedman, *State and Local Governments*, Winthrop Publishers, Inc., Cambridge, Massachusetts, 1976, p. 169.

Chiar dacă au existat și există diferite încercări de "atenuare" a acestei formule, cele mai multe au rămas însă fără rezultat. Totuși, Constituțiile actuale ale statelor New Jersey și Michigan consacră explicit o largă autonomie guvernămintelor locale ².

2. Tipurile de guvernământ local în Statele Unite ale Americii

1. County (Județ)
2. Municipality (Oraș)
3. Town/Township
4. School District (District școlar)
5. Special District (District special)

1. Counties (Județe)

Counties-urile sunt unități administrative echivalente, într-o anumită măsură, cu județele din structura noastră administrativă. Ele se deosebesc de județele noastre prin atribuții, modalitate de alegere/desemnare a organelor de conducere și prin dimensiunea lor demografică și geografică. Counties-urile au fost create de către statele din federația americană pentru a constitui un fel de appendice administrativ al acestora³. Atribuțiile inițiale ale județelor se rezumau doar la evaluarea taxelor asupra proprietății, aplicarea legilor și organizarea de alegeri, ținerea registrelor de transcripții funciare sau gospodărirea autostrăzilor. Astăzi, sub presiunea complexității vieții moderne, atribuțiile județelor s-au extins și la alte componente precum: organizarea și monitorizarea serviciilor sanitare (inclusiv spitale), dezvoltarea industrială, problemele mediului înconjurător, protecția consumatorului etc.

Problemele stringente care preocupă majoritatea counties-urilor americane sunt sintetizate în tab. 1. Pornind de la noile lor atribuții, counties-urile americane sunt privite tot mai puțin drept agenții ale statelor federate și sunt apreciate tot mai mult drept unități ale administrației publice locale.

---

² Murray S. Stedman, *op.cit.* p. 170.

³ Bowman I Kearney, *State and Local Government*, Houghton Mifflin Company, Boston, 1993, p. 313.

De altfel, cercetările recente au dovedit faptul că liderii consiliilor județene condamnă tot mai mult "cerințele statale fără finanțare statală"⁴.

Tabelul nr. 1

Probleme	Procentul județelor în care Problema este considerată "foarte importantă"
1. Promovarea comerțului și dezvoltarea industrială	70, 8
2. Administrarea resuselor financiare	63, 2
3. Străzi și autostrăzi	61, 2
4. Protejarea mediului înconjurător	51, 0
5. Transportul public	45, 7
6. Creștere numărului de închisori	40, 4
7. Administrarea terenului intravilan și extravilan	35, 0

Sursa: Barbara P. Greene - *Counties and the Fiscal Challenges of the 1980s*, în "*Intergovernmental Perspective*", nr.13/1987, p. 16

Structura internă. În mod obișnuit, structura tipică a unui county american cuprinde:

- un organ ales numit **Board of County Commissioners** or **Bord of County Supervisers** (echivalentul din sistemul nostru l-ar constitui Consiliul Județean) și este format din 5-7 membri. În mod obișnuit se întrunește în sesiuni bilunare și are drept atribuții principale aprobarea bugetului consiliului județean și desemnarea unor șefi ai serviciilor publice județene.

- alți funcționari ai administrației județene desemnați prin vot: Șeriful, Trezorerul, Judecătorul de Instrucție, Secretarul Consiliului, Procurorul județean etc.

⁴ Barbara P. Greene, "Counties and the Fiscal Challenges of the 1980s", în "*Intergovernmental Perspective*", nr. 13/1987, p. 16.

Structura administrației județene americane a fost criticată pentru faptul că nu are un șef executiv propriu-zis, precum guvernatorul într-un stat federat sau primarul într-un oraș. În consecință, s-au propus două structuri alternative:

- *alegerea atât a unui **Consiliu județean** cât și a unui **Președinte al acestuia***, cu alte cuvinte separarea ramurilor legislative și executive din cadrul Consiliului.

Consiliul, într-o asemenea structură, s-ar concentra asupra problemelor privind adoptarea de politici publice concrete, de adoptarea bugetului sau de monitorizarea activității financiare iar executivul s-ar ocupa de implementarea politicilor publice stabilite de către Consiliu, de inițierea bugetului și de numirea diferiților șefi ai serviciilor publice județene. Aproximativ 400 de counties - uri au adoptat această structură.

- *angajarea de către **Consiliul Județean** a unui **manager** pentru conducerea administrației județene*. Avantajul unei asemenea structuri constă în profesionalizarea managementului administrației publice. Aproximativ 800 de județe au la bază o asemenea structură.

Găsirea unei structuri cât mai eficiente de guvernare la nivel județean rămâne o problemă actuală în viața publică americană.

2. Orașul (City or Municipality)

Orașele sunt diferite față de județe sub cel puțin două aspecte: mod de formare și atribuții. Dacă județele sunt creația statelor, având rol de appendice administrativ al acestora (înfăptuiesc politica statală la nivel local), orașele sunt, în primul rând, rodul inițiativei locale. În mod obișnuit, cetățenii unei comunități (entități locale) trebuie să-și manifeste dorința prin referendum în direcția unei noi structuri administrative, inclusiv asupra denumirii și a tipului de guvernământ al noii entități. Evident, pentru a deveni oraș, respectiva entitate locală trebuie să îndeplinească, în subsidiar, anumite criterii precum numărul populației sau densitatea minimă. Dacă rezultatul referendum-ului este pozitiv, statul federat conferă o Chartă orașului respectiv (Constituția orașului). Odată dobândit statutul legal, orașul poate proceda acum la alegerea noilor structuri administrative⁵.

---

⁵ Orașe noi sunt create în fiecare an. De exemplu, în 1991, au apărut 24 de orașe. Cu toate că majoritatea noilor orașe au tendința de a fi reduse numeric, totuși unele au o populație destul de numeroasă încă de la început. De exemplu, noile orașe din California - Santa Clarita și Mission Viejo - au avut o populație de 65.000 respectiv 50.000 de locuitori încă de la începutul existenței lor.

Charta și Statutele locale. În mod obișnuit parlamentele statelor conferă o Chartă fiecărui oraș - constituția orașului - care definește structura, atribuțiile și puterile guvernământului local respectiv.

Unele orașe dispun de Statute locale ("home rule"), elaborate de către orașe și avizate de către state. Statutele conferă un grad mai larg de independență și autonomie guvernământului local respectiv. Diferența majoră dintre Chartă și Statut constă în aceea că Parlamentul statului poate modifica oricând o Chartă, în timp ce un Statut local nu poate fi modificat⁶. În mod obișnuit există două tipuri de statute locale: Statute legislative⁷ și Statute constituționale⁸.

2.1. Tipuri de guvernământ local la nivel orășenesc

Sistemul administrativ american cunoaște trei forme principale de guvernământ local la nivel orășenesc:

- Sistemul Primar-Consiliul Local
- Sistemul Consiliul Local
- Sistemul Consiliul Local - Manager

Fiecare sistem are un Consiliu local ales care îndeplinește, în principiu, sarcini legislative. Diferența dintre sistemele amintite provine din modul de organizare a ramurii executive a guvernământului local.

2.1.1. Sistemul Primar - Consiliul Local

Sistemul Primar - Consiliu Local, inspirat după modelul englez timpuriu, constituie "regula" administrației locale orășenești. Dintre orașele cu o populație mai mare de 5.000 de locuitori, mai mult de jumătate funcționează pe baza sistemului Primar-Consiliu local⁹.

---

⁶ Murray S. Stedman - *op. cit.* p. 172.

⁷ Statute legislative: Parlamentul statului permite orașului să adopte propriul statut. Legislativul poate să anuleze sau să revizuiască respectivul Statut dar în practica orașele cu un asemenea statut s-au bucurat de o independență crescândă.

⁸ Statute constituționale: orașul este în măsură să adopte Statutul pe care-l consideră cel mai potrivit, iar legislativul statului, potrivit propriei constituții, nu poate interveni. Oricât de seducător ar părea un asemenea sistem, în practică orașul rămâne însă dependent de guvernământul statului.

⁹ Murray S. Stedman - *op. cit.* p. 173.

Elementele esențiale ale unui asemenea sistem sunt Primarul și Consiliul Local. Ambele autorități locale sunt alese prin vot direct, dar Primarul are o "reprezentativitate" mai largă deoarece este ales de către întreaga comunitate în timp ce consilierii locali sunt aleși numai de către electoratul din districtul unde au candidat. Tipul de scrutin este cel specific sistemului electoral american - "câștigătorul ia totul" - chiar dacă sistemul reprezentării proporționale poate fi întâlnit în anumite orașe¹⁰.

Sedințele Consiliului local sunt lunare sau săptămânale. Activitatea legislativă propriu-zisă, precum în orice organism legiuitor, este exercitată de către Comisiile speciale ale Consiliului local. Sedințele Consiliului local sunt conduse fie de Primar fie de către Președintele Consiliului local. În acest din urmă caz, o tensiune continuă domină relațiile dintre cele două oficialități. Activitatea legislativă a Consiliului local privește, în primul rând, elaborarea de acte normative și problemele fiscale. Domeniile principale supuse legiferării Consiliului local sunt următoarele: transporturile, sănătatea, construcții edilitare, încheierea de contracte civile și comerciale, administrarea intra și extravilanului localităților și mediul înconjurător.

După cum executivul statelor federate tinde să imite structura executivului statului federal, tot așa, prerogativele Primarului tind să fie similare cu cele ale Guvernatorului statului federat. Primarul numește și revocă (cu avizul Consiliului local, în majoritatea cazurilor) șefii serviciilor administrației publice locale, dispune de inițiativă legislativă și drept de veto. Autoritatea Primarului este semnificativă. Aceasta nu se datorează doar prerogativelor legale, ci, de cele mai multe ori, abilității lui de-a folosi presa, relațiile personale sau grupurile de interese. Unele orase, de dimensiuni mai mari, au introdus în structura lor administrativă postul de *Director general* sau *Manager general*, responsabil direct în fața Primarului pentru conducerea activității administrative. Postul de Manager general nu trebuie confundat cu Managerul orașului întâlnit în sistemul Consiliul local - Manager.

Numirea unui Manager general îi permite Primarului să-și concentreze atenția asupra altor probleme decât cele administrative. De altfel, un Primar este mai priceput în politică și relații publice decât în administrație. Literatura de socialitate americană face distincție între două

---

¹⁰ Între 1938-1949 sistemul reprezentării proporționale a fost utilizat în orașul New York. Abandonarea acestui sistem este legată de alegerea unui consilier comunist din Brooklyn. Conștiința civică locală nu a putut tolera o asemenea situație și, în consecință, sistemul reprezentării proporționale a fost înlocuit în urma unui referendum local. (pentru detalii suplimentare vezi: Belle Zeller și Hugh A. Bone - The Repeal of P.R. in New York City - Ten Years in Retrospect., în *American Political Science Review*, nr. 62, Decembrie 1948, p. 1127-1148).

tipuri de structuri (forme) întâlnite în sistemul Primar - Consiliul Local: *sistemul Primar - Consiliul local cu rolul preponderent al Primarului (the strong-mayor form)* - fig. 1 - și *sistemul Primar - Consiliul local cu rolul preponderent al Consiliului local (the weak-mayor form)* - fig. 2. După cum se observă, criteriul distincției îl constituie prerogativele primarului. În primul caz, primarul este responsabil pentru activitățile administrative cotidiene, numește și demite șefii serviciilor publice locale, posedă drept de veto asupra hotărârilor consiliului etc., iar în cel de-al doilea caz, primarul este mai mult o persoană de "fațadă": îndeplinește activități ceremoniale, reprezintă orașul, prezidează ședințele consiliului, nu posedă drept de veto, adevărata putere aparținând consiliului local.

2.1.2. Sistemul Consiliul Local ("City Commission")

Sistemul Consiliul local a apărut la începutul secolului XX în Galveston, ca urmare a unor circumstanțe interesante. În septembrie 1900, o inundație nebișnuită și dezastruasă a afectat orașul. Administrația locală, în forma Primar - Consiliu, s-a dovedit total ineficace. La inițiativa unui grup de locuitori din Galveston, Parlamentul statului Texas a adoptat o hotărâre prin care a înlocuit tipul de guvernământ existent cu o structură formată doar din Consiliul local. În sistemul "City Commission" prerogativele executive și legislative nu sunt separate. Consilierii nu numai că alcătuiesc organul legislativ, dar, în același timp, fiecare dintre ei conduce un serviciu public al orașului. Unul dintre consilieri este însărcinat cu atribuții formale privind prezidarea ședințelor consiliului. În timp, preferința pentru un asemenea sistem a scăzut extrem de mult. Conflictele dintre consilieri (care erau și șefi de servicii publice) cu privire la fondurile alocate fiecărui serviciu public și mixtura politic-administrativ regăsită în persoana consilierului au fost doar câteva cauze ale declinului sistemului "City Commission". Un studiu¹¹ arată că din aproximativ 200 de orașe care aveau un asemenea sistem în 1970, aproape jumătate au renunțat, până în 1980, în favoarea altui tip de guvernământ local. În anii '90 numai câteva orașe mai operau cu o asemenea structură¹².

¹¹ Heywood T. Sanders - *The Government of American Cities: Continuity and Change in Structure*, în *The Municipal Year Book 1982*, Washington, D.C.; International City Management Association, 1982, p. 176 -186.

¹² Dintre cele mai importante orașe amintim: Portland, Oregon și Chattanooga, Tennessee.

2.1.3. Sistemul Consiliul Local - Manager ("*Council manager form*")

Sistemul Consiliul local - Manager își are originea tot la începutul secolului XX. Primele orașe care au adoptat o asemenea structură au fost Staunton, Virginia (1908) și Sumter, South Carolina (1912). Deși este preponderent în rândul orașelor mici, totuși sistemul poate fi întâlnit și în orașe mari precum Dallas, San Antonio ori San Diego.

Structura administrativă locală Consiliu-Manager se distinge prin potențarea separației dintre politic și administrativ. Consiliul local angajează un manager (de profesie) pentru a administra orașul (figura 3). Managerul numește și revocă din funcție șefii serviciilor publice locale, supraveghează activitatea serviciilor publice, elaborează politici de personal și propune Consiliului proiectul de buget. Avantajul major al sistemului îl constituie profesionalizarea activității administrative. Totuși, atunci când propune proiectul de buget sau face recomandări privind politicile de urmat, managerul se află la granița dintre politic și administrativ. Rămâne în sarcina Consiliului local (compus, de obicei, din consilieri cel puțin bi-partizani) să vegheze la respectarea "liniei de graniță".

3. *Town/Township*

Cuvântul "town" în engleză evocă imaginea unei mici comunități unde toată lumea cunoaște pe toată lumea, unde guvernarea este informală apropiindu-se de democrația directă. Conotația terminologică reflectă în bună măsură realitatea, dar guvernarea din *town/township* -uri devine din ce în ce mai formalizată.

Deși mai mici - sub aspectul populației și suprafeței - decât județele sau orașele, *town / township* -le, exceptând cele rurale, asigură o gamă largă de servicii publice ("*general-purpose units of government*").

În ciuda unor greutăți cu care se confruntă, numărul acestor entități administrative rămâne constant: 16,666, în 1992, mai puțin cu patru decât în 1987¹³.

---

¹³ Conform datelor oficiale oferite de U.S. Census Bureau.

4. Districtele Speciale (Special Districts)

Scopul acestor entități administrative este acela de a oferi acele tipuri de servicii publice care nu pot fi oferite/nu doresc să fie oferite de către celelalte entități administrative locale. Cu alte cuvinte, ele sunt create pentru a oferi un tip de serviciu public (de exemplu, pompieri) pentru o anumită zonă unde orașul refuză să asigure, iar județul nu poate oferi respectivul serviciu public ("*single-purpose local government*"). De obicei, instituirea unui district special are loc în urma unui referendum iar rezidenții zonei vor plăti o taxă specială pentru serviciul instituit. Există aproximativ 33.000 de districte speciale, iar numărul lor este în creștere¹⁴.

5. Districtele Școlare (School Districts)

Districtele școlare sunt considerate a fi o formă aparte a districtelor speciale, motiv pentru care ele constituie al cincilea tip de guvernământ local în America. La fel ca districtele speciale, districtele școlare sunt "*single-purpose local governments units*", adică performează un singur tip de serviciu public: școala.

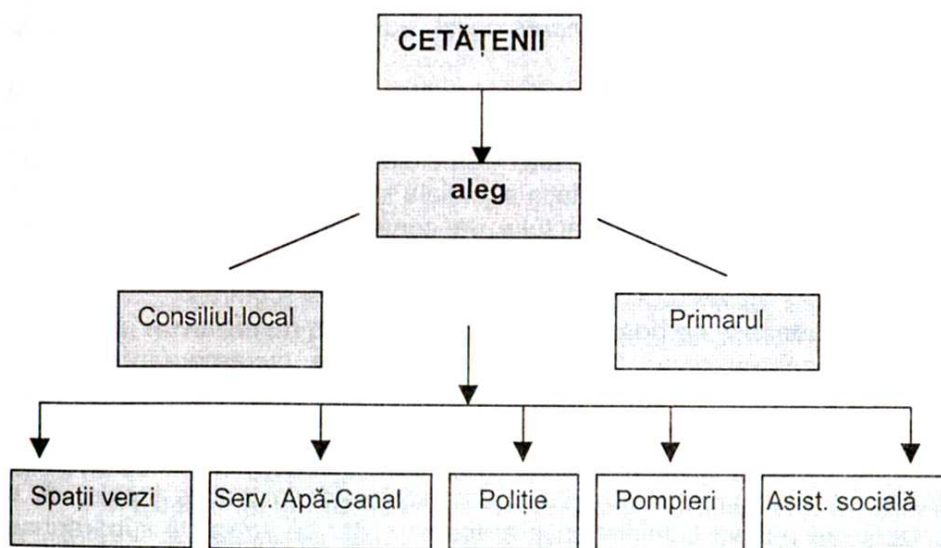
Districtul școlar este condus de către un *Consiliu* ales (5-7membri) al cărui scop principal este să coordoneze politica școlară și bugetară. La fel ca administrația orășenească, districtele școlare au trecut printr-un întreg proces de reforme. Mutația esențială la nivelul districtelor școlare o constituie profesionalizarea actului de conducere prin numirea unui *superintendent* care coordonează activitatea personalului administrativ. Problemele majore cu care se confruntă districtele școlare privesc politica școlară (pedeapsa corporală, de exemplu), situația financiară și competiția pentru atragerea populației școlare. Tipurile de guvernământ local în America, așa cum am observat, nu sunt rodul unor prevederi constituționale la nivel federal, ci, dimpotrivă, ele sunt creația statelor federate ca răspuns la necesitățile comunităților locale. Cu alte cuvinte, nu există un sistem unitar și uniform de entități administrative locale, ci, o colecție de entități administrative autonome, dar cu jurisdicții suprapuse uneori. Distingem între tipuri de guvernământ local care performează o varietate de servicii publice ("*general-purpose local government*") - counties, cities, towns and

---

¹⁴ Printre cele mai importante districte speciale amintim: *Port Authority of New York și New Jersey, The Chicago Transit Authority, The Washington Public Power Supply System și Los Angeles County Sanitation District.*

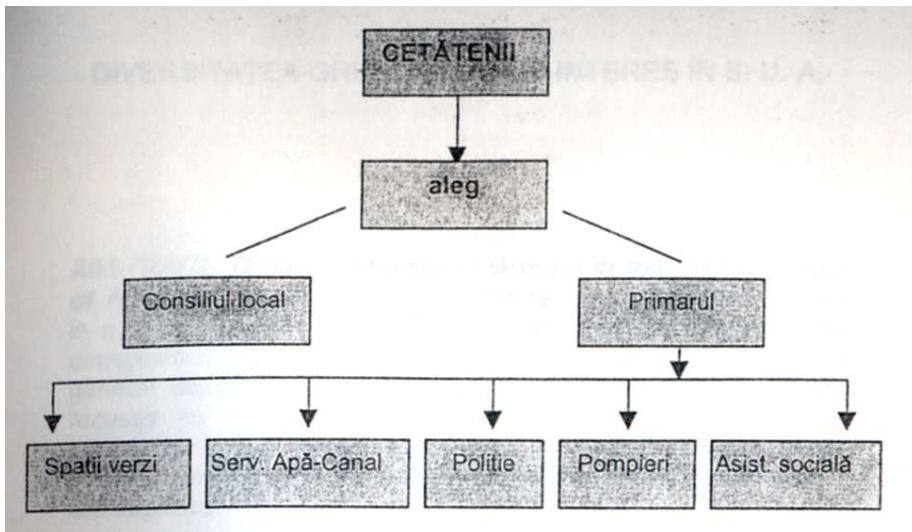
townships - și tipuri de guvernaminte locale care performează doar un singur serviciu public ("*single-purpose local government*") - special districts and school districts.

Care formă de guvernare locală este cea mai bună? Specialiștii americani nu oferă un răspuns unitar. Marea majoritate preferă o structură administrativă locală cu un executiv puternic. Din acest punct de vedere structurile Primar - Consiliu local, forma *weak-mayor council* și Consiliu local sunt mai puțin agreate. Structura Primar-Consiliu local, forma *strong-mayor council* este creditată pentru concentrarea responsabilității în cabinetul primarului și funcționarea separației puterilor, iar sistemul Consiliu local - manager este apreciat pentru profesionalizarea activității administrative. Pe de altă parte, structura *strong-mayor council* este criticată tocmai pentru concentrarea de fapt a puterii în mâinile primarului, iar sistemul Consiliu local -manager este dezavuat pentru depolitizarea activității de guvernare de la nivel orășenesc. În ultimă instanță, rămâne la aprecierea cetățenilor diferitelor entități administrative să-și aleagă/modifice forma de guvernare locală.

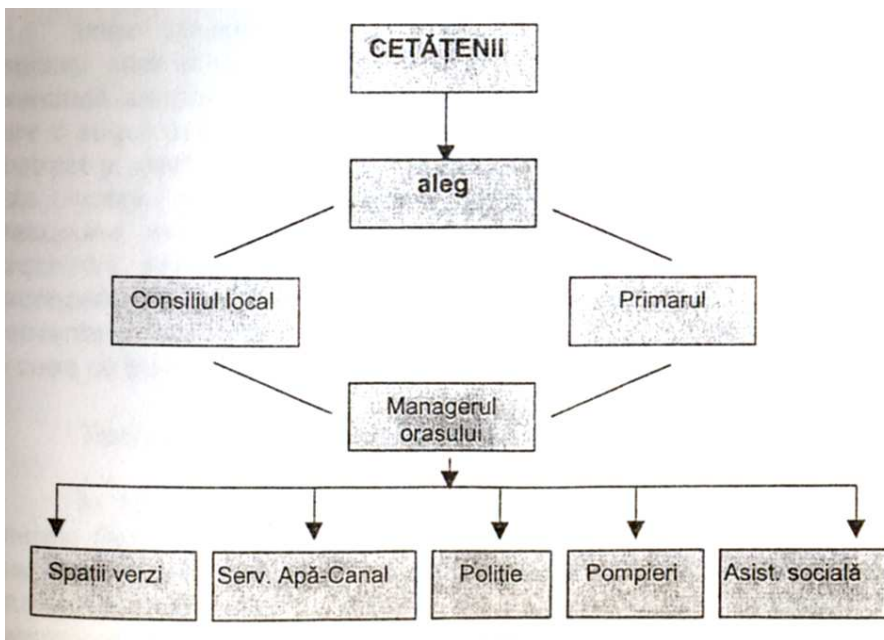

Figura 1. The Weak - Mayor Form

CONSIDERAȚII PRIVIND GUVERNĂMÂNTUL LOCAL ÎN S.U.A.

Figura 2. The strong - Mayor Form

Figura 3. The council - manager form

DIVERSITATEA GRUPURILOR DE INTERES ÎN S. U. A.

LILIANA MIHUȚ

ABSTRACT. *Diversity of Interest Groups in the United States of America.* The paper deals with the typology of interest groups in a country where their proliferation and diversification are very conspicuous phenomena. After reviewing various typologies and a general description of the interest groups universe, the author focuses on the occupationally based associations. Following especially the classification made by Jack L. Walker Jr., some groups from the profit sector, mixed sector, and nonprofit sector are depicted.

Într-o accepțiune largă, grupurile de interes pot fi considerate asociații care susțin și apără anumite interese comune prin *influența* exercitată asupra instituțiilor și procesului guvernării. Prima remarcă pe care o sugerează o asemenea definiție este aceea privind caracterul său abstract și, deci, dificultatea de a acoperi o realitate atât de diversă cum este universul grupurilor de interes din S.U.A. O înțelegere mai concretă presupune, inevitabil, încercarea de a sesiza coordonatele majore ale structurării, regularitățile ce se manifestă într-o lume de o diversitate deconcertantă. Au fost realizate deja numeroase tentative de acest gen, frecvența și varietatea perspectivelor de abordare a subiectului conducând la ceea ce putem numi o adevărată "tipologie a tipologiilor".

Tipologii ale grupurilor de interes

În 1951, an de referință pentru cristalizarea teoriei grupurilor de interes, David Truman constata frecvența utilizării, atât în limbajul uzual, mai ales în cel al ziariștilor, cât și în cel academic, a diferitelor "liste" de grupuri (ale oamenilor de afaceri, ale muncitorilor, ale agricultorilor, ale veteranilor etc), precum și a unor clasificări în funcție de numărul problemelor pe care le urmăresc acestea, respectiv în funcție de caracterul public sau privat al obiectivelor urmărite¹. Considerând că

---

¹ D a v i d B. T r u m a n, *The Governmental Process: Political Interests and Public Opinion*, Second Edition, New York, Alfred A. Knopf, 1971, p. 63.

asemenea clasificări sunt lipsite de caracter științific, fie pentru că acordă prea mult credit autodefinitiv grupurilor, fie pentru că se bazează pe aprecieri subiective (implicate, după opinia sa, chiar în distincția dintre caracterul public și cel privat), Truman aduce în prim plan aspectele *structural-organizaționale* și afirmă că distincția cea mai utilă pentru descrierea organizațiilor din S.U.A. este între cele *federative* și cele *unitare*. Primele sunt, de fapt, "organizații ale organizațiilor", în care atribuțiile și funcțiile sunt divizate, formal, între acestea și grupurile constitutive; celelalte, chiar dacă au subdiviziuni cu diferite funcții, în esență, au o structură unitară. Din aceeași perspectivă structural-organizațională, dar implicând și valorile sau atitudinile semnificative pentru relațiile din cadrul grupurilor, Truman face distincția între grupurile cu caracter *democratic*, în cadrul cărora se realizează alegerea democratică a liderilor, consultarea membrilor în legătură cu poziția față de anumite probleme, și grupurile cu tendințe *corporatiste*, care au adoptat unele practici specifice corporațiilor de afaceri, mai cu seamă controlul centralizat asupra activității desfășurate². De remarcat că, dacă prima clasificare nu necesită prea multe comentarii, cea de a doua presupune o mare doză de relativitate, ce decurge din complexitatea deosebirilor dintre caracteristicile democratice și cele nedemocratice nu numai în relațiile dintre lideri și membrii grupului, dar și dintre grupuri și celelalte elemente ce alcătuiesc sistemul societal.

Zece ani mai târziu, E.E. Schattschneider exprima un punct de vedere diferit în legătură cu distincția dintre grupurile ce susțin interese *publice* și cele ce vizează interese *private* ("*speciale*"), considerând-o nu numai una din cele mai vechi în teoria politică, dar și pe deplin respectabilă: în vreme ce primele se constituie în jurul unor interese generale sau comune, împărtășite de toți sau de aproape toți membrii unei comunități, celelalte își bazează existența pe interese proprii doar unei părți restrânse a comunității respective³. Această clasificare, conjugată cu diferențierea între grupurile organizate și cele neorganizate, va fi un important punct de plecare pentru abordările ulterioare.

La mijlocul anilor '70, când s-a produs trecerea la un stadiu superior în cercetarea asupra grupurilor de interes, Robert Salisbury situa pe prim plan tipologiile bazate pe *conținutul interesului*, apreciind că majoritatea teoreticienilor americani recurg la clasificarea bazată pe *sectoarele socio-economice* (agricultură, muncă salariată, afaceri, diferite profesii etc). Uneori - adăuga același autor - avându-se în

² *Ibidem*, p. 115, 129.

³ E. E. Schattschneider, *The Semisovereign People: A Realist's View of Democracy in America*, New York, Holt, Rinehart and Winston, 1960, p. 23.

vedere domeniul în care se manifestă interesele majore, se face demarcația între grupurile ce se concentrează asupra politicii *interne* și, respectiv, cele ce vizează politica *externă*; alteleori, se au în vedere beneficiile pe care le furnizează sau valorile pe care le promovează grupurile: acestea pot fi primordial *materiale, economice* sau primordial de *solidaritate*, de formare a conștiinței apartenenței la grup⁴.

La aceste tipologii ar putea fi, desigur, adăugate multe altele, care, într-o măsură mai mare sau mai mică, au adus note particulare. Propunându-ne însă relevarea doar a unor momente de referință, apreciem că, după jumătatea anilor '80, s-a dovedit a fi foarte influentă clasificarea realizată de Jack Walker pe baza distincției între trei moduri principale de *mobilizare politică*: 1) organizarea unor grupuri alcătuite din oameni care împărtășesc anumite interese economice sau profesionale; 2) mobilizarea unor persoane care acționează ca reprezentante ale altora, mai puțin capabile, dintr-un motiv sau altul, să-și susțină propria cauză; 3) crearea de organizații care exprimă aspirațiile unui mare număr de oameni, implicați în largi mișcări sociale⁵.

Pornind de la această clasificare, Walker a apreciat că în S.U.A. există patru tipuri de grupuri de interes: primul mod de mobilizare politică a generat grupurile constituite în jurul unor interese cristalizate în sectorul producător de *profit*; al doilea, grupurile din sectorul *nonprofit*; la acestea se adaugă grupurile *mixte*; în sfârșit, al treilea mod de mobilizare a făcut posibilă apariția grupurilor *cetățenești*⁶. Primele trei, avându-și originea în comunitățile ocupaționale sau comerciale existente anterior (unele constituite încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea), sunt relativ omogene, în vreme ce ultimele sunt mult mai eterogene, cel puțin sub aspect ocupațional. Aducând ca argument cercetările sale concrete, Walker a reiterat ideea lui Schattschneider că principalul clivaj al societății americane este acela între sfera publică și cea privată, între sectorul producător de profit și cel nonprofit.

Această concluzie rezultă și din examinarea ponderii diferitelor tipuri de grupuri. Cercetarea lui Walker din 1985 a relevat faptul că grupurile din sectorul producător de profit reprezintă 37,8%; cele nonprofit, 32,5%; cele mixte, 5,8%; iar grupurile cetățenești, 23,9%⁷. Așadar,

⁴ R o b e r t H. S a l i s b u r y, "Interest Groups", în Fred I. Greenstein și Nelson W. Polsby eds., *The Handbook of Political Science*, Vol. 4, Reading, Mass., Addison-Wesley, 1975, p. 182, 184.

⁵ J a c k L. W a l k e r J r., *Mobilizing Interest Groups in America: Patrons, Professions and Social Movements*, Ann Arbor, The University of Michigan Press, 1991, p. 12.

⁶ *Ibidem*, p. 57.

⁷ *Ibidem*, p. 59.

aproape 80% din grupuri au, într-un fel sau altul, o bază profesional-ocupatională, iar celelalte, numite "cetățenești", sunt rezultatul unor mișcări sociale de amploare, vizând drepturile civile, schimbarea statutului femeii, precum și protecția mediului, a consumatorului etc. Granițele dintre tipurile de grupuri nu pot fi stabilite însă foarte riguros. Chiar dacă, de pildă, problemele privitoare la sănătate, educație, servicii sociale se află preponderent pe agenda grupurilor nonprofit, ele preocupă și o serie de grupuri din sectorul producător de profit sau mixte, după cum probleme cum sunt drepturile civile - prioritare pentru grupurile cetățenești - se află și în atenția unor grupuri constituite pe bază profesional-ocupatională.

Desigur, ponderea grupurilor nu indică automat și nivelul aderenței populației la acestea. Dimpotrivă, analiza datelor statistice relevă, pe lângă unele corelații, și o serie de disproporții. Astfel, dacă grupurile centrate pe afaceri și comerț, reprezentând 25% din totalul organizațiilor, cuprind aproximativ 36% din populația adultă a S.U.A., grupurile religioase constituie numai 7% din organizații, pe când membrii lor reprezintă aproape 60% din populație⁸.

Nu putem încheia referirile la tipologia grupurilor de interes fără să menționăm faptul că, în alte spații geografice, s-au consacrat alte modalități de clasificare. Astfel, în Marea Britanie, este considerată tradițională diviziunea între grupurile "sectoriale" sau "secționale", care reprezintă sectoare sau secțiuni ale populației cu interese specifice, rezultate din anumite caracteristici sociale (minerii, medicii, fermierii, pensionarii etc) și grupurile constituite în vederea susținerii unei cauze - așa-numitele "cause groups" (cum ar fi, de pildă, protecția mediului)⁹. Deși nu se poate realiza întotdeauna o diferențiere clară între cele două tipuri (multe grupuri ce susțin anumite cauze reprezintă de fapt anumite grupuri sectoriale, după cum acestea din urmă susțin deseori cauze specifice), tipologia este pertinentă, fiind menționată ca atare și de numeroși autori americani. Dar, spre deosebire de Marea Britanie, unde grupurile sectoriale au un statut superior și acced în mai mare măsură la procesul decizional pe considerentul că reflectă interese majore, în S.U.A., cele două tipuri de grupuri au un statut similar și, ca urmare, diferențierea nu este atât de relevantă.

Ca urmare, pentru descrierea - inevitabil selectivă - a tabloului grupurilor de interes în S.U.A. vom utiliza drept cadru o tipologie consacrată în spațiul american: cea realizată de Jack Walker, al cărei

⁸ Harold W. Stanley, Richard G. Niemi, *Vital Statistics on American Politics*, Third Edition, Washington, D.C., Congress Quarterly Inc. Press, 1992, p. 191.

⁹ Martin J. Smith, *Pressure Politics*, Manchester, Baseline Books, 1995, p. 8.

caracter operațional a fost validat nu numai de propriile sale cercetări, ci și de alte demersuri ale unor specialiști în domeniu. Cu precizarea că nu vom prelua neapărat accentele sau estompările pentru care a optat Walker, din cel puțin un motiv lesne de înțeles: un cercetător est-european este atras de studiul acelor realități și experiențe ce pot oferi puncte de reper sau concluzii utile descifrării evoluțiilor din propriul său univers social-politic - chiar dacă unele din aceste realități sau experiențe nu prezintă un interes major pentru specialistul american. Dată fiind vastitatea subiectului, în contextul de față ne vom opri doar asupra grupurilor ce au o bază profesional-ocupatională.

Un tablou al grupurilor de interes: Grupurile cu bază profesional-ocupatională

Majoritatea celor ce s-au aventurat în universul grupurilor de interes americane au considerat necesar să specifice argumente și criterii pe baza cărora să-și limiteze și delimiteze obiectul de studiu. Chiar și Jack Walker, utilizând formula "sistem" pentru a defini interacțiunile complexe în care sunt angrenate numeroasele grupuri de interes, atunci când procedează la descrierea "ecologiei" acestora, precizează că își propune doar o schiță generală și determinarea coordonatelor majore.

În cele ce urmează vom prezenta doar câteva grupuri de interes, îndeosebi cele care s-au manifestat cu mai mare forță în S.U.A. în ultimele decenii, selecția fiind realizată astfel încât să ofere o imagine ilustrativă pentru tipologia adoptată.

1. Grupurile din sectorul producător de profit

În această categorie sunt incluse, în mod frecvent, asociațiile oamenilor de afaceri și asociațiile fermierilor, ambele urmărind, cu prioritate, obiective de ordin economico-financiar.

Asociațiile din domeniul afacerilor

Amplificarea, în anii '60 - '70, a rolului sistemului de guvernare federal a determinat o complexitate crescândă a legislației privitoare la reglementarea afacerilor, îndeosebi în legătură cu taxele, relațiile de muncă sau comerțul internațional. Această evoluție, la rândul său, a avut ca efect o dezvoltare substanțială a mijloacelor utilizate de lumea afacerilor în vederea influențării deciziilor în probleme care îi afectează

interesele. A devenit o practică obișnuită ca marile companii să fie reprezentate în Washington, D.C. de oficii pentru "relații guvernamentale" sau "afaceri publice". Cealaltă modalitate, înscrisă într-o mai îndelungată tradiție, este constituirea de asociații care să reprezinte companiile dintr-un anumit domeniu.

Cel mai vechi grup de interes de acest gen este *National Association of Manufacturers (Asociația Națională a Industriașilor)*, care a luat ființă în 1895 și cuprinde acum peste 12.500 de companii. Un alt grup de interes tradițional este considerat a fi *U.S. Chamber of Commerce (Camera de Comerț a Statelor Unite)*, înființată în 1912 și având ca membri peste 180.000 de companii, precum și camerele de comerț statale și locale¹⁰; dacă reluăm terminologia lui David Truman, putem caracteriza acest grup drept unul "federativ", al cărui principal rol constă în a oferi oamenilor de afaceri cadrul pentru a stabili contacte și a schimba informații. Mai recent înființată (1972), *Business Roundtable (Masa Rotundă a Afacerilor)*, cuprinzând și ea peste 200 de corporații, s-a afirmat pe fondul criticării asociațiilor tradiționale, pe care le-a acuzat de încetineală și ineficiență, și s-a impus ca o nouă modalitate de susținere a intereselor unor puternici oameni de afaceri în fața celor ce au un rol în adoptarea deciziilor și reglementărilor guvernamentale¹¹.

Asociațiile din lumea afacerilor au suscitât cele mai multe comentarii - deseori critice - cu reverberații asupra aprecierii în ansamblu a manifestării grupurilor de interes. Formula lui Schattschneider "grupuri cu interese speciale" utilizată pentru a le caracteriza a fost frecvent reluată. În aceeași inconfundabilă atmosferă a anilor '60, Mancur Olson, de pildă, preocupat de construirea teoriei grupurilor de interes din perspectivă predominant economică, a subliniat contrastul dintre "puterea politică disproporționată" a asociațiilor cu "interese speciale" - de regulă, alcătuite din puțini membri, dar având un înalt grad de organizare - și lipsa de putere a "grupurilor uitate" - cei mulți, dar neorganizați, care "suferă în tăcere"¹². Jimmy Carter, dar și Ronald Reagan, la începutul, respectiv la sfârșitul anilor '80, la încheierea mandatelor prezidențiale, atrăgeau atenția asupra manifestării acestor grupuri ca factori perturbatori ai vieții politice americane.

¹⁰ Harold W. Stanley, Richard G. Niemi, *Op. cit.*, Fourth Edition, 1994, p.191.

¹¹ H. R. Mahood, *Interest Group Politics in America: A New Intensity*, Englewood Cliffs, New Jersey, Prentice Hall, 1990, p. 23.

¹² Mancur Olson, *The Logic of Collective Action: Public Goods and the Theory of Groups*, Cambridge, Mass., London, Harvard University Press, 1971, p. 141, 165.

Pentru că nu ne propunem să analizăm în acest context aspectele referitoare la strategia, tactica, respectiv evaluarea activității grupurilor de interes, ne limităm la sublinierea calității lor de a fi factori de interacțiune între lumea afacerilor și lumea politicii.

Asociațiile din domeniul agriculturii

Ceea ce caracterizează organizațiile fermierilor americani este o pronunțată fragmentare, deși aceștia au o serie de interese comune, ce decurg dintr-o situație particulară: de peste o jumătate de secol, ca urmare a unei înalte productivități, ei realizează supraabundență de alimente, care determină prețuri scăzute și, ca urmare, venituri mici și o serie de dificultăți, mergând până la imposibilitatea de a supraviețui, chiar în condițiile în care beneficiază de importante subvenții guvernamentale.

Dincolo de această problemă comună - sau tocmai din cauza acesteia - s-a produs o fragmentare a intereselor, care a generat mai multe tipuri de grupuri, deosebite ca mărime, structură, moduri de acțiune: organizațiile de *protest*, ce reclamă schimbări fundamentale în politica din domeniul agriculturii (cum ar fi reforma instituțiilor ce acordă împrumuturi) - deoarece sunt mai puțin stabile, accesul lor la procesul decizional ce se desfășoară în instituțiile guvernării este episodic și limitat; organizațiile *cu multiple scopuri*, care au preocupări pe termen lung pe diferite probleme (finanțarea agriculturii, susținerea prețurilor, reglementări privind protecția lucrătorilor etc) - fiind mai stabile, mențin contacte de durată cu factorii implicați în procesul decizional; organizațiile centrate pe *o singură problemă* (reflectând interesele fermierilor specializați pe o anumită cultură), respectiv pe *un singur proiect* - pentru că vizează obiective mai înguste, ele își concentrează activitatea asupra unui număr mai restrâns de instituții sau persoane, de regulă, pe termen scurt¹³.

Cea mai cuprinzătoare asociație este *American Farm Bureau Federation (Federația Oficiilor Fermelor Americane)*, care ilustrează rolul stimulativ al instituțiilor guvernamentale în constituirea unor grupuri de interes. Începuturile acesteia se situează în 1914, când, prin lege, s-a stabilit alocarea unor sume de bani în scopul informării fermierilor asupra metodelor agricole avansate. În multe state acordarea banilor a fost condiționată de constituirea unor asociații ale fermierilor care să facă dovada interesului pentru metodele moderne. Așa au luat ființă Oficiile Fermelor la nivel districtual, care apoi s-au asociat la nivelul statelor și, în

¹³ H. R. M a h o o d, *Op. cit.*, p. 26-29.

1919, au constituit organizația la nivel național¹⁴. Chiar dacă ulterior au apărut numeroase alte grupuri, din categoriile deja menționate, American Farm Bureau Federation rămâne principalul reprezentant al fermierilor americani, care acordă prioritate programelor de subvenționare a agriculturii, dar, în același timp, se opune creșterii rolului statului în reglementarea activității din acest domeniu.

2. Grupurile cu caracter mixt

Potrivit lui Walker, caracterul mixt rezultă din faptul că grupurile respective includ ca membri atât persoane care lucrează în sectorul privat, cât și altele, din sectorul public. Chiar dacă distincția public - privat nu se suprapune, așa cum vom releva, peste aceea dintre sectorul producător de profit și cel nonprofit, formula "grup mixt" este utilă pentru a descrie asociațiile care nu pot fi riguros încadrate într-o zonă sau alta. Între acestea, un loc important îl dețin sindicatele și asociațiile profesionale.

Sindicatele

Deși este greu să se conteste faptul că sindicatele sunt grupuri de interes, abordarea lor în această calitate s-a dovedit a fi problematică pentru mulți autori americani. Jack Walker, de pildă, nu le-a inclus în studiul său decât în mod tangențial, în parte, pe motivul că, deseori, apartenența la ele nu este pe bază voluntară (de notat că, în S.U.A., în unele firme, universități etc există sindicate, în altele, nu), dar și pentru că s-a confruntat cu o rată scăzută a răspunsurilor din partea sindicatelor la chestionarele trimise. Este adevărat că Robert Dahl, analizând strategiile utilizate de grupurile de interes în influențarea guvernării, a ales spre ilustrare cazul sindicatelor, pe de o parte, pentru că acesta a dovedit cât de importantă este organizarea și, pe de altă parte, pentru că istoria mișcării sindicale din S.U.A. a pus în lumină confruntarea dintre diferite alternative de acțiune¹⁵. Nu este însă lipsit de semnificație că Dahl realiza această alegere în 1967.

Ce s-a întâmplat între timp? Cum a fost posibil ca, de la peste 25% - nivelul maxim de cuprindere a forței de muncă în sindicate în 1970 - să se ajungă, în anii '90, la aproximativ 13% (sau, dacă ne raportăm numai la sectorul neagrícola, de la aproape 30% la 16%)¹⁶? Se poate afirma că

¹⁴ Mancur Olson, *Op. cit.*, p. 148-150.

¹⁵ Robert A. Dahl, *Democracy in the United States: Promise and Performance*, Third Edition, Chicago, Rand McNally College Publishing Company, 1976, p. 464.

¹⁶ Harold W. Stanley, Richard G. Niemi, *Op. cit.*, Fourth Edition, p. 190.

sindicatelor au fost aproape singurul segment al comunității grupurilor de interes americane care n-a prosperat în ultimele decenii, ele aflându-se într-o situație defavorabilă și în comparație cu organizațiile similare din alte țări.

Un consistent volum consacrat aniversării a 100 de ani de la înființarea, în 1886, a *American Federation of Labor (Federația Americană a Muncii)*, coordonat de Seymour Martin Lipset, oferă o bună parte din explicațiile acestei evoluții¹⁷. Fără să intrăm în detalii de ordin istoric, este de remarcat că mișcarea sindicală s-a afirmat în S.U.A. mai cu seamă începând cu ultimele două decenii ale secolului trecut, în condițiile dezvoltării industriale care i-a stimulat pe muncitorii-meșteșugari independenți să se asocieze spre a-și asigura controlul asupra ritmului și conținutului schimbărilor. Sindicatele situau între preocupările lor prioritare controlul asupra angajărilor, îmbunătățirea condițiilor de muncă (mai ales reducerea timpului de lucru), creșterea salariilor.

Dacă multă vreme organizațiile sindicale au fost ostile intervenției statului în sprijinul muncitorilor, în anii '30 s-a produs o schimbare importantă, determinată de marea criză și apoi de Programul *New Deal* inițiat de Președintele F.D. Roosevelt. Atunci s-a înființat o nouă federație sindicală - *Congress of Industrial Organizations (Congresul Organizațiilor Industriale)*, care a susținut adoptarea unei legislații favorabile desfășurării negocierilor colective dintre patroni și sindicate, precum și a programelor menite să-i protejeze pe americani împotriva șomajului, a dificultăților aferente bătrâneții și invalidității. Activând în paralel și deseori confruntându-se sau concurându-se, cele două mari organizații au reușit abia în 1955 să depășească diferențele și să se constituie într-o singură federație sindicală, cea mai cuprinzătoare din S.U.A.: *A.F.L. - C.I.O.*

În a doua jumătate a anilor '70 și mai ales în anii '80 mișcarea sindicală intră într-un declin tot mai evident. Cauzele rezidă, pe de o parte, în criza "*welfare state*", a aceluia "stat al bunăstării" la care sindicatele ajunseseră să subscrie în tot mai mare măsură, preocupările lor concentrându-se asupra salariilor, a beneficiilor suplimentare, a sistemelor de pensii, a condițiilor de muncă, a beneficiilor legate de asistența medicală etc. Pe de altă parte, s-a produs o schimbare importantă în însăși structura forței de muncă, în condițiile reducerii ponderii lucrătorilor din sectorul productiv în favoarea celor din sfera serviciilor. Sindicatele, care dobândiseră experiență mai ales în organizarea unei forțe de muncă relativ omogene, concentrate în mari unități productive, au început să se confrunte

¹⁷ Seymour Martin Lipset ed., *Unions in Transition: Entering the Second Century*, San Francisco CA, Institute for Contemporary Studies Press, 1986.

cu dificultăți legate de așteptările și cerințele unui personal tot mai eterogen, deseori dispersat în privința locului de muncă, având niveluri de calificare și standarde de viață tot mai înalte.

La aceste cauze se adaugă și o anumită imagine formată la nivelul opiniei publice în legătură cu sindicatele. S.M. Lipset, referindu-se la concluziile unor sondaje de opinie, constată o anumită ambivalență a americanilor față de aceste organizații: le aprobă funcțiile, considerând că fără ele ar avea salarii mai mici și condiții de muncă mai proaste, dar dezaprobă comportamentul majorității liderilor sindicali, despre care cred că au "prea multă putere, prea puțină moralitate"¹⁸. În sfârșit, nu este de neglijat faptul că mulți proprietari sau manageri exploatează acest climat pentru a preveni organizarea sindicatelor în companiile pe care le conduc, angajând chiar consultanți în acest scop.

Declinul sindicatelor constituie pentru liderii acestora, dar și pentru specialiști, o problemă preocupantă, stimulativă pentru formularea de posibile soluții și direcții de acțiune viitoare. Se apreciază, de pildă, că sindicatele trebuie să se angreneze în sfere noi, să joace rolul de mediator între familie și firmă și să acorde mai mare atenție comunităților în care trăiesc membrii lor¹⁹. S-au exprimat numeroase opinii și în legătură cu modul de raportare a sindicatelor la viața politică apreciindu-se uneori că și acesta trebuie luat în discuție atât în explicarea stării prezente, cât și în anticiparea evoluțiilor viitoare. Imaginea consacrată este aceea că, în mod tradițional, mișcarea sindicală americană s-a caracterizat prin neutralitate în raport cu partidele politice. Începând cu anii '30, când o serie de sindicate au susținut deschis programele Președintelui Roosevelt, continuând apoi mai ales în anii '60, în timpul Președinților Kennedy și Johnson, s-a conturat o anumită orientare a sindicatelor înspre Partidul Democrat, ceea ce nu înseamnă însă susținerea tuturor acțiunilor acestuia și nu exclude diversitatea opțiunilor politice ale organizațiilor la nivel statal și local, respectiv ale celor ce intră în componența lor.

Cel puțin încă o problemă se impune atenției în contextul de față: de ce încadrăm sindicatele între grupurile mixte? Inițial, aceste organizații s-au constituit în sfera producătoare de profit, dar ca modalitate de autoapărare a muncitorilor împotriva lumii afacerilor; în timp, relațiile dintre muncitori și patroni au avut o evoluție complexă, acum cele două categorii de grupuri neaflându-se doar în raporturi de confruntare, ci, deseori, de colaborare, în probleme cum sunt cele referitoare la protecția mediului sau chiar stabilirea unor modalități de

¹⁸ *Ibidem*, p. 288.

¹⁹ Alice Kessler-Harris și Bertram Silverman, "Depășirea sindicalismului industrial", în *Sinteza*, Nr. 94, 1993, p. 13.

împărțire a profitului. Dar, alături de sindicatele din sectorul producător de profit, s-au dezvoltat organizații de acest tip și în sectorul nonprofit. De pildă, cele peste 100 de sindicate ce alcătuiesc *A.F.L. - C.I.O.* sunt nu numai din numeroase industrii, dar și organizații ale profesorilor, muzicienilor, funcționarilor etc. J. Walker, în puținele referiri făcute la sindicate în lucrarea menționată, sugerează includerea lor între organizațiile din sectorul producător de profit²⁰. De menționat însă că, într-un studiu publicat ulterior, semnat împreună cu David King, rezervă acestora un spațiu distinct în diagrama grupurilor pe sectoare (alături de grupurile din "sectorul profit", respectiv "nonprofit", "mixt", "cetățenesc")²¹. Chiar dacă specificul organizării și manifestării sindicatelor ar justifica tratarea lor distinctă, faptul că membrii acestora își desfășoară activitatea în diverse domenii constituie un argument important pentru a le cuprinde în categoria grupurilor mixte.

Într-o situație similară se află și asociațiile profesionale, apropiate de sindicate printr-o serie de obiective și deseori prezentate împreună cu acestea, având însă o serie de note caracteristice.

Asociațiile profesionale

În categoria acestor asociații intră numeroase organizații ale celor interesați de statutul lor profesional (mai ales avocați, medici, realizatori de emisiuni radio sau TV, profesori, asistente medicale etc.). Încadrarea lor în sectorul "mixt" se justifică în chiar mai mare măsură decât în cazul sindicatelor pentru că, deseori, una și aceeași asociație include deopotrivă persoane ce lucrează în sectorul public și în cel privat. Se poate spune că interesul crescând pentru acest tip de asociație a compensat oarecum declinul sindicatelor și poate mai mult chiar, l-a amplificat.

Comarate de unii cu gildele din Evul Mediu, asociațiile profesionale au dobândit o mare autoritate, dispun de mijloace pentru a-și disciplina membrii, pentru a-i determina să respecte anumite standarde, și în același timp, sunt în măsură să le susțină și să le aperse interesele. *American Medical Association (Asociația Americană a Medicilor)*, de pildă - un grup deosebit de influent - oferă membrilor și o serie de beneficii, acordându-le ajutor în apărarea împotriva acuzațiilor de tratament inadecvat sau publicând reviste medicale și organizând reuniuni ce le furnizează informația științifică necesară.

²⁰ Jack L. Walker, Jr., *Op. cit.*, p. 5, 11.

²¹ David C. King, Jack L. Walker, "The Provision of Benefits by Interest Groups in the United States", în *The Journal of Politics*, Vol. 54, No. 2, May 1992, p. 401.

Un caz aparte îl constituie *National Education Association* (*Asociația Națională a Educatorilor*) - una din cele mai numeroase organizații din SUA - care include mai ales profesori din învățământul primar și secundar, dar și din învățământul superior, preponderent din sectorul public, dar și din cel privat, la care se adaugă și alte categorii de personal care își desfășoară activitatea în domeniul educației. *N.E.A.* este descrisă de către o serie de specialiști ca fiind un exemplu de transformare a unei asociații profesionale în sindicat profesional ca urmare a faptului că în anii '60 a început să-și dispute reprezentarea celor din domeniul educațional cu *American Federation of Teachers* (*Federația Profesorilor Americani*), organizație care de la începuturile sale s-a prezentat drept sindicat, fiind în prezent - spre deosebire de *N.E.A.* - afiliată la *A.F.L.-C.I.O.* Argumentul principal invocat pentru încadrarea *N.E.A.* între sindicate a fost faptul că aceasta s-a implicat în negocierea colectivă, acceptând greva între armele utilizate. Ulterior, celor două organizații li s-a adăugat un alt partener la negocierea colectivă: *Association of American Universities* (*Asociația Universităților Americane*), ca reprezentant al profesorilor din învățământul superior²². Interesant de semnalat este faptul că *N.E.A.* își declină calitatea de sindicat, susținând a fost și a rămas o asociație profesională. Am avut ocazia să constat direct această atitudine la *Ohio Education Association* (*Asociația Educatorilor din Ohio*), afiliată la *N.E.A.* Din discuțiile cu persoane din conducerea acesteia, precum și din consultarea unor lucrări de autoprezentare a rezultat că, începând din 1958, asociația și-a amplificat continuu obiectivele și mijloacele, principalul său scop fiind acela de a îmbunătăți statutul membrilor și de a susține cauza educației la nivelul statului Ohio, îndeosebi prin îmbunătățirea legislației și negocierea colectivă. Dacă în etapa de început asociația se concentrase asupra unor probleme salariale, la care s-au adăugat cele privind asigurarea medicală, îmbunătățirea pensiilor etc - deci aspecte sociale, definite succint prin "*welfare issues*"- în anii '80 s-a produs o deplasare înspre obiective profesionale, referitoare de pildă, la mărimea claselor, norma didactică, dezvoltarea *curriculum*-ului. În scopul realizării acestor obiective care, în ultimă instanță, reclamă îmbunătățirea finanțării educației, au fost puse în acțiune diferite mijloace. După o respingere inițială a grevei, aceasta a devenit, în atmosfera marcată de radicalism a anilor '60, un mijloc important de manifestare; dar, treptat, s-a produs o deplasare a "câmpului de

---

²² Joseph W. Garbano, "Faculty Collective Bargaining: A Status Report", în Seymour Martin Lipset ed., *Op. cit.*, p. 272.

luptă" din spațiul stradal în cel informațional. Asociația și-a creat prestigiul de a fi o primă sursă de informații într-o serie de probleme referitoare la învățământ, nu numai pentru membrii săi, dar și pentru mass media, respectiv pentru cei ce-și desfășoară activitatea în instituțiile guvernării. Deși se recunoaște faptul că O.E.A. a avut de învățat din experiența acumulată deja de sindicate în privința negocierii colective, ea este prezentată ca fiind o entitate distinctă de acestea²³.

Delimitarea este interpretabilă mai cu seamă ca expresie a dorinței de a prezerva identitatea conferită de concentrarea asupra problemelor specifice unei anumite profesii. Dar, și în acest caz, trebuie avută în vedere influența unei anumite percepții a sindicatelor la nivelul opiniei publice, în sensul că, cel puțin în universități, înființarea sindicatelor afectează imaginea, considerându-se că existența acestora este asociată cu o calitate inferioară sau măcar cu un prestigiu mai scăzut al respectivelor instituții²⁴.

Un alt aspect, ce ține tot de imaginea consacrată, se referă la faptul că, în comparație cu celelalte organizații cu bază profesional-ocupatională, aceste asociații sunt mai puțin marcate de anumite opțiuni politice. Dar, rămânând la același exemplu al N.E.A., este de remarcat că, prin *Political Action Committees (Comitete de Acțiune Politică)*, pe care, potrivit legislației adoptate în anii '70, trebuie să le constituie orice grup de interes doritor să contribuie cu bani sau cu servicii pentru campania electorală a unui candidat la o anumită funcție publică, această asociație și-a făcut o practică din a susține pe cei care s-au dovedit mai favorabili educației.

3. Grupurile cu caracter nonprofit

Așa cum arătam anterior, mulți cercetători americani consideră că unul din clivajele fundamentale ale societății în care trăiesc se situează la granița dintre sfera profitului și aceea nonprofit. J. Walker sublinia că, de la început, organizațiile din cele două sectoare s-au constituit separat, aflându-se apoi deseori în stare de conflict. Exemplul pe care îl prezintă este unul foarte sugestiv pentru angajarea americanilor în ceea ce putem numi "campanii educaționale": confruntările în legătură cu fumatul. Începând cu anii '40, o serie de organizații nonprofit preocupate de starea de sănătate a populației au lansat și apoi au amplificat o

²³Don Schaub, *One Common Thread: The Emergence of School Employee Power in Ohio, 1958 - 1988*, Columbus, OH, Ohio Education Association, 1988.

²⁴Joseph W. Garbarino, *Op.cit.*, p. 271.

campanie concertată pentru reducerea consumului de țigarete pe baza demonstrării legăturii dintre acesta și îmbolnăvirea de cancer sau afecțiunile cardiace. În replică, marile firme din industria de prelucrare a tutunului s-au coalizat pentru a-și apăra interesele, coordonându-și preocupările atât în domeniul cercetării, cât și în cel al activității de "lobbying". De adăugat că, urmare a confruntării celor două coaliții, s-au constituit, de ambele părți, numeroase grupuri noi²⁵. Deși lupta nu este încheiată, se poate spune că reglementările adoptate în 1984 în legătură cu obligația înscrierii pe pachetele de țigarete a unor texte de avertizare asupra efectelor nocive ale utilizării acestora au constituit un moment important în dezvoltarea atitudinii reprobabile față de fumat, atât de evidente acum, nu numai în spațiile publice, ci și în viața privată.

Chiar dacă granițele dintre grupările din sectorul producător de profit și cele din sectorul nonprofit nu sunt întotdeauna atât de riguroase, încercând să conturăm în linii generale specificul acestora din urmă, vom putea afirma că ele sunt rezultatul asocierii unor persoane care doresc să acționeze ca reprezentanți ai celor mai puțin capabili să-și susțină propria cauză, pentru că sunt bătrâni, săraci, handicapați, bolnavi, victime ale unor abuzuri etc.

În condițiile procesului de îmbătrânire a populației ce are loc în SUA, ca și în celelalte țări dezvoltate, nu este surprinzătoare constatarea că, dintre aceste grupuri, au proliferat în cea mai mare măsură cele care au ca obiective problemele persoanelor în vârstă. O serie de măsuri și programe guvernamentale au stimulat înființarea de asociații ale pensionarilor. Apoi, progresiv s-au dezvoltat numeroase grupuri de interes reprezentând atât beneficiarii cât și furnizorii serviciilor publice pentru persoanele în vârstă, grupuri ce beneficiază de subvenții, atât din partea statului, cât și a unor fundații, biserici, firme, syndicate etc. În anii '50 s-a înființat *American Association of Retired Persons (Asociația Americană a Pensionarilor)*, care a devenit cel mai cuprinzător și mai puternic grup al pensionarilor. Constituită inițial cu scopul de a susține asigurarea medicală a celor în vârstă, asociația și-a extins treptat obiectivele, ocupându-se de numeroase probleme cu care se confruntă aceștia: de ordin economic, privind securitatea personală sau legate de efectuarea unor activități casnice.

Organizațiile ce reprezintă interesele acestei categorii se confruntă cu o situație aparte, determinată de faptul că ele trebuie să identifice și să încerce soluționarea unor probleme comune, în condițiile în care grupul respectiv, omogen doar prin vârstă, perpetuează o serie de diferențieri acumulate pe parcursul vieții active: unii sunt sub pragul sărăciei și au

---

²⁵ Jack L. Walker, Jr., *Op. cit.*, p. 28.

nevoie de asistență socială; alții sunt aproape de acest prag și, de asemenea, au nevoie de ajutor; alții aparțin clasei de mijloc și speră să-și mențină statusul prin aplicarea unor politici redistributive; și, în sfârșit, sunt cei care, pe baza resurselor acumulate, pot să-și mențină un standard înalt de viață.

De remarcat că, de regulă, aceste organizații beneficiază de susținerea oamenilor politici, din considerente nu numai umanitare, ci și electorale. Membrii *A.D.R.P.*, de pildă, majoritatea profesioniști cu venituri medii, participă aproape în totalitate la vot, au timp să scrie scrisori, să participe la reuniuni, să folosească diferite căi pentru a-și face cunoscute opiniile. Apare deci firesc faptul că revendicările asociației sunt tratate cu respect și receptivitate²⁶.

Asociate cu sfera publică în măsura în care exprimă preocuparea comunității pentru problemele cu care se confruntă anumite persoane, grupurile nonprofit constituie de fapt un interesant exemplu de desfășurare a unor activități cu caracter privat (evident, neaducătoare de profit), cu sprijinul instituțiilor publice. Încă de la începuturile existenței S.U.A. aceste organizații au jucat un rol important în ajutorarea celor aflați la nevoie, acordându-le sprijin în bani sau în natură, în educație și instruire, în asigurarea unei locuințe sau în consilierea pe diferite probleme. Evocând imaginea voluntariatului și a filantropiei, organizațiile de acest gen s-au dezvoltat considerabil în ultimele decenii, astfel încât în activitatea lor sunt implicați acum, într-o calitate sau alta (ca beneficiari, donatori sau voluntari), aproape toți americanii. Este relevant faptul că R. Reagan și apoi G. Bush au chemat agențiile nonprofit să-și asume rolul esențial în abordarea problemelor sociale ale S.U.A. Specialiștii care s-au ocupat de studiul evoluției acestui sector în expansiune au relevat faptul că, dacă până în anii '60, organizațiile nonprofit se bazau pe donații, pe contribuții din surse private, în ultimele decenii activitatea lor a beneficiat tot mai mult de finanțare guvernamentală. A devenit o practică obișnuită încheierea de contracte între instituțiile de stat și agențiile nonprofit în scopul realizării unor obiective cum sunt: asigurarea de adăpost pentru cei fără locuință, pentru femeile sau copiii care sunt victimele unor abuzuri; punerea în aplicare a programelor pentru handicapați; acordarea de sprijin în pregătirea necesară obținerii unui loc de muncă etc²⁷.

²⁶ Jack L. Walker, Jr., *Op. cit.*, p. 28.

²⁷ Michael Lipsky, Steven Rathgeb Smith, "Nonprofit Organizations, Government, and the Welfare State", în *Political Science Quarterly*, Vol. 104, No. 4, 1989-90, p. 625-648.

Chiar dacă aceste evoluții determină o anumită schimbare în raport cu imaginea tradițională a organizațiilor nonprofit, voluntariatul rămâne o caracteristică importantă a societății americane. O caracteristică ce impresionează cu deosebire pe cei ce pătrund din exterior în universul său - studenți, profesori, diferiți specialiști aflați în S.U.A. pentru perioade limitate sau imigranți aflați în faza de integrare sunt, de cele mai multe ori, beneficiarii unor acțiuni inițiate de biserici, universități, școli, sau de organizațiile care gravitează în jurul acestora, pe bază de voluntariat, spre a-i ajuta în cunoașterea limbii, culturii, civilizației, istoriei și tradițiilor americane, respectiv în depășirea dificultăților legate de începerea unui nou mod de viață.

Din aspectele prezentate rezultă, așadar, că, deși dihotomia profit - nonprofit își păstrează relevanța pentru analiza tipologiei grupurilor de interes, granițele dintre cele două sectoare s-au estompat. Raportul devine mai complicat dacă avem în vedere distincția dintre sfera privată și cea publică. Dacă despre grupurile din sectorul producător de profit putem spune că aparțin prin excelență sferei private, în cazul grupurilor din sectorul nonprofit, constatăm interferența între caracterul privat tradițional și noile dimensiuni induse de conlucrarea cu instituțiile publice.

POSSIBILITIES AND LIMITATIONS OF LAW IN THE PROCESS OF UNIVERSITY REFORM

PETRAȘ VOICU ILONA

***Motto:** If learning is a whole life's problem, then we should go further than the necessary reform of "educational systems" and think of the project of an educational city. That is the real dimension of tomorrow's educational imperatives. One thing only, is not sure: will cultural conservation be easier to defeat than economic and political resistance? But if, in front of the price, we are weighing the advantages, how could we refuse fighting?*

Edgar Faure - UNESCO

Report entitled "Learning to be"

Abstract. The article is trying to present the Romanian model of educational systems in the view of the "Project of the education Law". A Good law is a necessary condition for any kind of reform, but it is far from being sufficient for success of changes. The role of law in the process of modernization and implementation of a new modernization paradigm, is being exaggerated.

Former communist countries had raised the problem of education reform at the level of big politics. The state and the parties competed in elaborating laws and submit them to public debate. Education reform appears in the light of debate, as a Key on which the reform's success depends lastly. Such a thing is explicitly expressed in the latest "Project of the Education Law", Art.I, which states, "In Romania, Education is a national priority".

But not only posttotalitarian countries are concerned with elaboration of a new education strategy. In the recent election campaign in the USA, it had been considered a hot item. What for? Because, since the birth of their nation, up to now, Americans have understood that both democracy and economic prosperity and social health have their roots in education.

In his Report "America 2000 - An Educational Strategy" George Bush states truly that everything's solution starts with education. Our national resource exists inside ourselves, in our intelligence in our creativity, in human's mind capability. For the first time, the budget for education will overpass the military budget.

Old educational policies had lost their legitimacy, the new ones have not yet been implemented. One feels the need to incorporate new values but at the same time, at the top, old structure representatives still hold leading positions. A new system has to be implemented in which rates between equality and freedom should know a new equilibrium.

"Actuality of this debate is given by the fact that at the same time with national controversies linked with social policy a process had started, which makes obvious that there is a conflict of positive values entering the combination of the social ideal for instance, mass character and high quality. Emphasising of a value leads to inevitably renouncing of another value, and any social achievement has a cost.

Combination and scaling values should be achieved through social consensus, democratic consultations end with the help of parliamentary techniques. That is what the Swedish model consisted in.

In my country, like in other post-totalitarian countries, a project of an education law - as a reform law - is being under debate. In the present paper, I have the bias to think upon the possibilities and limits of the law as an instrument to reform and modernization.

On such purpose, besides getting accessible theoretic references of specialized literature, I have tried to take advantage of studying especially Swedish and American experience in building end reforming educational system.

I am trying to give an answer to the question: which are the necessary conditions for a successful reform and in what conditions law may lead to starting a successful reform? Wether models may be turned into practice by law or wether an original system should be elaborated?"

To be true, researches up to now, had led to more questions than answers.

I. A first conclusion is that no law or reform model can be taken over totally and without changes. In this respect I agree with Gustave le Bon who, in "The Crowds' Psychology" makes it clear that "no' civilization element may pass intact from one people to another. In the same way thinks J.Schumpeter when he states that: "It is absurd for other nations to try to copy Swedish examples, the only effective way of doing so, would be to import Swedes and put them in charge"⁴.

But, however, at a deeper outlook, an increased role of foreign international influence in adopting laws can be observed.

Abdus Salam, Noble Prize winner in Physics, considered that the biggest problem for developing countries is their reduced access to world's science, that is, a low integration in structures and mechanisms of international scientific products.

The truth of his thesis had been convincingly proved by the huge damage, by the enormous cost-which have not been yet evaluated - of isolation behind the Iron Curtain, as well as the impact of ideological division in bourgeois and non-bourgeois sciences, which led to neglecting Informatics, Genetics, Political Sciences etc.

Also, compared historic research led to the conclusion that new successful models had incorporated in themselves the most advanced experiences of other countries. For instance, researchers like Parsons, Platt, Pokol had reached a consensus in appreciating that US educational system - the world's most successful in academic training and the one which combines most efficiently training with scientific research - had its starting point in taking over German models. At the beginning of our century crowds of American scientists had come to train in Germany. Further, they built the USA educational system.

The same work describes how the Americans had combined, changed, adapted the German model achieving a structure even more functional than the initial model.

In the same way had acted the Japanese, who had imported the American model initially, but had then so adapted and recreated it that a new model was created, very specific to Japanese psychology and civilization.

Comparative research had been able to deduce several axiomatic truths taken afterwards for use in elaborating laws in different countries, as for instance the idea that a successful academic reform should transform university into a powerful institution both for training and for scientific research, in which both features would mutually potentate efficiency and functionality. This statement is present in the last "Project of

the Educational Law in Romania". Within world's and national academic competition the top is formed by those universities based on top scientific research, enabling them with the most consistent economic competitiveness and with the most affluence of high IQ applicants.

2. Of course, a good law is a necessary condition for any kind of reform, but it is far from being sufficient for success of changes. Generally, in developing countries (as in the post communist ones) the role of law in the process of modernization and implementation of a new modernization paradigm, is being exaggerated.

Some researches - as for instance Kulcsar Kalman consider that "excessive faith in law is one of the signs of backgroundness.

Such theoretic thesis is emphasised by more specific research, like the one made by Setenyi Janos on the Swedish model. These researches prove that spontaneous processes and started from down-up can substantially change progressing end direction of a reform started from the top through law.

Post communist countries experience, especially of Romania's, shows that spontaneous changes, of a radical type, like in the first phase of the Revolution, have a primary role.

Thus, a wide range of private and state-run universities had been built up, new faculties and sections with English as the main language, which afterwards law has only to approve by specific procedures.

After analyzing reforming processes over a period of 40 years in the Swedish model achieved by the state from up-down L.J. thus concludes, with respect to how profound and efficient the changes produced by reform had been. Swedish reform of secondary education (in the sense of achieving a united character) meant only integrating existing schools on paper.

Such a unification was not able to cut off inequality of chance just, as the primary school.

From the topics above, a more general thesis could be drawn:

Changes by revolution and by reform, changes, from up-down and spontaneous changes from down-up equally have their role in the process of modernization or implementation of a new type of modernization. When and which type of change comes to the foreground and how they alternate again depends on a series of factors, but primarily on how far the society is "ready" for the transformation representing a change of the socio-economic formation.

3. The possibilities and limitations of law in modernization and reform are mainly determined by extra-legal factors and processes. The level of development of the society as a whole, its economic, political and cultural conditions and the political system which elaborates and implements the decisions concerning the type and way of reform and modernization, its degrees the way of changes, and so on, give law a frame which may be filled in differently, yet, ultimately, a frame, which can be barely changed by legal regulation.

Thus, the desirable "changes in the process of reform" are less enduring if they appear or may be unfolded only in some of the spheres of social life. The big systems of the society though they have a relative autonomy and all of them have their own specific laws, the specific aspects of the rationality of action develop in each of them - yet they constitute the environment of, and react upon one another. These big systems (political system, economic system, educational system, legal system etc.) function influencing and conditioning one another, thus, apart from certain limited possibilities and short-term changes none of the big systems can be change adequately and effectively if the others remain unchanged, as no society can be reformed and modernized in one or some of its elements.

Our Romanian legislator when proposing 10 years for the implementation of educational reform is aware that the success of a good implementation depends on the course and the rhythm of the reform as a whole. But, even in that case, I think he is over optimistic. It is very difficult to predict a term, a period for the end of transition processes.

The incongruity thus developing, is a particularly problematic one for legal regulation as a system, because it is present in practice in the other big systems, in all the spheres of the life of the society with its regulations. Several authors have pointed out that the legal system consists not only of legal norms but also of organizations meant to make and implement law among others. Research investigating problems of law and social development has already indicated that the incongruity of legal norms and the organizations of the implementation of law (including those of public administration) may, in practice, even nullify the effectiveness of legal regulation. This is particularly so, where and at the phase of regulation when legal regulation strives to promote social change, as in the case of the school reform ability to change of the socio-economic system. One of the reformers of Swedish education system states that: "progressiveness of social policy" and "pedagogic progressiveness" are

only conditions for a successful reform but success of the reform depends on the existence of administrative progressiveness".

An achieved reform is always an administrative reform. Putting it into practice is task of local and central administration.

Communication between the two levels is determinant. Local committees, school principals, teachers are surrounded by conservative forces and would often be wrong if central administration would not support them¹². Therefore conditions of change and particularly the ability to change of socio-economic system, have to be guaranteed not only in legal regulations as such, but also on the level of organizations operating those regulations. If the organization is unwilling or unable of implementing legal regulation then the normative regulation promoting change is worthless even if it is meant to attain realistic objectives.

But it depends on the entire society and, in our region particularly, on political systems, which transforms the "whole" into policy, how far it is capable of allowing and promoting by its entire institutional system the self-motion of society and his spheres which is the basic condition of adaptation to changing circumstances. The stability of the political system itself is determined, to a large extend, by its own capacity of adaptation; its ability to change its internal structure and elements.

How far is the generally accepted criterion of the progress of modernization capable to generate changes by itself, how far the developed institutional system is suited to maintain the necessary movement and growth. In other words: how far the institutional system is capable of "absorbing", processing and stabilizing social change so as to not only hinder further changes important for the survival and adaptation of the system, but to induce such changes. Of course, change itself is not a value, therefore the institutional system is forced to select: it has to secure the necessary stability and the process of modernization jointly. In other words: the role of law in the process of reform and modernization may seem to be hardly different from the role of law in general: it is the joint service of stability and change.

REFERENCES

1. *Proiectul Legii Învățământului* (Project of Educational Law) (Text definitivat în Comisia pt.învățământ și știință a Camerei Deputaților, în Tribuna Învățământului, nr.46, 23 nov.1992, p.2.
2. Setenyi Janos: *A sved modell: mitosz es valosag*, (The Swedish Model - Reality and Myth) Oktatas Kutato Intezet (Hungarian Institute for Educational Research), Budapest, 1990, p.5.
3. Gustave le Bon, *Psihologia mulțimilor*, (Psychology of Crowds) Editura Anima, 1990, p.45.
4. J.Schumpeter: *Capitalism, Socialism and Democracy*, New York, 1963, p.325.
5. Abdus Salam, *Știința bun al întregii omeniri*, (Science -a value of the whole mankind) Ed.Pol., București, 1985, în special p.45-47.
6. T.Parson, G.Platt: *The American-University Harward* University Press, 1973, p.227-229. Vezi și Pokol Bela, *Politikai reform es modernizacio*, (Political Reform and Modernization) Magveto kiado, Budapest, 1989, p.107- 109.
7. Vezi Proiectul Legii Învățământului, (Project of Educational Law) Capit.X., Secțiunea I. Organizarea și funcțiile învățământului superior, Tribuna învățământului. nr.46/1992, p.3-4.
8. Kulcsar Kalman, *Modernization and Law* (Theses and Thoughts), Published by the Institute of Sociology, Hungarian Academy of Science, Budapest, 1987, p.125.
9. Seteny Janos, *Op.cit.*, p.20-21.
10. Vezi și Kalman Kulcsar, *Op.cit.*, p.133
11. Marksund Sixteri. *Var iskola Bouniers*, Stockholm, 1974,p.79, apud. Leteny Janos, *Op.cit.*, p.
12. Vezi și Kalman Kulcsar, *Op.cit.*, p.128.
13. *Ibidem*.

POLITICAL AND ECONOMIC REFORM

CIPRIAN TRIPON

Abstract. Dans cet article je veux presenter quelques theories concernant les different problemes de la transition, soit elle politique ou economique. Premierement il s'agit d'une presentation de la basa thoretique qui nous permis une comparaison entre l'Amerique Latin et l'Europe d'Est Au suite, suivant cette presentation plutot theoretique, l'article va presenter des different points des vue au regard de la reforme. La forme, le contenu et les consequences de la transition seront analize principalement au regard de la situation de la Roumanie. Le dernier part presente la relation entre le reforme politique et le reforme economique.

"Transition" became a very important topic for scholars, all over the world, especially in the last 15 years. It became even more important after the changes that occurred in Eastern Europe 5-6 years ago, changes that continued, in a way, what begun in Latin America in the 1980s. Suddenly, all the theoretical model of transition and development were questioned; suddenly, one felt the need for an explanatory theoretical framework that could explain how and why all these changes took place, offer a realistic prediction of what the future path of the countries undergoing change will be like.

The present paper will have three main parts. The first one presents a theoretical framework of a possible comparison between Latin America and Eastern Europe, using as examples Mexico and Romania. The second part is an attempt to draw out a few general conclusions about the relationship between political and economic transformations, the so-called "shared pattern of evolution" for Eastern European countries. Briefly, I will try to demonstrate the following: 1. Even if there is no causal relationship between economic and political reform, there are dependency relationships - they cannot be fully implemented one without the other and at a moderate cost; more than that, in Eastern Europe, due to the particular conditions of the region, it is *necessary* to implement both types of reforms in

approximately the same time. 2. There is no model or pattern of evolution for the Central and Eastern Europe countries. Each had and will have their own path; the region is not setting toward less differentiation and integration- quite the opposite. There is no way in which we can say which is the best way or which will be, in practice, the path of the transition in Eastern Europe. And the third one represents an analysis of the connections between political and economic reform.

"Since 1989 Western leaders shared a brilliant vision of global transformation (...). This vision asserts a positive and reinforcing synergy between its economic and political aspects such that economic liberalisation and democratisation are to take place simultaneously - indeed, the vision can only be truly fulfilled if they do. A single world community of prosperity and democracy will thus emerge - truly a new world order". (Callaghy, 3, p.161-162)

Transition from a relatively non-developed, non-modernized status to the desired state of the Western world involves lots of problems. Which comes first, the political or the economic transition? What pace of the reform should one adopt? How can foreign experience and expertise be imported? At what costs?

First, a word about the way in which Th. Callaghy perceives the political economy of the West. It is clear that an important part in the modernisation effort made by the Second and Third world countries represent the attitude, the strategy employed by the West regarding these countries. Callaghy states that the dominant form of political economy since World War Two was not a form of orthodox liberalism but what he calls "embedded liberalism", a compromise that implies state power (quite extensive) in order to assure internal stability and welfare as well as supervise international economic adjustments. It is an inherently instable equilibrium (between, the power of state as a factor of stability and the forces and currents of free-market economy - a factor of change), which could easily turn into statism or extreme instability because the unchecked market movements. Western societies are shaped by the continuous tension between state power intervention and market forces. But when the International Monetary Fund, the World Bank or any Western society refers to countries from the Third world, they request and expect those countries to profess an orthodox form of liberalism which is "no state interventionism in economic matters", a completely free, uncontrolled market. This is a severe underestimation of the role of the state, of its bureaucratic structures not only in a stable society but especially in a society that is going through a transition period, supporting global and radical changes.

It is understandable that, taken into consideration the history of many of the countries of the Second and Third World (dictatorships, authoritarian regimes, either socialist or military) the West doesn't want the state to remain in control of the economy, as it was before. But such an opinion does not take into consideration a few factors. First, after a shift of a political regime like the one that took place in Eastern European society is a social, political and economic (especially economic) chaos. The only system that survived, in a way or another, is the state institution. It is the only structure capable of maintaining things together and effectively (if not very efficiently...) implement the necessary reforms, including those for economic liberalisation. Second, to control something implies the existence of it-"market economy" is only an ideal in Eastern Europe, not a state of fact. Someone has to build it, to make the necessary legal framework, to build the necessary institutions, to take care of the distribution of resources throughout a society which was based, more than 40 years, on public property, to introduce and defend (legally) the private property, etc. In other words, to build a free market economy implies a coordinate, nation-wide effort, which can be done, for the moment, only by the state. Finally, even if the danger of transforming state-intervention in state-control is greater in the Second and Third World countries that is in the West, it is only a possibility, not even a probability and definitely not a necessity.

Callaghy affirms that the state has two kinds of capabilities: 1. Bureaucratic (formulate/implement policies; fulfil state functions and support/promote private functions) and 2. Political (maintain the balance between economic and political logic). Both of them are very important even in well-established democracies; they are critical in countries where democracy is only a desired condition.

The problem is that the state is not very trustworthy in the Third World. The corruption in Eastern Europe (and not only) is notorious. More than that, often the state employees, especially those from the top of the hierarchical pyramid, are part of the new elite. Thus, the present status quo is good for them, so they do not want to change it, at least not very quickly. They are not very enthusiastic about the creation of a free (that is state control free) market economy that will represent the key for the creation of the real new power elite in the country. They are not against either. All they want to do is to temporise things enough to ensure the upper hand for them, whatever the future is (see Mills and his theory about the power elite). For Eastern Europe, this attitude is common enough and a good proof is the confusion of all economic plans and strategies in this part of the world.

Nevertheless, the fact that Western liberal vision of global transformation underestimates the role of the state in economic transformation is a true statement. As a final argument, we can say that the state intervention is the only choice (at least, the solution with minimum costs) in implementing reforms for a country in transition. The 1991 World Development Report (cf. Callaghy, 3, p. 238-239) analyse the reason for which state intervention was a remarkable success in East Asia and Japan. The answer offered by the authors of the report is that

"... these 'market friendly' state interventions were carried out competently, pragmatically and flexibly; were terminated if they failed or outlasted their usefulness; did not distort relative prices 'unduly'; were export-oriented and were 'moderate' rather than all encompassing - undertaken reluctantly and openly, and constantly disciplined by international and domestic markets". (Callaghy, 3, p.239)

In conclusion, we can say that state intervention is welcome, especially in the cases in which is rationally planned and implemented. The principle of state intervention is not bad (only the way in which is effectively applied in practice could be wrong) and it is a necessity for countries undergoing global and radical changes.

Until now, we move our argument at a very general level. The theoretical framework of this paper is not evolutionist nor functionalist- it is a mixture of these two ideatic currents. We take the ideas of "integration", "structural differentiation", "system", "trendless evolution" and try to integrate them. As Wallerstein underlined, every economic, political and cultural particular system is a part, an element, a sub-system of the global, world-wide system. This means that there are streams, trends, forces that animate this general system, processes that can be studied and used. These forces influence, a great deal, the dynamics of development of each particular element of the system. More than that, the development of the Second and Third World is not a necessity; it depends on regional, even particular circumstances and characteristics. It is not only a progressive movement - for example, a part of the states that were parts of the former USSR; the same "negative development" it is possible for other countries from Eastern Europe. We do not have a continuous, unidirectional evolution for the whole system nor for its elements.

Any transition is a very complex phenomenon. It is made by many smaller actions, linked in chains of events. The two main chains are political and economic transitions. They are affected, significantly, by a third factor: the social dimension of transition. Here we can not speak about chains of events, social actions being very diverse and primarily non-organised. We can speak about trends but

not planned strategies. The most important part of modern and contemporary theories that are dealing with the problems of development and transition not pay much attention (if any at all) to the social factor. Beginning with the 1960s when the dependency school was founded, scholar's attention was focused on economic and political dimensions of transition. More and more accent was put on economic and politic arguments; structures and patterns of political actions or of economic movements were searched.

Going back to our main argument, the next step is to have an overview of two regions of the Third an Second World, Latin America and Eastern Europe, and then to discuss the relationship between political and economic transformation.

Democracy and market economy involve decentralization, devolution and competition. All these three atributes imply rationality, true values and norms, willingness to change at all levels, a good legal framework, available resources, a productive, efficienteconomy and an objective, rational state.

"...what died in Eastern Europe is the very idea of rationally administring things to satisfy human needs - the feasibility of implementing public ownership of productive resources through centralized command; the very project of basing a sociaty on desinterested cooperation - the possibility of dissociating social contribution from individual rewards " (Przeworki, 9, p.7)

From A. Przeworki's words it seems that a great part of the conditions necessary for a democratic system anda market economy are not present in Eastern Europe. We would like to proceed by presenting a comparison between Latin America and Eastern Europe (see tabel 3) followed by a parallel between a country from each region, more specific, Mexico and Romania.

As shown in table 3, there are two main differences between Latin America and Eastern Europe. First, in Latin America we are speaking about radical changes in political sector and reforms in the economic system. In Eastern Europe we have radical changes in both sectors. There we are speaking about a transition from a centralised, planed economy based on *state property not on private property*. In Latin America, regardless the type of political regime, the private property was always present. Even if, as Jose Cordoba points out (Cordoba, 4), a part of the Latin American countries had a rather feudal structure in general the state sector (which was quite considerable in certain countries) was paralleled by a private one. In other words, in Latin America we have a reform, an attempt to further liberalization of the economy meanwhile in Eastern Europe we have a radical change: the introduction of private

property, the beginning of a completely new economic phase. Even if Latin America had (and still has) a large state sector, there were private organizations even before the transition process begun - which is not the case in the majority of the Eastern European countries (with a few exceptions, like Hungary and Poland, where small private enterprises were allowed to exist and function inside the communist regime).

The second important difference between these two regions is the fact that, in Latin America the changes are based on carefully planned and concerted actions, which have as one of their main goals the national consensus. In Eastern Europe one can easily observe a striking lack of coherence, a confusion about the long term plans which stops any real attempt to gain nationwide consensus.

Tabel 1.**A Comparison between Latin America and Eastern Europe**

(apud. K.L. Remmer and Iliana Zloch-Christy, 11, p.65)

	Latin America	Eastern Europe
Characteristics of changes of the two regions	unpredicted deep and spread in society serious attempts to build consensus around competitive institutions high level of popular support for democratization of the institutions	unpredicted radical - the entire system was changed few attempts of building consensus; still an exclusionist policy ("we" and "the opposition") at the beginning, a mass support for both political and economic changes; lately (last 2 years) this support decreased (see the last elections in Hungary, the situation in Poland)
Origins of change	interaction between domestic and international forces combination of structural and conjunctural condition	the importance of conjunctural conditions was decisive interaction between international and domestic forces
Some structural characteristics:		
-human resources	untrained and available	partially trained; available but unwilling to cooperate
-natural resources	abundant (oil, especially)	scarce
-capital formation	not very industrialized, with a large agricultural sector; export of minerals and raw materials	partially industrialized (heavy industry mainly); agriculture - in a poor state; not many exports
-technology	a lot of expertise was imported	old fashioned; the import of technology and know-how is at the beginning

This comparison did not want to offer a full description of Latin America or Eastern Europe. Its intention was only to stress the fact that, even if there are a lot of similarities, the two regions are basically different, and it is impossible to speak about "transfer of developmental models" from one part to another, without altering significantly these models, according with the local characteristics. In other words, there is not a universal model of transition from an authoritarian political regime and centralized economy to democracy and market economy.

More than that, there are significant differences inside each region. For instance, the changes that each country is undergoing in Eastern Europe: we can speak about *transplacement* (all forces in the country working together - Poland, Czech Republic and Ukraine), *replacement* (imposed changes - East and West Germany and Russia and some of the former soviet republics) and *transformation* (the former communist elite changing their policy - Bulgaria, Hungary and Romania) - cf. Zloch & Christy, 13, chapter 1.

The comparison between Mexico and Romania will exemplify the basic difference that exists between Latin America and Eastern Europe. It will follow Jonathan Fox's approach to the Mexican society who analyse only one aspect of political democracy: "...the respect for associational autonomy, which allows citizens to organise in defence of their own interest and identities without fear or external intervention or punishment" (Fox, 6, p. 151-152). In other words, how regimes accept the right of their citizens to affirm their own goals and to pursue them.

One of the basic notion of this approach is that of "clientelism", defined as "political subordination in exchange of material rewards" (Fox, 6, p.153). There are many forms of clientelism which can be grouped in three main types: the case in which votes are bought (semicompetitive electorate regimes); the case in which any collective action or protest is strictly forbidden by the authority (military regimes) and the case in which the masses, the people are controlled by the state but not necessarily by force (communist or authoritarian populist regimes).

Fox's opinion is that the right to autonomous collective action from the citizens is as important a characteristic of political democracies as accountability through the rule of law, civilian control of the military or free elections for any governing offices, based on universal suffrage.

The transition from clientelism to citizenship is a long term change, an evolutionary process. The transition is not a direct one, it has an intermediate stage - semiclientelism.

"Semiclientelist power relationships induce compliance more by the threat of the withdrawal of carrots than by use of sticks" (Fox, 6, p. 157).

The Mexican society has been, for a long period of time, based on the clientelistic model. But, since the legitimacy crisis from 1968, there were several changes which modified the situation. There were three stages of this transformation. The first one started in early 70's; at that time, Mexico was bustling by a wave of populism. Thus, the first crack in the clientelistic model was a response to the growing rural protest, a response to the pressure from below. It began with the Rural Investment Program (*PIDER*), initiated in 1973. The result: the creation of employment and increasing freedom of movement among the rural population. This undermined both the authoritarian land owners from the country and the incipient guerrillas groups, increasing the social mobility and pacifying the country in the same time.

The second stage - after 1979; this time it was initiated from above in order to contain future waves of popular movement. Its target was, once again, the rural population. Two programs were implemented, the National Plan for Depressed Zones and Marginal Groups (*CONASUPO*) and the National Basic Foods Company (*COPLAMAR*). The result was the creation of political space, in a more systematic way than before. The opposition of the local elite was quite serious, often violent. The reason was that their local monopolies were weakened through these programs and the peasants were organised in village-level organisations for providing food and supplies (of course, the situation was not very good all over the country; only in relatively few regions these organisations managed to survive and work efficiently. It was a serious start.

"For one to two millions of Mexico's most impoverished rural people the food councils were among the first genuinely mass-based, region-wide representative organisations of any kind" (Fox, 6, p. 165).

Finally, the third stage begins in 1988, as a response to the greatest electoral challenge that the one-party system from Mexico encountered in the last decade. President Carlos Salinas claimed to shift the power from bureaucracies and to give it to organised citizens. The way in which he wanted to do that was through the National Solidarity Program (*PRONASOL*). But there was a political motivation, too: using the resource of *PRONASOL*, the president tried to recover areas where the centre-left opposition was strong, to recapture the lost part of the electorate.

"For example, 12% of Solidarity's entire 1992 budget went to the relatively small state of Michoacan, the main base of the centre-left Party of Democratic Revolution, just before the heated gubernatorial elections" (Fox, 6, p. 166).

PRONASOL was the first program that targeted not only rural population but also urban poor and indigenous people. It provided help for education, health, food, distribution, electrification, housing, etc. It created numerous links between federal government and local communities, through the Solidarity comities founded in very many cities and towns. The political space given to ordinary citizens was considerably widened.

What is interesting in this presentation of the Mexican case is the correlation between growing electoral competitiveness and the increase of the respect for associational autonomy from the state. More than that, we can extrapolate this statement and argue that the right of the citizens to stand, autonomously, for their goals is one of the most important characteristics of a civil society. And, until this characteristic is not present, we can not speak about a real civil society. And, without a civil society the political transformation is only an empty shell, a form without meaning or content.

The Romanian case is different. Since 1945 until the mid' 1950s the clientelism was present in the form of strict prohibition of any collective action, even if the Romanian government of those days was not, openly, a military one. After 1960 several attempts to reform the centrally planned economy and the very strict political regime were made, in the whole region. They failed but they create an opportunity, offering a little more space at the individual level. In Romania, this opportunity became a trend and, slowly, the regime was "opening". Of course, formal organisations apart of those created and controlled by the state and by the Communist Party were not allowed. But the citizens were permitted to made claims, to protest - sometimes. If the subject was not a political one and was small enough not to threaten, in any way, the governmental apparatus.

After 1975-1977 this "open window" begun to close. The reason was the beginning of the regime of personal power of the former president of Romania, Nicolae Ceaușescu. In the last years before 1989 any real opportunity for citizens to act, autonomously, for their goals and interest was restricted at the local level and, even here, to only few and relatively unimportant matters.

After 1989 the situation changed. But, strange enough, with all the freedom offered by a non-authoritarian regime there are not real citizens' organisations, not at a national level. There are associations which can speak with the government or the president but they represent a small part of the population; their goals are narrow and specific. The connection with central government is made mainly by political parties or through local authorities. In other words, the opportunity for citizens to pursue their interests through autonomous associations exists but it is not used. There

are not any general programs, at a national level, which aim to give more space for entire social categories. All the programs runned in Romania were not design to change something in the political space. They have well defined goals (social work assistance, health care, etc.) and are developed only at a regional level.

The disposition of the government to listen is undoubtedly true. At least for now, because there are few voices to listen at.

One of the reasons for this situation it could be the lack of community spirit in Romania. The Romanian society is a very atomised one; even if tradition is still an important part of the social life (especially in the rural areas) the different socio-economic categories of the population are isolated one from another. It is a result of the authoritarian type of state from before 1989. The peasantry, especially, is a quasi-closed community. More 90% of the associations that exists in Romania are in the urban area, targeting urban population, urban problems. All this in the conditions in which Romania has a considerable large peasant population. As in the Mexican case, it is hard to break through in their communities; the information circulates very slow inside and even slower between peasant communities. A factual argument that supports this statement are the outstanding results of the 1992 elections when more than 75% of the peasant population voted for the governmental party because the opposition was not able to penetrate the rural areas. Meanwhile, using the structures of the local authorities and their considerable larger resources, the government party manage to attract peasants to their side. Another argument is the fact that the peasant communities are very conservatory, very reluctant to accept change (especially rapid and radical change). The governmental party of those days had the benefit of the traditional authority in front of the peasants. They supported a relatively slow rate of economic reform, which was a positive feature in the eyes of the peasantry.

In terms of clientelism, as Fox defined it, one can not say that such a type of relationship exist in Romania. Not openly, anyway, and there are not sufficient studies (if any) that could enable me to offer empirical data regarding this problem.

Another way of looking at the problem of transition is offered by Przeworski's analyse of the form of the transition process in *Democracy and the Market*. Here he is discussing two main aspects of any global change: the transition phase (the change) and the consolidation of the outcomes of a successful transition. I will focus only on the transition issues.

Przeworski begins his analysis with the discussion of "the opening phase", the moment in which the authoritarian government accepts independent or autonomous organisations (see Fox's analysis of Mexico - this process began there in 1973 with PIDER). The liberalisation can be generated from above (like in Hungary, Poland or Mexico) or from below (East Germany). There are not "pure" situations, the two tendencies being both present in the liberalisation process.

At this point, Przeworski introduce a useful distinction: between regimes of "ritualised speech", where fresh and unorthodox words are considered subversive thus forbidden and regimes based on fear, where "words are permitted as long as they do not enter the public sphere" (Przeworski, 4, p.58), like post-1982 Mexico. In the first situation, because of the great amount of pressure created by the complete suppression of the freedom of speech, corroborated with the acute feeling of falseness generated by the existence of two levels of speech (the "official" one which everybody knows it is false but they simply have to use it and the "real", informal one which is true but can not be used in any social encounters), the reaction is immediate. In the second type of regime, the eruption can come after a long period of time, because there is a "safety valve" that can release a part of the pressure.

Liberalisation can be seen as a game, in which after the opening every move requires a reaction from the other parties involved, everything based on rational choice. Przeworski builds his entire model on the ground of rational choice theory. For him, democratisation is "...the struggle for democracy (that) always takes place on two fronts: against the authoritarian regime for democracy and against one's allies for the best place under democracy"(Przeworski, 9, p.67). Everything is structured by conscious choices of the parties involving the game, by rational evaluation of the situation, of the strength and weaknesses of allies and enemies.

According to Przeworski, there are three main types of transition (the criteria used is the form of changes, the way in which the "old" system is changed into a "new" one). The three types of transition are:

1. "Extrication". In this case, the authoritarian system is changed through elections, through negotiations between the four main political actors - the Hard-liners, the Reformers, the Moderates and the Radicals. The main players are the Reformers and the Moderates who must find an agreement that work for all the political forces and, in the same time, must control the Hard-liners and the Radicals, but there is another required condition, a sine-qua-non characteristic of the system which is supposed to be changed in this way: there has to be independent organisations in the civil society, a well known an fairly organised

opposition which can constitute itself in a partner of discussion for the established authority. If this is the case, the Liberalizers, the Reformists from within the state apparatus can initiate negotiations with the opposition, an attempt to slowly change the system. Thus, the transition process take the form of a bargain in which each party tries to obtain as much as it can. An important factor in this kind of transition is the military, especially for Latin America (the communist systems from Eastern Europe were civilian regimes, mainly), where " the military have preserved their autonomy and have continued to exercise tutelage over the political system, not only in countries where the transition to democracy was a result of negotiations, but even in Argentina, where the armed forces suffered a humiliating external defeat" (Przeworski, 7, p.75). The Moderates tends to accept the military as a part of the new power structure (often that means that they are accepting the military control) because this acceptance reduce the probability of a military coup with 12%, says the author. A similar reason determines the Moderates to control the Radicals, to negotiate, even to offer what Przeworski calls "democracy with guarantees" (that is, the authority accepts free elections but only when and if guarantees are offered that they will be the winners). Thus, the basic characteristic of this type of transition is that it consists of negotiation between the representatives of the old regime and the new democratic forces, its immediate outcome depending on the strength of the two partners involved in the bargain.

2. "Constitution" "...all transition to democracy are negotiated: some with representatives of the old regime and some only among the pro-democratic forces seeking to form a new system (...). Democracy can not be dictated; it emerge from bargaining" (Przeworski, 9, p.80).

"Constitution" represents the case in which the negotiation process involves the pro-democratic forces, its stakes being the type of institutions that will be selected and their self-enforcing character. There are three possible situations: 1. The bargaining forces are uneven and this fact is known *ex ante*; in this case the institutions will ratify the present relations of forces and will be stable only as long as these relations will last. 2. The relation of forces is known *ex ante* and there is a balance, an equilibrium among them; in this case, the most likely choice will be a temporary solution, that best suits the interests of both parties (the underlying argument is that any kind of order is better than disorder). Nonetheless, this "temporary" solution becomes a permanent one if it lasts enough to develop its own traditions. 3. The relation of forces is unknown *ex ante*; in this case the solution is likely to be " institutions that introduce checks and

balances and maximise the political influence of minorities, or, equivalently, make policy highly insensitive to fluctuations in public opinion. (Przeworski, 9, p. 87). In other words, the choice of institutions is oriented by the interest of obtaining maximum in terms of guarantees, for every part involved in the game.

3. "Contestation". "Not all anti-authoritarian movements are pro-democratic; some join under the slogan of democracy only as a step toward devoting both their authoritarian opponents and their allies in the struggle against the old authoritarian regime. The search for consensus is often not more than a guise for new authoritarian temptations" (Przeworski, 9, p. 94-95). Consensus and co-operation have to be the goals for every political system, have to characterise any democracy: "...yes, we can discuss but finally we have to agree. Endless conflicts are not good nor acceptable in the 'real democracy'" (see the rationalist origins of the democratic theory, 18th century, and the "organic unity of the nation" concept). From this point of view, too vigorous an opposition is not a good thing; the order and peace of the system has to be defended. A possible solution consists in political pacts, through which some annoying competitors can de facto be excluded from the political game. The image of democracy as a heaven of order and tranquillity is often contradicted by reality, by the political struggle to win the competition. Sometimes, the ideal image of democracy becomes an excuse for adopting tough measures in an attempt of reducing the entropy, organising the disorder and obtaining the desired order (see Albania). It is not such a big price to pay for the instauration of the "real democratic order"... At least this is the opinion of those who are taking the measures. But "...as Marx noted almost 150 years ago, the party that defends dictatorship is the Party of Order" (Przeworski,9,p.95).

Based on Przeworski's considerations about transition to democracy I want to discuss a little further this issue. Any process of change involves three stages: a present or current state; a transition state and a changed state. The transition state represents the road to the changed state and, based on what Przeworski is saying, has two main forms: negotiation and revolution (the latter seen as sudden and radical change). The first type of transition can take an electoral form (like in Mexico or the states that emerged from the former USSR, when the winners of the political game are established through elections, even if they are not free elections, their role being to assure the dominance of the "old guard" in the new context) or a transactional form (like in Hungary, Poland, East Germany, Bulgaria,

Chile, Uruguay where the winners are established through direct negotiations between the opposition and the representatives of the old regime). The "revolution" represents a radical, large-scale and short-term change, with an unclear outcome in terms of institutional forms to be adopted by the new system (see the Romanian case). The first two types of transition are closely related, both requiring the existence of an opposition, as a "serious" bargaining partner, the willingness of the authoritarian apparatus for discussions (that is, the existence of a Reformer group inside it) and are not sudden phenomena, requiring a certain amount of time to develop (for example, the liberalisation process started in Hungary and Poland in early 80s).

Before trying to use Przeworski's model in a short analysis of the Romanian society I would like to discuss two arguable points of his theoretical system.

1. Przeworski based his system on the theory of rational choice; politics are not a very rational process, especially in the case of systemic changes - revolutions. The sociological and psychological aspects are almost absent from his analysis or these factors play a major role in every social change and most definitely *are not of pure rational nature*. I am not implying that the realm of politics is an irrational space but they are a mixture of rationality and irrationality. In the attempt to structure a very complicated process, Przeworski places too much emphasis on the rational choice theory. Aside mistakes in judgement, misinterpretations of the situation, he does not leave room for wrong turns, reversed processes, for the unexpected or the uncertainty. Even the situation in which the power-balance is unknown is solved in a rational manner.

2. Przeworski's analysis of transition in Latin America and Eastern Europe is based only on endogenous factors. The cultural characteristics of the two regions, the political and economic context are not taken into consideration. The 1988-1991 period in Eastern Europe clearly demonstrated that the internal situation of USSR (the beginning of the liberalisation process inside it) was a major factor in all the transformations that took place in the region, facilitating the change process. The international situation (ex.: what was happening in East Germany, the position of USA toward USSR and its president, etc.) also played a great role in everything that happened. These are exogenous factors and they are completely left out from Przeworski's model. It is almost like he is analysing an ideal situation (based on rational choice, willingness to cooperate, game theory) and a posteriori is looking for concrete examples to support and verify his theoretical construction. This deductive approach

has nothing wrong in itself but, taken into account the complexity of the problem of transition and the fact that he is analysing two different geopolitical and cultural regions maybe an inductive approach could have been employed in addition.

In the following lines I will try to analyse the Romanian case using Przeworski's model. In this particular situation it is obvious that we do not have a "negotiation" but a "revolution". What am I interesting in is: why a revolution? One of the reasons could be that there was no other alternative. The opposition was completely absent in pre-1989 Romania. By this I mean a structured, organised opposition. There were only scattered groups protestatars and a few violent movements against the regime, outbursts of anger, quickly suppressed by the authorities. Romania was a regime of ritualised speech, with a great amount of pressure to be released, one way or another.

The liberalisation process did not even begun in Romania until 1989. There were not any independent or autonomous organisation; everything was controlled by the state and the Communist Party.

Inside the authoritarian apparatus it was a fraction of Reformers. They were organised, they have certain plans and, eventually, they were willing to change the system. But they knew that such an event could be not done through negotiation because they do not have a partner to negotiate with, the state or the Party being not willing even to hear about a change of regime. Romania was a kind of "personal dictatorship" where the key positions in state were occupied by the members of a relatively small clique. Therefore, the case of pressure "from above" (like in Hungary) was ab initio out of the question. The only solution that remained was pression "from below". But, because of the inexistence of an organised opposition that could have organised and control the masses, what happened was another outburst of violence, this time at a larger scale. Responsible for the timing of the movement was the international situation, the changes that took place everywhere in Eastern Europe. Finally, the third factor that made the Romanian "revolution" inevitable was the work of the Reformers, who managed to create a sort of network inside the power structure (originally designated to support their future actions), weakening, in a way, the system, slowing its reaction speed. It has to be stress out that by no means the Reformers were prepared to take action at the end of 1989, when the Romanian popular movement took place. This is one of the reasons that accounts for the chaotic and violent form of this particular movement: there was nobody really in charge, individual, group or organisation.

I want to mention here the fact that revolutions are short-term, large-scale changes that represents only the beginning of the transitional period. More often than not the main outcome of a revolution is the destruction of the old regime and the creation of the space that is supposed to be occupied by the structures, institutions and peoples of the new one. Transition begun in Romania after the revolution ended. Using Przeworski's terminology it was not an "extrication" but a sort of "constitution". The relation of forces was uneven, fact that was known. But nobody knew, exactly, which were the players of that political game. The Opposition just begun to organise itself (unfortunately even now they are in the same phase...) and the Reformers seemed to have green light for everything (the Hard-liners were, at that moment, out of the picture). But there was a small problem: we can call it "post-revolutionary mentality". Such a popular movement as a revolution creates a whole set of expectancies from the people involve in it; more specific, the general belief was that everything that has any connection with the past must disappear and "the real democracy" must be built, right away. In this context the Reformers could do nothing but act as Moderates and try to contain the Radical-type of action that the still-young Opposition was employing at that time. The situation was pretty weird: there was only one coherent political force (at least until the beginning of 1991): the Reformers. They were obliged to act as Moderates in order to create a "democracy with guarantees" and, in the same time, to shape the institutions like they really had a political opponent in the Opposition. Grosso modo, they were obliged to play their own role as well as the role of the Opposition (which, I repeat, at that time did not existed) in a fake negotiation process. They were obliged to carve themselves a power-niche for the future, to design an institutional framework acceptable for the future opposition, all of this because if they wanted to keep the power they had to play the democratic game by its own rules, at least in the eye of the public (of course, they prepared the field of the future democracy first by taking a few guarantees of their own).

It is now clear that a part of the power game which generated the Romanian revolution and restricted the actions of the Reformers was the "collective actor", the population; more precisely, their beliefs, their expectations, their desires. Thus, even if the form of the transition conforms to a general type, only the intricate characteristics and movements of the specific situation can offer a true understanding of what is going on (that is not to say that this brief analysis has such high pretensions)and can enable one to make even an inaccurate prediction.

The last part of the present paper will refer at the relation between political and economic transition.

Berger, in his study *The Capitalist Revolution* discusses the compatibility of economic and political reforms on four propositions:

1. In modern society, capitalism is a necessary but not sufficient condition for democracy.
2. If the control of the state upon market is continuously increasing it will reach a point where democratic governance is impossible (we discussed this subject earlier: a certain degree of state intervention is necessary).
3. If the economic growth generate an acceptable standard of life for a large part of the population it is probable that pressures toward democratization will occur.
4. If a centralized, planned economy is beginning to adopt market principles and rules it will reach a point where democracy becomes a real possibility.

These four statements suggests a connection between political and economic reform. Berger's opinion is shared by Hayek and Friedman who affirm that democracy and free market are mutually dependent and interconnected. One can not have one without the other.

A different opinion is expressed by Schumpeter whose assumption is that between democracy and free market exists a relation of competition, even conflict. This argument is, similar to that of Coleman: the political modernization generates two different and opposite tendencies, toward the differentiation of the political structure and toward enhanced equality throughout society. In Schumpeterr's perspective, free market tends to polarize society meanwhile democracy tries to equalize it.

Several studies of East Asia and Latin American NICs proved that authoritarianism contributes to economic growth (see Callaghy, 3). It appears that we have high empirical and historical correlation between these two factors but we do not have any theoretical framework which could explain the facts.

The problem can be formulated as follows: not only that the Second and Third World needs state intervention in order to achieve economic development but it seems that the only way in which economic liberalization can be successfully implemented is the context of an authoritarian government. This does not mean that economic reform is necessarily connected with non-democratic regimes or that democratic reform influence, in a negative way, economic reform.

"It is possible that political and economic liberalization can positively coexist in some transitional democracies, at least for a while, but it requires a difficult, rare and fragile conjecture of factors" (Callaghy, 3. p.242).

When we are looking closer at the relationship between political and economic reform it seems that there is no necessary correlation between them. If an authoritarian government decides to implement economic reform and has good plans and good peoples it can do it more efficient than a democratic government because the whole power is concentrated in its hands, its span of control is greater and its control is more tight than that of a democratic system. True, but there are two arguable points here: 1. The "if" - we are considering the situation in which the authoritarian regime decided to liberalize the economy but this is not a probable decision for this type of regime; there are no intrinsic reasons for it to introduce free-market principle in its economy. 2. Everything depends on the governmental team (or presidential team) which is planning and carrying on the reform.

Economic liberalization means the beginning of a "free-zone" in the country; could represent the birth of a new elite that could/will challenge the actual politically-based ruling class. From the point of view of this arguments, the willingness of an authoritarian regime to introduce unselected economic reforms is at least questionable. It seems more likely that they will plan the transformation in such a manner that the reform will serve the actual power elite. In this case, we do not have a real liberalization of the economy, the control of the state being too powerful; all that is going on is only a make-up operation. More than that, we can not predict the situation on the long-run; a conflict between the relatively free economic space and the rigid, frozen, tightly controlled space is a very possible outcome of such a situation.

Another problem could be the type of authoritarianism professed by the government, like the one from the former socialist countries from Eastern Europe, could not allow any economic liberalization inside their systems. Even a small amount of freedom represents a deadly danger for them: any crack in the system represents only the beginning of a "cascade process". Such a regime bases its power on the total control of the economic, politic, cultural and social space.

Another aspect that could be discussed here is that of what Callaghy calls the "contextual factors", such as the attitudes, knowledge, infrastructure, culture, etc..An authoritarian type of state does not encourage innovation, the innovative spirit in the population; it does not need open-minded citizens, only followers. Everything that has to do with initiative in social or political space is not seen as a good thing. One of the problems of all the Second and Third World countries is to gain the

cooperation and participation of the population; the reason is that the people were educated not to have initiative. But a market economy can not exist without entrepreneurial spirit, without inventivity; it is based on free initiative. There is a small paradox: create an economy based on initiative within a system that discourage this very characteristic in its population.

Another "contextual factor" refers to the type of culture. "...the argument that Eastern Europe will benefit from its physical proximity to the West, its cultural similarity and its overlapping traditions isn't particularly convincing" (Golttlieb, Ziolkovski, 5, p.300-301). Indeed, the arguments are not very convincing if we are thinking in terms of "benefits" but, if we are thinking in terms of influence, culture and politics, things are different. Eastern Europe is a part of the "white culture" (European and American type). One of the things that define this kind of culture is individual freedom. We are speaking here about individualistic culture (see Hofstede - *Cultures and Organizations; Software of the Mind*, 1991) where the principles of democracy are important and deeply embedded. After 1980 all Latin American countries made political changes toward a democratic regime. They have tried this before and not only once. The same is the situation in Eastern Europe. The thrive for democracy, equality and individual rights has a sort of tradition in this part of the world (even if not as long and well developed like the one present in Western World); it is a part of culture. In Asia things are different. There we have a "collective culture", based on different principles. The goal of this argument is to emphasis the fact that there are some underlying cultural attitudes and expectancies that make people to want have freedom of speech, of association, free elections, etc. - in other words, democracy. If you try to break this tendencies you might succeed - as happened in Eastern Europe, in a significant large measure. But then you break more than a cultural attitude; you will end up heaving a disinterested population, without initiative, not the best "material" to build a market-economy with.

In conclusion it seems that there is a connection between democracy and market, between political and economic reforms. Not that economic liberalisation is conditioned by similar political process but without democratisation is much harder to realise an economic reform. One can say that democracy is not a necessary condition for heaving a free market economy but it sure is a very strong supporting factor, which can ease the implementation of the economic measure. This statement has a special importance for countries that are

undergoing global, systemic changes, like the Eastern European countries.

In this case, the entire society is changing. They have to build a new political culture, a new (and true) civil society, to reform the old institutions and establish new ones, to fight the growing insecurity of their populations. All this has to be done in the same time with the economic liberalisation otherwise the "new economy" could never survive (even if it come into being), impose and support by authorities. For example, all Eastern Europe has a common economic problem: that of enormous factories built by the socialist regime. They are highly unprofitable and survive only through state support. They have to be split into several smaller organisations and intensely modernised. But this implies firing a lot of employees which will be no more needed or do not have the required level of qualification for the profile of the new jobs. Unemployment is already a problem for Eastern Europe (for example, in Romania the average percentage of unemployment is between 10 and 12 % of the working force, which is very close - too close - to the crisis level). Without the understanding and acceptance (right now there is a tremendous resistance to change from the Romanian population) of the people involved, without good programs and realistic measures social movements are inevitable. The average individual is, nowadays, rather reluctant to forward changes. Peoples were not accustomed with such a dynamic environment; change, in large quantities and in radical forms, creates anxiety, which generates resistance to change, especially when one was used with a calm, almost frozen social system (as were all the former socialist regimes - life was predictable, the amount of change was small and new problems and challenges were not part of the ordinary life of the average individual).

This phenomenon is visible especially when we are dealing with the problem of the pace, rhythm of reforms. "Shock therapy" and gradual implementation - both have their costs. The Polish government tried the shock therapy; it created a great amount of discontentment among its citizens. In Hungary the gradual approach was favoured, and at the last elections the left won. In Romania were tried both approaches - each of them had its share of popular opposition. If you are trying to speed up the pace of the transition, quantity of change is too much for people to cope with. If you are slowing down, going easy and slow, the peoples grow bored of waiting for an improvement in their standard of life.

All these arguments want to prove that for a successful economic reform a co-operative civil society is required; people need to understand and to have trust in their leaders. Gottlieb and Ziolkovski affirm

that there are three types of legitimisation "credit" for the state/government in Eastern Europe: symbolic (government are perceived as the moral replacement for the former leader), political (the democratisation of the society, the implementation of pluralism and human rights) and economic (recovery from the economic depression caused by the former socialist regime). Right now, the economic credit is beginning to be lost all over Eastern Europe. But all three types of credit are important; the loss of any of them will deeply affect any political, social and economic plans that the authorities have in mind.

At the end of this paper I would like to summarise what have been said here in the form of a few conclusions.

1. In Eastern Europe the main problem is the non-existence of a coherent plan of change (economic and/or political). Small-scale and short-term changes are well understood and, in the majority of cases, well dealt with but not global, systemic and long-term changes. In other words, we have a tactical approach to the problems not the required strategical one.

2. There are two levels of analysis (and action) of any transition: the international one (we are in a world-wide system, where elements of the system are tightly interconnected) and a national one. Each has its specific problems.

3. The role of the state is very important in the implementation of the economic reform.

4. Political and economic reforms should be carried on simultaneously, especially in the case of a global change.

5. There is not an "ideal pace" of the reforms (political or economic). The prediction for Eastern Europe for this matter is that it will be a continued oscillation between rapid and slow reformative actions, depending on the shifts in the political power and reactions of the masses.

6. Political and economic reform is influenced, in a great measure, by "contextual factors", especially social factors. In Eastern Europe there is not sufficient attention accorded (nor sufficient financial resources, it is true) to these factors, to the way in which social or cultural problems could be better solved.

7. There is not a general model of development or of transition from a non-democratic, centralised and planned society to a democratic, free-market based one. The tendency is toward regionalism, specific paths and ways of actions, according to the specific characteristics of each country.

8. Principles of rational economy must be promoted, rather than dependency and reliance on government. Even if the role of the government in the implementing of the reform in the Second and especially the Third world countries is very important, the state should be only an institution that organise and initiate the liberalisation effort not an organism on which everyone will rely for help and guidance; its only roles should be the providing of the necessary framework for the democratic "game" (including, of course, the free-market) and the supervision of the fairness of the players actions.

9. If the transition in Eastern Europe is to succeed first it has to create a real civil society; the stateshould have the participation and support of its citizens.

BIBLIOGRAPHY

1. Berger, L. Peter., *The Capitalist Revolution: fifty propositions about prosperity, equality and liberty*, New York, Basis Books, 1986
2. Brown, F. James, *Helping Eastern Europe: Thoughts, Suggestions and Some Mild Obsessions*, in **Promoting Democracy and Free Markets in Eastern Europe** (A Sequoia Seminar), ed. by Ch.Wolf jr., Press for Contemporary Studies, San Francisco, 1992.
3. Callaghy, R. Thomas, *Vision and Politics in the Transformation of the Global Political Economy: Lessons From the Second and Third World*, in **Global Transformation and the Third World**, ed. by O. Slater, Barry M. Schutz, Steven R. Dorr, Lynne Publishers, Boulder, 1993.
4. Cordoba, Jose, Mexico, in *The Political Economy of Policy Reform*, ed. by J. Williamson, Institute for International Economics, Washington DC, 1994.
5. Gottlieb, Avi & Ziolovwski, Marek, *Concluding Essay: Varieties of " Red Capitalism" and the Dilemmas of Transformation in Eastern Europe*, in **Socioeconomic Change and Individual Adaptation: Comparing East and West**, ed. by A. Gottlieb, F. Yuchtman, Burkhard Strumpel, Monograph in Organizational Behavior and Industrial Relationships,vol. 18, JAI Press Inc., London, 1994.

6. Fox, Jonathan, *The Difficult Transition From Clientelism to Citizenship*, in **World Politics**, 46, 1994, p.151-184.
7. Parsons Talcott, *A Functional Theory of Change* in **Social Change: Sources, Patterns and Consequences**, ed. by A. and Eva Etzioni, New York, Basic Books, 1964, p. 83-97.
8. Przeworski, Adam, *Democracy and the Market (Political and Economic Reforms in Eastern Europe and Latin America)*, Cambridge University Press, 1991.
9. Remmer, L. Karen, *Democratization in Latin America*, in **Global Transformation and the Third World**, ed. by R.O. Slater, B.M. Schutz, St. R. Dorr, Lynne publishers, Boulder, 1993, p. 91-113.
10. Zloch-Christy, Iliana, *Eastern Europe in a Time of Change (Economic and Political Dimensions)*, Praeger Publications, London, 1994.

REGIMUL PARLAMENTAR (I)

EMIL BOC

ABSTRACT. *The parliamentary regime* is the most widely adopted system of government. There are two main types of parliamentary regimes: the British model and the continental model. In spite of their differences, there are some basic principles applicable to both of them. The most important features of the parliamentary regime we consider to be the divided structure of the Executive, the political responsibility of the Government in front of the Parliament and the power of Executive to dissolve the Parliament.

Sistemul parlamentar este modelul de guvernământ cel mai larg adoptat¹. Atunci când ne referim la modelul parlamentar, în primul rând ne gândim la modelul britanic deoarece constituie "modelul tipic" care a fost și este urmat de alte țări.

Totuși, o analiză atentă a sistemelor parlamentare din diferite țări ne indică faptul că avem de-a face, propriu-zis, cu două modele parlamentare principale: modelul britanic și modelul continental.

Analiza pe care o întreprindem se preocupă mai puțin de distingerea diferitelor forme de regim parlamentar cât mai ales de identificarea elementelor comune care pot fi întâlnite în orice regim parlamentar.

Pare surprinzător să afirmi - mai ales pentru cei care privesc modelul britanic ca fiind "the mother of Parliament" - că Anglia poate aboli monarhia, adopta o constituție (precum Franța ori S.U.A.), transforma Camera Lorzilor în Senat (ori chiar dizolvând-o), introduce un sistem multi-partidic bazat pe reprezentare proporțională și să posede totuși un sistem parlamentar. Aceasta presupune că există un anumit număr de trăsături specifice regimului parlamentar, indiferent de situațiile concrete în care el este materializat.

---

¹ *Douglas V. Verney. The Analysis of Political Systems, London:Routledge & Kegan Paul, 1979, p. 33.*

Încercând o prezentare succintă, aceste trăsături ar fi următoarele: Adunarea care devine Parlament, structura bicefală a executivului, șeful statului numește șeful guvernului (primul-ministru), șeful guvernului numește miniștrii, guvernul este un organ colegial, miniștrii sunt în mod obișnuit membri ai parlamentului, guvernul răspunde politic în fața parlamentului care îl poate demite, primul - ministru poate sfătui șeful statului să dizolve parlamentul, focalizarea puterii în mâna parlamentului.

1. Adunarea care devine Parlament²

Acolo unde sistemul parlamentar este rezultatul unei evoluții mai degrabă decât al unei revoluții, întâlnim trei faze distincte ale evoluției lui.

La început a existat o conducere a statului exercitată de către monarh care era responsabil pentru întreg sistemul politic. Apoi a apărut Adunarea care a încercat să "atenueze" hegemonia Regelui, iar apoi, în sfârșit, Adunarea și-a asumat responsabilitatea pentru guvernare, monarhul piezându-și cele mai multe din puterile lui tradiționale³.

Având în vedere evoluția enunțată, prin "Parlament" urmează să înțelegem un corp care include guvernul, iar prin "Adunare" vom înțelege corpul legislativ care exclude membrii guvernului.

Sumarizând, din perspectiva lui Douglas Verney, regimul parlamentar este sistemul politic unde executivul odată separat, a fost în concurență cu Adunarea care apoi este transformată în Parlament cuprinzând atât Guvernul cât și Adunarea. Spre deosebire de regimul parlamentar, "Adunarea" (în înțelesul prezentat) rămâne "Adunare" în regimul prezidențial.

Dimensiunea amintită este confirmată de majoritatea regimurilor parlamentare, neexcluzându-se și posibilitatea ca în anumite sisteme parlamentare membrii guvernului să fie recrutați - așa cum vom vedea- și din afara arcului parlamentar.

2. Structura bicefală a Executivului

Spre deosebire de structura monocefală a executivului prezidențial, în regimul parlamentar, ca o consecință a transformării "Adunării" în "Parlament", executivul este divizat între un monarh (ori președinte) ca șef al statului și un prim-ministru (cancelar): primul este un organism permanent dar lipsit de răspundere, exercitând doar puteri precumpănitor

---

² Douglas V. Verney - op. cit., p. 32.

³ În monarhiile parlamentare - precum Anglia, Belgia, Suedia - monarhul a cedat în mod practic (chiar dacă nu în formă !) exercițiul puterii executive.

formale, al doilea realizează efectiv puterea executivă, dar este revocabil. În Anglia, Germania sau în Regatele din nordul Europei, Șeful Statului este doar formal capul puterii executive, adevăratul deținător fiind însă Președintele Consiliului de Miniștri (Prim-Ministru, în Anglia, Cancelar - în Germania etc.).

Indiferent de forma pe care o îmbracă puterea executivă, întâlnim patru modalități principale prin care este desemnat Șeful Statului: ereditar, ales prin sufragiu universal, desemnat de către Parlament sau ales de către un Colegiu Electoral. Specific regimului parlamentar este desemnarea șefului statului de către Parlament sau ereditar, celelalte două modalități sunt specifice regimurilor prezidențiale și semi-prezidențiale. Totuși, se întâlnește modalitatea desemnării șefului statului prin intermediul unui colegiu electoral și în cadrul regimului parlamentar.

În Germania, Președintele este ales de către Convenția Federală compusă din membrii Dietei federale și a unui număr similar de membrii aleși pentru această ocazie de către adunările reprezentative ale Landurilor⁴. În Italia, Președintele Republicii este ales de către un colegiu electoral format din membri ai Parlamentului și 3 delegați ai fiecărei regiuni, aleși de către consiliile regionale⁵.

În cazul monarhiilor ereditare⁶, succesiunea la tron urmează, în general, procedura constituțională sau anumite reguli tradiționale.

Trebuie remarcat totuși că în țări precum - Belgia, Danemarca, Norvegia, Olanda și Spania - Parlamentul numește direct ori joacă un rol important în procedura de desemnare a succesiunii tronului în cazul stingerii unei dinastii.

Desemnarea Șefului Statului este în întregime "opera Parlamentului" în anumite țări aparținând sistemului parlamentar⁷ (Israel, Grecia, Malta, Elveția etc.). Desemnat de către Parlament, Șeful Statului are prin însuși efectul originii parlamentare a puterii

⁴ *Parliaments of the World, Vol. II., Inter-Parliamentary Union, 1986, p.1117.*

⁵ *Philippe Lauvaux - Les grandes démocraties contemporaines, Presses Universitaires de France, Paris, 1990, p.569.*

⁶ *Asocierea monarhiei cu modelul parlamentar este întâlnită în mai multe state, în special în Vestul Europei - de exemplu Belgia, Danemarca, Lichtenstein, Luxembourg, Monaco, Olanda, Norvegia, Spania, Suedia și Marea Britanie. În afara Europei, monarhiile ereditare întâlnim în Japonia, Jordania, Kuwait, și Tailanda. În Australia, Bahamas, Canada, Fiji, New Zealand, St. Vincent și Insulele Solomon, suveranul statului este ocupantul tronului Mării Britanii, și este reprezentat în fiecare țară de către un Guvernator-General. Guvernatorul General este numit de către Regină la propunerea Guvernului și devine efectiv Seful Statului.*

⁷ *În Israel, candidații la funcția de Șef al Statului pot fi nominalizați de către cel puțin 10 parlamentari. Președintele este ales de către Knesset (Parlamentul israelian) prin vot secret. În Grecia, Președintele este ales de către Parlament, într-o sesiune specială și prin vot secret. În cazul statului Nauru, Președintele este desemnat de către Parlament dintre membri săi.*

sale un rol limitat, fiind "ținut la un exces de rezervă" (după formularea lui G. Burdeau). Respectiva desemnare se înfățișează ca fiind modalitatea primară de exercitare a controlului parlamentar asupra executivului.

Diviziunea executivului (structura lui bicefală) constituie un obstacol în calea aventurilor autoritare după cum divizarea legislativului este o protecție împotriva "tiraniei populare"⁸.

În situațiile în care executivul are o structură monocefală - sistemul prezidențial - pericolul "autoritarismului" este atenuat, așa cum am observat, de statutul independent al legislativului și executivului.

În concluzie, șeful statului - ca primă componentă a structurii bicefale a executivului din regimurile prezidențiale - este desemnat fie ereditar, fie de către parlament, fie prin intermediul unui colegiu electoral. Sub aspectul atribuțiilor, acestea sunt precumpănitor formale. Asupra celeilalte componente a executivului bicefal - Cabinetul și primul ministru - ne vom opri cu prilejul discutării altor dimensiuni ale regimului prezidențial.

3. Șeful statului numește Șeful guvernului (Primul - ministru)

Valoarea pragmatică a unui executiv divizat în monarhiile constituționale este evidentă. Afacerile curente ale statului sunt rezolvate de către un guvern responsabil legislativului, în timp ce valoarea mistico-ceremonială a monarhiei este și rămâne integră.

La prima vedere nu pare să existe necesitatea divizării executivului în cadrul sistemelor republicane. Se poate admite că este folositor să existe cineva deasupra problemelor politice de zi cu zi pentru a primi ambasadori, a participa la ceremonii oficiale, dar cu greu pot fi justificate cheltuielile necesare întreținerii unei asemenea instituții.

Totuși, rămâne în natura sistemului parlamentar ca să existe un executiv divizat și ca șeful guvernului să fie numit de către șeful statului.

Dimensiunea enunțată necesită unele completări pornind de la realitățile politice și constituționale contemporane. Care este rolul șefului statului în desemnarea primului-ministru? Beneficiază șeful statului de o independență absolută în desemnarea primului-ministru?

---

⁸ Pierre Lalumiere, A. Demichel - *Les regimes parlementaires europeens*, Press Universitaires de France, Paris, 1966, p. 22.

3.1. Rolul șefului statului în desemnarea primului-ministru

Astăzi, doar în mod cu totul excepțional, Șeful Statului se bucură de autonomie totală în procesul de desemnare a Primului - Ministru⁹. Monarhul britanic s-a bucurat de o reală autonomie în alegerea Primului - Ministru, dar începând cu sfârșitul secolului al XVIII-lea a fost obligat - indiferent de opțiunea lui - să numească Prim-Ministru pe liderul majorității parlamentare¹⁰. Drept urmare, în perioada contemporană, șansele Monarhului de "alegere" a Primului-Ministru se limitează la ratificarea unui dublu proces de preselecție: primul realizat de către partid - care își alege liderul - iar al doilea realizat de către electorat care desemnează partidul victorios împreună cu viitorul Prim-Ministru.

În anumite situații particulare Monarhul poate să-și exercite (limitat) vechea lui putere de influență. De exemplu, în 1923, când Primul-Ministru Bonar Law a fost obligat să demisioneze din motive de sănătate, George V l-a numit pe Stanley Baldwin șef al guvernului cu toate că era de așteptat să-l numească pe Lord Curzon. În 1931 George V. a jucat din nou un rol important în alegerea lui Ramsay MacDonald, lider laburist, care a devenit Prim-Ministru într-un guvernământ minoritar. Când el a demisionat ca rezultat al disensiunilor din interiorul Partidului Laburist - care era divizat peste măsură pentru a se putea descurca cu criza economică - Regele i-a consultat pe liderii conservatori și liberali, numind apoi pe Ramsay MacDonald să formeze un guvern de Uniune Națională.

Cu toate acestea, rolul Monarhului în desemnarea Primului-Ministru rămâne marginal, putând exercita doar o anumită putere de influență în circumstanțe excepționale.

Situația este similară în Germania - nu există motive să presupunem că unificarea va altera această practică - precum și în Franța unde se încetățenise, scris și practic, ca Președintele să dispună de o largă autonomie în desemnarea Primului-Ministru.

Victoria dreptei în alegerile parlamentare franceze din 1986 este semnificativă sub acest aspect. Nu i-au trebuit mai mult de 48 de ore Președintelui Mitterand - ales ca și socialist - pentru a se convinge că Noua Majoritate va accepta ca premier numai pe Jaques Chirac (liderul R.P.R.) și că a încerca să numească pe altcineva ar adăuga înfrângerii electorale încă una politică. În fapt, Mitterand nu a avut altă alternativă și astfel și cea de-a V-a Republică franceză urmează canoanele modelului parlamentar de desemnare a Primului-Ministru.

---

⁹ Yves Meny, *Government and Politics in Western Europe*, Oxford University Press, 1993, p. 241.

¹⁰ *Ibidem*.

Șeful Statului poate totuși să aibă la dispoziție o anumită "masă de manevră" în desemnarea Primului-Ministru atunci când în urma alegerilor nu s-a cristalizat o majoritate parlamentară (Italia, România etc.). Și în acest caz libertatea de mișcare a Șefului Statului este circumscrisă la "capriciile" coaliției guvernamentale, încât putem afirma că Parlamentul - prin intermediul majorității - rămâne elementul central în desemnarea Primului-Ministru ca de altfel a întregului Guvern și a programului de guvernare.

3.2. Rolul Parlamentului în desemnarea Guvernului și a Primului-Ministru

În țările aparținând regimului prezidențial - unde Șeful Statului este și Șeful Guvernului - rolul Parlamentului în desemnarea Guvernului este în principiu nul. Dacă în anumite țări aparținând regimului prezidențial precum Costa Rica, Egipt, Finlanda, Tunisia etc., desemnarea Guvernului este încredințată în întregime Șefului Statului, în S.U.A. - prototipul modelului prezidențial - numirea Cabinetului de către Președinte este făcută ținând cont de sfatul și consensul Senatului.

Situația este diferită în sistemul parlamentar. Dacă în principiu numirea Primului - Ministru este atribuția Șefului Statului, rolul Parlamentului - ca mijloc de control asupra executivului - se evidențiază în *acceptarea* (investirea) guvernului și a programului lui de guvernare. Modalitatea de investire a Guvernului de către Parlament poate îmbrăca fie forma implicită fie explicită. În țări precum, Belgia, Israel, Italia, Spania rolul Parlamentului în aprobarea și investirea guvernului este explicit. Odată numit de către Șeful Statului, Guvernul trebuie să se prezinte în fața Parlamentului pentru obținerea votului de încredere.

În Italia, de exemplu, Guvernul este numit de către Președintele Republicii la propunerea Președintelui Consiliului de Miniștri înainte de a cere votul de încredere Parlamentului. Constituția Italiei prevede obligativitatea Guvernului de a obține votul de încredere al ambelor Camere ale Parlamentului într-un interval de 10 zile¹¹.

În Franța (regim semi-prezidențial), ca un alt exemplu, Președintele desemnează Primul-Ministru, iar apoi numește ca miniștri persoanele desemnate de către Primul Ministru. Odată ajuns aici, Primul Ministru trebuie să prezinte schița programului de guvernare în fața Parlamentului, unde trebuie să obțină aprobarea majorității sub rezerva demisionării în caz contrar.

---

¹¹ Philippe Lauvaux - *op. cit.*, p. 570

În România, după desemnarea Primului Ministru de către Președintele României, Guvernul trebuie să obțină votul de încredere din partea Parlamentului urmând ca apoi, Președintele Republicii să numească Guvernul pe baza votului de încredere acordat de Parlament.

Numirea membrilor Guvernului de către Președintele României nu este o "investitură" propriu-zisă, ci confirmarea și nominalizarea investiturii făcute de Parlament. Trebuie să subliniem faptul că procedura "scrutinului de investitură" nu afectează cu nimic conținutul și sfera controlului parlamentar ulterior, căci Parlamentul nu "aprobă" programul guvernului - ceea ce ar putea inculca ideea de "însușire" a acestui program -, ci doar îl acceapă în principiu, ca argument al investiturii¹². Dacă semnificația scrutinului de investitură a Guvernului din partea Parlamentului ar avea conotația unei aprobări din partea Parlamentului - implicând ideea de "parte" în programul de guvernare - atunci nu ar mai fi posibilă exercitarea altor importante modalități de control parlamentar, precum moțiunea de cenzură, cu consecința ei "capitală" a dizolvării guvernului.

Dacă Parlamentul are un rol implicit sau explicit în acceptarea Guvernului și a programului de guvernare, care este rolul lui în desemnarea Primului - Ministru?

Generalizând, se poate afirma că acceptând Guvernul și programul de guvernare Parlamentul - implicit - joacă un rol central și în numirea Primului - Ministru.

4. Șeful guvernului numește propriul Cabinet

O notă distinctivă a regimului parlamentar este aceea a distincției dintre primul-ministru și alți miniștri. Primul-ministru este numit de șeful statului, iar ceilalți miniștri sunt numiți de către primul-ministru. Evident, parlamentul are o "prerogativă negativă" în desemnarea membrilor Cabinetului prin posibilitatea lui de a respinge propunerile primului-ministru, dar nu și de-a face propuneri.

În mod obișnuit selecția miniștrilor îi permite primului-ministru o anumită posibilitate de alegere, lucru care, în mod obișnuit, nu este valabil pentru numirea primului-ministru. Primul-ministru, dispunând de prerogativa numirilor guvernamentale, stimulează disciplina partidică.

5. Guvernul este un organ colegial

Transferul de la executivul monarhic unipersonal la un consiliu de ministri (Cabinet) a determinat stuctura colegială a executivului

---

¹² Ion Deleanu - *op., cit.* p. 179.

parlamentar. În timp ce sub regimurile timpurii a fost "plăcerea regelui" (*le Roi le veult*), în regimul parlamentar primul ministru este *primus inter pares*, cu toate că nu există dubiu că unii primi-miniștri sunt mai "puternici" decât alții ...¹³

6. Guvernul răspunde politic în fața Parlamentului care îl poate demite

Acceptarea Guvernului și a programului de guvernare nu înseamnă ca legislativul este lipsit de orice mijloc de control asupra executivului. În virtutea raportului de colaborare dintre puterile statului - specific regimului parlamentar - Parlamentul, dacă consideră activitatea executivului nesatisfăcătoare, refuză să-i mai ofere suportul și îl obligă să demisioneze fie prin neacceptarea propunerilor importante ale guvernului, fie prin intermediul moțiunii de cenzură.

6.1. Moțiunea de cenzură

Prin intermediul moțiunii de cenzură Parlamentul deține în sistemele parlamentare *puterea de viață și moarte* asupra guvernului. Moțiunea de cenzură - spunea un fost premier francez - este o "armă supremă, care nu permite îndreptarea erorii, ci duce la desființarea autorului ei"¹⁴.

Deși moțiunea de cenzură constituie una din "armele" de bază ale regimului parlamentar, în practica democrațiilor occidentale ea este utilizată tot mai puțin.

Marea Britanie - care a inventat principiul responsabilității ministeriale - folosește acum foarte rar procedura moțiunii de cenzură (ultima dată în 1979 când guvernul laburist a fost învins la un singur vot, și aceasta datorându-se de fapt slăbirii "puterii de comandă" a partidului de la putere asupra parlamentarilor săi).

Principiul responsabilității politice îmbracă în condițiile contemporane tot mai puțin forma moțiunii de cenzură și se înfățișează tot mai mult în alte forme "extra-constituționale" și anume, "moțiunea" din interiorul partidului majoritar.

Când un guvern se găsește el însuși în dificultate, ca urmare a unor repetate neînțelegeri cu propria majoritate parlamentară, trebuie uneori să demisioneze fără a mai fi necesară exercitarea moțiunii de cenzură (cazul guvernului Chamberlain în 1940).

¹³ Douglas V. Verney - *op. cit.*, p. 35.

¹⁴ I. Deleanu - *Drept constituțional și instituții politice(I)*, București, 1992, p. 179.

Nemulțumirea majorității parlamentare față de propriul guvern poate fi exprimată fie prin presiunile exercitate în interiorul partidului, fie prin acte de "rebeliune" (precum absenteismul ori voturi ostile) care pot conduce la "înfrângerea" guvernului în termeni constituționali. Primul-ministru poate soluționa "criza" fie acceptând demisia miniștrilor care au pierdut încrederea majorității parlamentare (cazul lui Leon Brittan în timpul Afacerii Westland, 1986 sau David Mellor în 1992-Anglia), fie prezentându-și propria demisie. În Anglia, Eden a fost obligat să recurgă la această din urmă soluție în 1956 (Afacerea Suez), Macmillan în 1963 (Scandalul Profumo) cu toate că amândoi au invocat motive de sănătate. Margaret Thatcher a demisionat în 1990 pentru că nepopularitatea personală a convins mulți parlamentari conservatori că ea va pierde viitoarele alegeri generale¹⁵.

În Italia, guvernele Cossiga (1980) și Bettino Craxi (1986) au fost nevoite să demisioneze datorită acelor "franchi tiratori", deputați ai majorității parlamentare care au votat împotriva propriului guvern.

În Germania, la fel ca și în Anglia și Italia, majoritatea crizelor politice apar și sunt soluționate în afara cadrului constituțional. Demisia lui Adenauer în 1963 a fost datorată, în principiu, presiunii exercitate de către creștin-democrați și F.D.P., iar succesorul lui, Ludwig Erhard, a suferit o asemenea înfrângere în 1966, nereușind să insufle partidului său impetuoșitatea necesară. La fel, demisia lui W.Brandt în 1974 a fost legată de descoperirea unui spion est-german în anturajul lui, neavând deci de-a face cu nici un vot ostil din partea Bundestag-ului. Cancelarul, în toate situațiile arătate, și-a pierdut influența atât asupra propriului partid cât și asupra guvernului, încât ar fi fost imposibil să mai rămână la guvernare.

De remarcat este faptul că art. 67 al Constituției Germaniei stabilește - în ceea ce privește moțiunea de cenzură - un mecanism neobișnuit numit "vot constructiv de neîncredere"¹⁶. Potrivit acestuia, Bundestag-ul poate determina căderea Guvernului numai dacă majoritatea absolută a membrilor săi votează pentru noul Cancelar care urmează să succeadă. Procedura respectivă a fost utilizată

---

¹⁵ Yves Meny - *op. cit.*, p. 217

¹⁶ M. Donald Hancock, David P. Conradt... - *Politics in Western Europe*, Chatham House Publishers, Inc. New Jersey, p.220., Jorgen S. Rasmussen, Joel C. Moses - *Major European Governments*, Wadsworth Publishing Company Belmont, California, 1995, p. 457. Votul constructiv de neîncredere a mai fost folosit - fără succes - în aprilie 1972, când Opoziția CDU/CSU a încercat să forțeze demisia guvernului Brandt dar au lipsit două voturi.

numai în circumstanțe excepționale, de exemplu în 1982, când Cancelarul Schmidt a fost înlocuit de către Helmut Kohl¹⁷.

Realitățile politice din democrațiile occidentale întăresc astfel concluzia potrivit căreia principiul clasic al responsabilității politice a Executivului în fața Parlamentului îmbracă tot mai mult forma unui mecanism care-i permite partidului în cauză să facă propria alegere și să-și țină liderul sub supraveghere. O singură moțiune de cenzură a fost adoptată în Italia începând cu 1945, numai una în Anglia (1979) din 1929 și tot una singură în Franța (1962) începând din 1958.¹⁸

Unii autori occidentali¹⁹, pornind de la această realitate, consideră că moțiunea de cenzură nu mai poate fi denumită un mijloc parlamentar de control al executivului.

Mutațiile politice contemporane au determinat așadar o importantă schimbare la nivelul mijloacelor de acțiune și control ale Legislativului asupra Executivului: ***inversarea ierarhiei tradiționale a acestor mijloace***. Dacă în trecut moțiunea de cenzură era considerată "arma supremă" a controlului parlamentar, astăzi primatul mijloacelor de control parlamentar este deținut de procedurile nesanționatoare, sau cel puțin primar-nesanționatoare, adică întrebările și interpelările.

6.2. *Întrebările și interpelările*

Mijloacele de control parlamentar - altele decât moțiunea de cenzură - nu conduc în mod necesar la evenimentul simbolic suprem, căderea guvernului.

Din acest motiv, întrebările, interpelările și comisiile de anchetă au fost și sunt considerate ca fiind instrumente de control parlamentar de importanță secundară. Rolul jucat de întrebări, interpelări și comisiile de anchetă în mecanismul de control al executivului variază de la o țară la alta, dar tendința generală este aceea de a le consolida, făcându-le cât mai eficiente posibil.

Întrebările și interpelările sunt modalități legale de injoncțiune a Guvernului sau a unuia dintre membrii acestuia, asupra unor probleme de politică trecută sau curentă.

Tehnica întrebărilor și interpelărilor poate avea atât un scop practic - de a afla cât mai multe informații despre poziția executivului vis-à-vis de o

---

¹⁷ Bundestagul avea atunci 497 de membri iar Kohl a avea nevoie de cel puțin 249 de voturi ca să-l înlocuiască pe Schmidt. Rezultatul votului a fost următorul: Kohl - 256 , Schmidt 235 și 4 abțineri.

¹⁸ Yves Meny - *op.cit.* p. 218

¹⁹ *ibidem*

anumită problemă - cât și unul politic, de a pune executivul într-o situație dificilă.

Dacă formal nu există nici o deosebire între întrebare și interpelare (interpelarea fiind tot ...o întrebare!), sub aspect procedural interpelarea îmbracă un caracter mai elaborat, provocând o mai largă dezbateră în Parlament și se poate încheia cu o moțiune de cenzură asupra Guvernului²⁰

La fel ca și multe alte practici parlamentare, procedura întrebărilor ("Question Times") își are originea în Marea Britanie. Primul-ministru, precum și alți membri ai Cabinetului, se prezintă săptămânal în fața Camerei Comunelor pentru a răspunde întrebărilor parlamentarilor²¹.

Aceste apariții fac parte din evenimentele politice semnificative în Westminster, fiind descrise drept "duble confruntări săptămânale asupra competenței guvernărilor"²². Pregătirea răspunsurilor consumă o importantă parte din timpul Primului-ministru și al secretarilor din Downing Street, iar fostul premier Harold Macmillan afirma că devenea "...fizic bolnav"²³ în așteptarea "Question Times...".

În Germania procedura întrebărilor este la fel de des folosită, aproximativ 5000 de întrebări sunt puse în fiecare an, cele mai multe primind un răspuns scris. Cu toate că în Germania rolul întrebărilor nu pare să fie la fel de important ca în Anglia, au existat totuși situații excepționale. În 1962, ministrul vest-german al Apărării, Herr Strauss, a fost obligat să demisioneze în urma întrebărilor care i-au fost adresate în legătură cu Afacerea Spiegel²⁴. Începând din 1965 au fost introduse "întrebările curente" (*Aktuelle Stunde*) care oferă Bundestag-ului posibilitatea să dezbată, timp de o oră în fiecare zi, problemele politice curente.

În Italia, interelările, spre deosebire de întrebări, sunt limitate doar la sesiunile Adunării, nefiind permise în Comisii. Dacă autorul interelării este nemulțumit de răspunsul oferit, el poate - în acord cu articolul 138 din Regulamentul Camerelor - să ceară ceea ce se numește "dezbateră asupra explicației oferite de Guvern".

²⁰ Potrivit Constituției României, moțiunea de cenzură poate fi inițiată de cel puțin o pătrime din numărul total al deputaților și senatorilor iar acei deputați și senatori care au semnat o moțiune nu mai pot iniția, în aceeași sesiune, o nouă moțiune de cenzură cu excepția cazului în care guvernul își angajează răspunderea, potrivit art. 113.

²¹ Richard Rose, Ezra N. Suleiman - *Presidents and Prime Ministers, American Enterprise Institute for Public Policy Research, Washington, D.C., 1981, p. 12*

²² George W. Jones - *The Prime Minister and Parliamentary Questions, in Parliamentary Affairs, vol. 26, nr.3, p. 263.*

²³ Richard Rose, Ezra N. Suleiman - *op. cit. p.13*

²⁴ Yves Meny - *op. cit. p. 220*

În Germania se practică formula "interpelării minore" (Kleine Anfrage) și "interpelării majore"²⁵ (Grosse Anfragen) care permit opoziției să oblige Bundestag-ul să discute problemele politice de importanță majoră.

Întrebările și interpelările au câștigat - așa cum se poate observa - o continuă importanță în cadrul mecanismelor de control parlamentar. Faptul se datorează în primul rând activității desfășurate de mass-media, care publicând asemenea dezbateri a oferit posibilitatea transformării unei întrebări ridicate de un membru al Parlamentului într-o dezbateră națională.

Impactul mass-mediei conferă astfel o importanță crescândă acestor mijloace de control parlamentar care, deși nu sunt dotate cu o sancțiune politică propriu-zisă (precum moțiunea de cenzură), tind să devină extrem de puternice.

În concluzie, responsabilitatea politică a executivului în fața legislativului constituie o dimensiune fundamentală a regimului parlamentar. Dar dacă în trecut moțiunea de cenzură era instrumentul principal al controlului parlamentar, astăzi primatul mijloacelor de control parlamentar este deținut de procedurile primar nesancționatoare, adică întrebările, interpelările și impactul mass-mediei.

7. Primul - Ministru poate sfătui șeful statului să dizolve Parlamentul

Dreptul Executivului de-a dizolva Parlamentul este considerat a fi condiția indispensabilă a oricarui regim parlamentar și garanția cea mai eficace împotriva exceselor Puterii, aspirațiilor tiranice, întodeauna de temut, ale unui Parlament²⁶.

Din punctul de vedere al relațiilor dintre Executiv și Legislativ, dreptul de dizolvare a Parlamentului se prezintă a fi "contramăsura", corolarul responsabilității ministeriale. Puterea de disoluție a Parlamentului îi

---

²⁵ "Interpelarea minoră" constă în întrebări scrise adresate Executivului de către cel puțin 26 de deputați (numărul minim cerut pentru constituirea unui grup parlamentar ori Fraktion). Executivul trebuie să ofere un răspuns detaliat în doua săptămâni, scopul principal al interpelării minore fiind acela de a oferi grupului parlamentar cât mai multă informație posibilă privitoare la problema în discuție. Între 400 - 500 de "interpelări minore" sunt introduse în fiecare an. "Interpelarea majoră" permite opoziției să oblige Bundestag-ul să dezbată probleme de importanță politică majoră. Întrebuințarea lor este în scădere de la 40 în primii ani ai Republicii Federale la 10-11 în 1960-1970. Totuși, în parte datorită și combativității deputaților ecologiști, numărul "interpelărilor majore" a crescut brusc la 175 în perioada 1983-1987, atingând din nou nivelul anilor '50.

²⁶ Pierre Lalumiere, A. Demichel, op. cit. p. 21.

oferă Cabinetului aflat fără *suport* dreptul de a-și "regla" diferențele de opinie cu Legislativul prin intermediul electoratului.

La început, dreptul de dizoluție a fost utilizat de către monarhul britanic pentru a se debarasa de Parlament după ce a obținut de la el ceea ce a dorit. Dizoluția Parlamentului a devenit efectiv un corolar, o contramăsură a responsabilității ministeriale din momentul în care reprezentarea națională a îmbracat un caracter permanent, iar autoritatea Cabinetului a înlocuit-o pe cea a Coroanei. S-a stabilit, drept urmare, un echilibru între Executiv și Legislativ: dacă Executivul poate fi dizolvat de către Legislativ, Executivul poate replica la rândul lui dizolvând Parlamentul. Mecanismul enunțat împiedică subjugarea reciprocă a Executivului și Legislativului, făcând posibilă și necesară colaborarea dintre ele.

Urmând modelul britanic, dreptul de dizolvare a Parlamentului s-a extins în majoritatea monarhiilor constituționale, fiind privit ca o prerogativă regală. Mai târziu prerogativa dizoluției Legislativului a fost introdusă și în constituțiile republicane. Astăzi, numai într-un număr redus de state - în principiu celor aparținând modelului prezidențial - Parlamentul nu poate fi dizolvat (S.U.A., Brazilia, Costa Rica, Indonezia, Norvegia, Senegal).

În forma lui clasică, dreptul de dizolvare a Parlamentului constituia o prerogativă a Șefului Statului. În perioada contemporană, chiar dacă dreptul de dizolvare aparține formal tot Șefului Statului, el este condiționat de colaborarea și consultarea cu Primul-Ministru și/sau Președinții Camerelor Parlamentului.

În Italia, Președintele Republicii poate dizolva una sau ambele Camere ale Parlamentului după consultarea Președinților Camerelor, dar nu și în timpul ultimelor 6 luni ale mandatului parlamentar.

În România, Președintele Republicii poate dizolva Parlamentul numai atunci când acesta nu a acordat votul de încredere pentru formarea Guvernului în termen de 60 de zile de la prima solicitare și numai după respingerea a cel puțin două solicitări de investitură, însă după consultarea Președinților celor două Camere și a liderilor grupurilor parlamentare.

Într-un număr restrâns de țări Șeful Statului poate dizolva Parlamentul fără nici un fel de condiționare (Chile, Paraguay, Iordania, Kuweit etc.).

Indiferent de modalitatea care este utilizată, dizolvarea Parlamentului de către Executiv constituie o "armă cu două tăișuri". Pe de o parte, dizolvarea Parlamentului contribuie la depășirea blocajului Executiv-Legislativ prin desemnarea de către electorat a unui nou Parlament care să asigure suport pentru propunerile

guvernamentale. Pe de alta parte, în cazul în care electoratul desemnează un Parlament ostil Executivului, blocajul dintre Executiv și Legislativ nu numai că nu este depășit, dar se poate antagoniza. Mai mult, noul Parlament poate proceda la dizolvarea Guvernului.

Tocmai având în vedere considerentele arătate, disoluția Legislativului este rar întâlnită în regimul parlamentar, fără ca prin aceasta să o excludem din "arsenalul" mijloacelor de control ale Executivului asupra Legislativului. (Se cunoaște faptul că "bastonul" cel mai eficient este acela care așteaptă în "dulap"...)

8. Miniștrii sunt în mod obișnuit membri ai Parlamentului

Membrii guvernului au un dublu rol de jucat în sistemul parlamentar: miniștri și membri ai Parlamentului. Aceasta este consecința raportului de colaborare dintre executiv și legislativ, lucru impropriu pentru un regim prezidențial. Totuși, nu toate țările cu regim parlamentar au acceptat necesitatea ca miniștrii să fie membri ai unei camere a Parlamentului.

În Suedia, până la o treime a miniștrilor nu au avut ocazia în ultimii ani să fie membri ai Parlamentului. În Olanda, Norvegia, Luxemburg, miniștrilor le este interzis să fie membri ai Parlamentului după numirea lor.

Pornind de la dimensiunile "generice" prezentate, regimul parlamentar este susceptibil de diverse clasificări. Putem vorbi de un model parlamentar de tip westminster (anglo-saxon) și de un model continental (italian, grec etc.). Indiferent de modelul abordat, două considerăm a fi axele regimului parlamentar:

- a) structura bicefală a executivului parlamentar
- b) responsabilitatea politică a guvernului în fața legislativului; posibilitatea disoluției reciproce.

Adăugăm la aceste dimensiuni fundamentale alte trăsături secundare și complementare ale regimului parlamentar precum: șeful statului numește șeful guvernului, șeful guvernului numește propriul cabinet, miniștrii sunt în mod obișnuit membri ai parlamentului etc.

Asupra tipologiei, distribuției geografice și avantajelor/dezavantajelor regimului parlamentar vom reveni în alt studiu.

RAȚIUNE ȘI PRACTICĂ SOCIALĂ

I. MAXIM DANCIU

1. *Despre ideologie*

Filosofia secolului nostru a făcut din problematica ideologiei un teren distinct de cercetare, unde s-au confruntat și se confruntă încă gânditori situați pe cele mai diverse poziții teoretice, aceasta în primul rând pentru a lămuri conținutul și funcționalitatea specifică a ideologiei. De la început se cuvine, de aceea, o clarificare a ceea ce s-a înțeles în diferite concepții prin termenul *ideologie*. Aceasta și numai pentru a porni de la o însemnare a unui gânditor de talia lui Max Horkheimer care aprecia, cu mai bine de două decenii în urmă, că sub numele de ideologie rareori se înțelegea un concept clar și bine determinat, el funcționând asemeni altor noțiuni ca: "dezvoltare", "formă de viață", "subconștient", care au fost extrase din literatura filosofică-științifică și introduse în vorbirea curentă. În acest fel chiar s-a putut spune că noțiunea de ideologie și-a pierdut din profilul teoretic, așa încât nu de puține ori sub numele de ideologie se înțelege foarte sumar "o specie de legături de gândire, o teorie, o reprezentare spirituală"¹.

Elaborând în 1789 neologismul "ideologie", Antoine-Louis- Claude Destutt de Tracy nu-și imaginase nici pe departe că zămislise un fel de monstruozitate conceptuală. Astăzi acesta pare a fi destinul acestui cuvânt. Creat pentru a desemna "știința ideilor", ideologia va sfârși prin a semnifica exact contrariul: lumea iluziilor spiritului, a ideilor false și a speculațiilor obscure. "Rigoarea trecea sub semnul delirului, minciuna lua locul adevărului, într-o inversare completă – consemna Dominique A. Grison într-un număr consacrat ideologiei de revista franceză *Magazine littéraire*. Ca punct de plecare a acestui derapaj îl găsim pe Napoleon, strămoșul «războiului ideologic», care tratează cu dispreț drept «ideologi» pe Tracy și pe unii din prietenii săi, datorită opoziției lor la regimul imperial. Lasă astfel să se înțeleagă că aceștia nu au nici un simț al realității și se complac în reverii găunoase. Atacul este redutabil. De-abia lansat, cuvântul *ideologie* este preluat, amplificat, invectivat, statutul său va fi calificat drept o

---

¹ Max Horkheimer, *Ideologie und Wertgebung als Probleme der Philosophie*, în "Universitas", nr. 9, 1973, p. 895.

abstracție ce nu se bazează pe nimic real și care nu duce la nimic practic. Începutul unei fatalități. Valoarea negativă cu care este încărcat joacă un rol de «instinctor», astfel încât timp de mai bine de un secol noțiunea nici nu apare în dicționare... Napoleon și-a pus la punct adversarul fără a face uz de armele tradiționale ale politicii. Marx, artizanul unei renașteri a noțiunii, în loc să revină la sensul său primitiv, va insista asupra învelișului pejorativ: ideologie, adică o capcană a speranțelor. Soarta cuvântului este, pecetluită. Când el reappare pe scena ideilor, prin anii '60, nu mai creează probleme. Dobândise un conținut ce nu se referea decât la ideile flasce, maleabile, la opinii mai mult decât la adevăruri. Ceea ce contează acum sunt sistemele de idei, faimoasele sisteme ce se termină în -ism. Ideologiile se confruntă cu ele. Un război al tranșeelor între bunele și proastele maniere de a gândi. Pe de o parte marxismul, sclipind în epocă, cel care încarnează viitorul luminos și care poartă în desagă Revoluția, denunțarea exploatarei și alienării, critica acerbă a Statului așa-zis democratic, ce nu are alt scop decât perpetuarea dominației unei clase asupra alteia. Pe de o parte, capitalismul și apărarea a ceea ce există. Adică apologia realității. În cele două tabere se consideră că doar adversarul se scaldă în ideologie și i se aruncă insulta în față". Urmează anul '68 cu zbuciumările lui. Marxismul se năruie, capitalismul nu se redresează. Se anunță repetat: moartea ideologiilor. "Ceva s-a schimbat fără a putea spune exact ce anume. Doar că meditația asupra lumii evoluează cu mare viteză. Perioadă a marilor procese: a totalitarismului, a mitului revoluționar, a visului unei societăți egalitare, a mirajului unei lumi împăcate cu sine. Totul trebuie regândit. Dar de data aceasta se pleacă de pe poziții sănătoase, lumea fiind privită și interpretată prin lentilele criticii"².

Astăzi cuvântul *ideologie* nu mai creează teamă sau rezervare. "El este reevaluat: nu mai marchează nici lipsă de demnitate, nici idei flasce, ci pur și simplu idei. Ideologiile nu au murit. Departe de asta. S-au transformat doar. Mutații și metamorfoze. Prezente peste tot, sub alte false străluciri. Supraviețuirea și variațiile lor constituie un adevărat dosar al ideologiilor, o topografie sau chiar o geografie a ideilor noastre"³.

Cu toate acestea, a vorbi despre ideologie înseamnă și astăzi a-i căuta o bună definiție. pentru aceasta credem că este poate mai nimerit să pornim chiar de la varietatea definițiilor care s-au dat în ultimele decenii fenomenului ideologic.

---

² Dominique A. Grisoni, *Ideologies: Le grand chambardement*, în „Magazine littéraire“, nr. 239-240, 1987, p. 17.

³ *Ibidem*.

Adesea prin ideologie se înțelege un ansamblu de idei legate de o doctrină filosofică sau socială⁴. Așa după cum frecvent este reluat și sensul inițial dat de Destutt de Tracy ca știință a ideilor, în sensul cel mai general al cuvântului, precizându-se apoi și utilitatea termenului într-un sens mai îngust, acela de sistem de idei, de opinii sau dogme prin care un grup social sau un partid își susține identitatea, idei menite să justifice interese și care, nu o dată, sunt exploatate propagandistic⁵.

În literatura noastră filosofică mai veche ideologia a fost încadrată și ca ramură a psihologiei, obiectul ei fiind "studiul originii și legilor formării ideilor", nefiind uitată *sociologia ideologiei*, care s-ar ocupa de analiza ideilor din activitățile sociale, spre deosebire de aceea a faptelor materiale⁶.

În fine, dicționarele marxiste rețin drept ideologie totalitatea ideilor și concepțiilor care reflectă, într-o formă mai mult sau mai puțin sistematizată, interesele și aspirațiile membrilor unei clase sau ale unei pătri sociale, determinate de condițiile obiective ale existenței acestora, și care servește la justificarea, la consolidarea sau la schimbarea relațiilor sociale, în menținerea sau crearea cărora clasa respectivă este interesată⁷.

Dar, spre deosebire de aceste definiții cu caracter general, avem de-a face cu multe cercetări care au căutat să surprindă – din unghiuri de vedere diferite – specificul ideologiei ca fenomen al vieții spirituale. Ei au elaborat, la rândul lor, interpretări care – fără a face abstracție de parțialitatea lor – pot lumina complexitatea fenomenului ideologic.

Astfel, J.-W. Lapierre subliniază că orice ideologie se cere privită ca o manifestare a conștiinței de sine a unei grupări sociale, clase, comunități istorice. Prin urmare, deși este o elaborare ideatică realizată prin individ, ideologia înfățișează personalitatea unui grup social, a unei comunități. În acest fel, o ideologie "mobilizează energiile, ea împinge mișcarea socială". Dorind să dea o definiție Lapierre precizează că o ideologie "este un ansamblu de reprezentări colective prin care se afirmă o ierarhie de valori. Ea spune ce este bine și ce este rău, ce este frumos și ce este urât, ce este adevărat și ce este fals, ce este sublim și ce este josnic. Ea spune ce valorează mai mult, ce este preferabil, ce trebuie stimat, detestat, disprețuit. Ea spune ce trebuie sacrificat și în ce fel. Ea nu este un ansamblu de interpretări neutre; în ea, dimpotrivă, se investește o puternică

⁴ Henry Coston, *Dictionnaire de la politique française*, Paris, 1967, p. 548.

⁵ Paul Foulquié, *Dictionnaire de la langue philosophique*, Paris, PUF, 1962, p. 337.

⁶ Fanu-Al. Duțulescu, *Dicționarul filosofiei*, Ed. Scrisul Românesc, S.A., Craiova, f.a., p. 123-124.

⁷ Cf. *Dicționar de filosofie*, București, Ed. Politică, 1978, p. 342-343.

încărcătură de emoții. Pentru aceasta ea mobilizează energiile. Ea înduioșează și atâță"⁸.

După J. Sperno Weilland, ideologia "este un sistem de idei prin care un grup sau un individ, definind sensul realității sau al existenței sale, justifică poziția sa proprie și în același timp justifică propriile sale acțiuni, propriile sale interese"⁹.

Un accent deosebit este pus pe faptul că orice ideologie se opune demersurilor de tip științific. În această perspectivă Gerard Buis arată: "Noi numim ideologică orice propoziție care, pe de o parte, pretinzând să releve un aspect al realului, îl deformează într-un anume sens (de exemplu: «Toți oamenii se nasc și rămân liberi și egali în drepturi), și pe de altă parte se integrează unei structuri aparent logice care formează un sistem de idei, o «ideologie» (de exemplu: o teorie a dreptului natural); consolidarea logică a sistemului tinde să treacă drept expresie a coerenței reale a faptelor"¹⁰.

O concepție similară promovează aceia care văd în ideologie forma modernă a miturilor sau a explicațiilor mitologice. Așa, de pildă, R.T. De George consideră că ideologia, în forma sa cea mai simplă, este un mit "care a fost general adoptat sau acceptat de către un grup anumit și care servește ca bază socială și ca justificare pentru acțiunea sa socială". Ideologiile sunt legate de interesele și activitatea practică a grupurilor sociale. Filosoful american va admite chiar prezența unor propoziții sau teze științifice în creațiile ideologice, dar făcea aceasta nu fără a întemeia o separație de fond între activitatea științifică propriu-zisă, ce recurge la ipoteze verificabile și construcțiile mitologice, respectiv ideologiile, ca acte de justificare rațională a acțiunilor practice întreprinse de un grup sau de o colectivitate rațională¹¹.

De asemenea a fost subliniat caracterul mistificator al ideologiei. Pentru Daniel Bell "ideologia este atât distorsionarea gândirii din interes, public sau particular, conștient sau inconștient, cât și studiul unor asemenea distorsiuni"¹². Pentru filosoful francez Jean Lacroix ideologia nu ar fi altceva decât "cristalizarea teoretică a falsei conștiințe". Mai precis ar reprezenta "justificarea intereselor particulare a unei societăți sau grup în interiorul acesteia", ea

---

⁸ J.-W. Lapierre, *Qu'est que ce l'ideologie*, în vol. *Les ideologies dans le monde actuel*, Paris, 1971, p. 12-15.

⁹ J.-S. Weilland, *La Théologie de mythisation est elle un ideologie?*, în vol. cit., p. 175.

¹⁰ G. Buis, *Science et ideologie*, în vol. cit., p. 33.

¹¹ R.T. De George, *Philosophy. Ideology and „logical myths“*, în *Akten des XIV. Intern. Kongress für Philosophie*, Wien, 1968, vol. 1, p. 464-466.

¹² D. Bell, *The End of Ideology*, The Free Press, N.Y., 1967, p. 67.

exprimând de fapt un punct de vedere particular pe care tinde să-l marcheze în parțialitatea sa¹³.

O notă comună pentru multe definiții este sublinierea caracterului pragmatic al ideologiei. "Ideologiile sunt un apel pentru acțiunea concretă – aprecia Roy C. Macridis. Ele îi fac pe oameni să acționeze, să muncească și să se organizeze"¹⁴. Iar pentru Oliver Reboul cuvântul ideologie face parte el însuși din limbajul ideologic, "fiind încărcat cu semnificații, conotații care desemnează realitățile cele mai diferite, după punctul de vedere al celor ce-l utilizează"¹⁵.

Încercând să definească fenomenul ideologic, Carlo Mongardini¹⁶ remarca că ceea ce noi identificăm drept gândire ideologică se dovedește a fi un amestec de cunoștințe empirice, judecăți de valoare, elemente mistice și voință îndreptată spre viitor. Mai precis, se poate spune că producția ideologică este o producție amalgamată în care intră elemente variate – cel puțin aparent provenite din surse diferite. De aceea, orice reducere sau simplificare a fenomenului ar duce cu timpul la rezultate arbitrare. Fenomenul ideologic nu poate fi interpretat ca o simplă proiectare a unor interese de clasă, fiindcă la formarea lui concurează multe alte interese, în afara celor de clasă. El nu este simplul produs al creației individuale, chiar dacă se manifestă în scrierile și în discursurile unuia sau mai multor indivizi. Nu poate fi limitat la înfățișarea lui superficială, fără a vedea că "dedesubt" se ascunde o lume de forțe inaccesibile rațiunii noastre, mai puternice decât această rațiune și care adesea o călăuzesc. Nu poate fi reprezentat ca un produs numai al voinței îndreptate către viitor, fără a remarca faptul că această voință este împovărată de amintiri. Gânditorul italian consideră că fenomenul ideologic s-ar putea descompune în trei elemente: a) *conținut mitic*; b) *proiecție utopică*; c) *derivație în sensul strict al cuvântului*. El precizează totodată că aceste trei elemente pot fi separate numai în funcțiune logică și ipotetică. Dacă noi regăsim în ideologie cele trei elemente "nu se poate spune că acestea ar fi numai părți și funcții ale ideologiei. Fiecare din ele poate foarte bine să subziste singură și să facă loc, de exemplu, unei forme de mit individual, utopiei intelectualiste ca instrument de evaziune și derivației pure ce coincide în unele cazuri cu conceptul de ideologie în sensul său mai general, folosit de către sociologia cunoașterii, sau în sensul său de simplă mistificare. Numai la întâlnirea tuturor celor trei elemente putem avea însă fenomenul ideologic în sensul propriu-zis politic, iar pentru ca el să subziste, nici unul

¹³ J. Lacroix, *Le personalisme com anti-ideologie*, paris, PUF, 1972, p. 12, 21.

¹⁴ Roy C. Macridis, *Contemporary Political Ideologies Movements and Regimes*, Cambridge, Massachusetts, 1980, p. 4.

¹⁵ O. Reboul, *Langage et ideologie*, Paris, PUF, 1980, p. 17.

¹⁶ C. Mongardini, *Ideologia e societa*, 1969.

din ele nu trebuie să lipsească". Distincția dintre elemente este totuși necesară pentru a înțelege cum se articulează ele în cadrul unei ideologii: "aici, mitul reprezintă omul etern, lumea eternă sau raporturile eterne ale omului și ale lumii, în timp ce utopia, pe de altă parte, istoricizează acest dat universal, filtrându-l printr-o stratificare istorică determinată, împărțiri pe clase și poziții ale intereselor, pe de altă parte îl raționalizează, proiectându-l în viitor. Mitul este astfel elementul colectiv și conservator al ideologiei, manifestare subiectivă, dar legată de un model arhetipal comun, prezent în subconștient. Utopia, în schimb, este transpunerea lui individualizată, filtrată de-a lungul istoriei și legată de interese determinate: ea reprezintă de aceea un element revoluționar, dar în același timp este o expresie intelectuală a raționalității conștiente, o reprezentare a unor interese reale. În sfârșit, spre a completa cadrul înlăuntrul fenomenului ideologic, derivația, în sensul paretian, este elementul cel mai marcat individual, autentică și propria artă a politicii, elementul ce servește de *trait d'union* între mit și utopie, învăluind ceva în esența sa cea mai intimă și reprezentând altceva, proiectând trecutul arhetipal al unei experiențe colective într-o viziune a trecutului intelectualizată și prezentată ca obiectivă"¹⁷. Într-o asemenea viziune ideologia ni se prezintă ca o categorie intermediară între *gândire* și *acțiune*.

Trebuie totuși să nu uităm că ideologia reprezintă un fenomen care nu trimite atât la idee cât la maniera în care ea este utilizată într-un context social. Ea va necesita, sub acest aspect, o analiză aparte. Mai întâi să reținem, așa cum ne atrage atenția Jean-Marie Domenach că a vorbi de ideologie înseamnă a simplifica și degrada gândirea. "La nivelul ideilor și a filosofiei pot exista confruntări și contradicții, dar nu și la nivelul ideologiei, unde contrariile pot să se amestece sub influența unor alte forțe de atracție. Ideologia leagă ceea ce pare incoerent, pervertește ceea ce pare bun și falsifică ceea ce pare adevărat. Pe de o parte, ea conferă ideilor posibilitatea de a acționa asupra realului. Pe de altă parte, scoate la iveală o inspirație ascunsă, atrăgând în acest fel ideile spre alte direcții și făcându-le să servească alte scopuri decât celor pe care ele le proclamă. Ideologia stabilește raporturi între teorie, simboluri, cuvinte și indivizi sau grupuri. Deci, ea nu poate fi tratată decât în interiorul unei configurații istorice, care o influențează și pe care o influențează. Abordare delicată,

---

¹⁷ *Ibidem.*

de altfel. Mai întâi pentru că periodizarea ideologică nu acoperă neapărat periodizarea istorică; apoi, pentru că poate exista o ideologie a ideologiilor"¹⁸.

Problematika ideologică traduce, de fapt, nevoia de a da un sens concret, determinat, realului. Trebuie să fim de acord cu Edgar Morin când spune că avem nevoie de idei pentru a negocia cu realul. Avem nevoie de sisteme de idei pentru a da formă, structură, sens realului, pentru a-l măsura, pentru a-l repera. Sistemele de idei sau ideologiile permit să vedem lumea și să realizăm o "viziune asupra lumii". Orice insuficiență și inadecvare într-o ideologie dată ne face să vedem lumea mutilată și iluzorie. Prin aceasta, însă, o ideologie dă formă realului, deformându-l. "Ideologia – precizează Morin – traduce lumea în idei și, prin aceasta, se interpune între lume și noi în momentul în care ea comunică. Suntem victimele ideologiei când ignorăm că vedem lumea prin tălmăcirea ideilor noastre și când credem că vedem, în ideile noastre, nimic mai mult decât lumea însăși. Din acest moment, gândim că ideile noastre sunt chiar realitatea, ceea ce ne face neîncredători cu privire la orice dat sau experiență care ne contrazice ideile. Considerăm că realitatea greșește și nu ideile noastre, când acestea sunt contrazise. Astfel, realul se prezintă mereu ca aberație și iraționalitate în fața oricărui sistem de idei a cărui logică este amenințată (logică identificată cu raționalitatea însăși). Dacă se produce vreo breșă în real, dacă ideologia începe să ia apă, atunci realul este bolnav. Dacă ideologia se tulbură, atunci înseamnă că realul este tulbure. Dar atunci, cel care supraviețuiește dezastrului percepe un real cu totul nou: acest real, cert, exista, dar el nu găsea cuvintele pentru a-l numi, nu avea idei pentru a-l concepe, logică pentru a-l ordona... El este obligat să se convertească la o altă lume, lată, într-adevăr, problema – *convertirea*"¹⁹.

Din toate cele arătate până acum vedem că a pune problematica ideologiei într-o perspectivă mai bine conturată teoretic înseamnă, implicit, și o explorare în chiar domeniul cercetărilor asupra fenomenului ideologic. Prin urmare, vom încerca să ne aplecăm în continuare asupra punctelor de vedere care pot fi considerate ca repere obligatorii pentru orice investigație asupra fenomenului ideologic în general.

---

¹⁸ Jean-Marie Domenach, *Les années '50-'60*, în „Magazine littéraire“, nr. 239-240, 1987, p. 21.

¹⁹ Edgar Morin, *Pour sortir du vingtième siècle*, Paris, 1981.

Un studiu al ideologiei nu poate fi urmărit cu rezultate bune decât în contextul unei teorii sociale mai cuprinzătoare. După John B. Thompson²⁰ un astfel de studiu înseamnă cercetarea modurilor în care un anumit înțeles (sensul) servește în susținerea relațiilor de dominație. Aceasta presupune, desigur, să avem în vedere și o analiză a puterii și dominației înăuntrul contextului de relații ce se stabilesc între acțiune, instituții și structura socială. Așa după cum se impun și alte clarificări, înlăturând sensurile echivoce asociate noțiunii de ideologie. Astfel, s-a presupus adesea că o ideologie operează asemenea unui liant social, unind membrii unei societăți prin faptul că le pune la dispoziție norme și valori colective egale. Totuși, precizează cercetătorul american, există puține exemple pentru a dovedi că anumite valori sau credințe sunt împărtășite de toți (sau măcar de cei mai mulți) membrii societăților moderne industriale. Dimpotrivă, pare mult mai sigur că societățile contemporane nouă cunosc o mai mare stabilitate tocmai în virtutea diversității valorilor și credințelor și prin proliferarea diviziunilor între indivizi, considerați atât în particular cât și în grup. Stabilitatea societăților contemporane pare, deci, să depindă nu atât de realizarea unui consens, ce ar avea în vedere anumite norme sau valori, cât chiar de lipsa unui consens în acel punct în care atitudinile opozante pot fi interpretate ca acțiuni politice. În această perspectivă, nu este vorba de a abandona neapărat o teorie a ideologiei, ci mai degrabă se impune a îndepărta o asemenea teorie de sub orizontul de cercetare al valorilor colective, orientând-o mai mult spre studiul modurilor complexe în care *înpelesul* este utilizat în menținerea relațiilor de dominație. Iar dacă trebuie să fim sceptici la presupunerea că societățile noastre de azi (cele de tip industrial în primul rând) sunt stabile datorită unui consens ce are în vedere valori și norme, atunci va trebui să rezistăm și ideii că ideologia este o iluzie pură sau, cum prea adesea s-a spus, o imagine răsturnată sau deformată a ceea ce este "real". Trebuie să rezistăm unei asemenea idei deoarece – precizează Thompson – vom recunoaște că ideologia operează prin limbaj și că limba este un mijloc de acțiune socială. De asemenea, vom recunoaște și că ideologia este, cel puțin parțial, o componentă a ceea ce în societățile contemporane nouă este considerat "real". Prin urmare, după Thompson, ideologia nu este o imagine pală a lumii sociale, ci o parte a acestei lumi, un element creativ și constitutiv al vieții sociale.

---

²⁰ John B. Thompson, *Studies in the Theory of Ideology*, Los Angeles, California Press, 1984.

Această caracteristică fundamentală a ideologiei pune în evidență legătura cu ceea ce s-a numit *imaginarul social* (cf. C. Castoriadis, C. Lefort), prin care se înțelege chiar dimensiunea creativă și simbolică a lumii sociale, dimensiune prin care oamenii își creează modurile proprii de a trăi împreună și de a-și reprezenta viața lor colectivă. Thompson consideră că *imaginarul social* este de cel mai mare interes pentru încercarea de a analiza relația dintre limbă și ideologie. În permanență suntem de altfel tentați să extindem înțelesul cuvintelor, producând noi înțelesuri prin metafore, jocuri de cuvinte și interpretări. De asemenea, suntem implicați, conștient sau nu, în schimbarea, discreditarea sau consolidarea relațiilor noastre cu alții și cu lumea. A studia ideologia înseamnă de aceea și a cerceta modurile în care aceste activități creative și imaginare servesc susținerii relațiilor sociale, care sunt asimetrice în ceea ce privește organizarea puterii.

Thompson mai arată că relația *limbă – ideologie* a fost într-un fel neglijată atât de filosofi cât și de lingviști. Neglijență oarecum surprinzătoare, crede el, dacă se are în vedere intensitatea cu care gânditori de talia unor Wittgenstein și J.L. Austin au accentuat asupra caracterului social al limbii. Primul subliniind anume că expresiile unei limbi funcționează numai în jocurile de cuvinte care sunt (și trebuie să fie) folosite de mai mulți oameni, fiind deci, într-un anumit sens, *forme ale vieții sociale*, iar al doilea socotind explicit că *vorbirea e un mod de a acționa* și nu doar o simplă relatare sau descriere a ceea ce s-a făcut. De asemenea, este luată în considerare contribuția lui Pierre Bourdieu²¹, care demonstrează că orice încercare de a construi un obiect autonom și omogen al analizei lingvistice (fie "limba" lui Saussure, fie "competența" lui Chomsky) conduce pe un drum greșit deoarece face să dispară condițiile social-istorice sub care un limbaj particular se constituie ca legitim, cerut de unii vorbitori, impus altora și reprodus ca formă dominantă a limbii folosite. În acest sens, chiar noțiunea de "competență" introdusă de Chomsky²² este abstractă. Pentru că ceea ce noi posedăm ca vorbitori competenți nu este atât capacitatea de a produce secvențe nelimitate de propoziții corect construite gramatical, cât capacitatea de a produce propoziții "*à propos*", adică expresii care sunt relevante în situații specifice și rearanjate tacit relațiilor de putere care caracterizează acele situații. Așadar, competența noastră este mai ales una *practică*; mai mult, este o competență care se diferențiază social și care se manifestă întotdeauna în exemple actuale ale discursului.

²¹ Pierre Bourdieu, *Economia bunurilor simbolice*, București, Ed. Meridiane, 1986.

²² N. Chomsky, *Cunoașterea limbii*, București, Ed. Științifică, 1996.

Vedem deci că trebuie să ne punem întrebarea nu numai cum ideologia poate fi conceptualizată și cum legăturile ei cu limba sunt în general înțelese, dar și cum ideologia poate fi analizată concret în expresii care sunt puse în circulație în viața noastră de fiecare zi. Thompson vede aici o cerință metodologică, socotind a fi necesară chiar o teorie pentru interpretarea ideologiei. El va actualiza tradiția hermeneuticii conștient fiind că prin ea s-a accentuat constituirea simbolică a lumii noastre social-istorice (luminând și acțiuni individuale, a căror creații pot fi înțelese de alții care, de asemenea, fac parte din această lume). De asemenea, știe că autorii aparținând acestei tradiții au acordat mai puțină atenție modurilor în care lumea istorico-socială se constituie și ca un câmp al forței, ca un domeniu al conflictului și al constrângerii, unde "înțeles" poate fi o mască pentru represiune. Și în această direcție se bazează pe teoria interpretării dezvoltată de Paul Ricoeur²³, urmărind să adâncească demersul hermeneutic. Propune chiar o procedură constând în trei faze principale: analiza socială (condiții istorice, instituții și termeni specifici), analiza discursivă (studiul expresiilor nu numai ca eveniment determinat istoric, dar și ca o construcție lingvistică care indică o structură articulată), interpretarea propriu-zisă (unde se trece dincolo de studiul structurii discursive, punându-se bazele unui înțeles care indică cum discursul servește în susținerea relațiilor de dominație). Interpretarea ideologiei poate fi concepută în acest fel ca o formă de hermeneutică orientată în adâncime, care este mediată de o analiză discursivă a construcțiilor lingvistice și de o analiză socială a condițiilor în care discursul este produs și receptat.

Terry Eagleton, printr-o analiză complexă, a obținut *pattern*-ul comun de semnificații asociate termenului de ideologie. Acesta poate fi descris astfel:

1. Ideologia este procesul general de producere a ideilor, credințelor și valorilor în viața socială. Conform acestei definiții, ideologia se înscrie între conceptul restrictiv al culturii ca ansamblu de modele și reprezentări și conceptul antropologic larg care include practicile și instituțiile caracteristice unei forme de viață. Mai cuprinzătoare decât cultura în sens restrâns, ideologia este inclusă în sfera culturii înțeleasă în sens larg.

---

²³ Paul Ricoeur, *Eseuri de hermeneutică*, București, Ed. Humanitas, 1995, cap. III.

2. Ideologia este o viziune globală asupra lumii, adică ansamblul ideilor și credințelor care simbolizează condițiile și experiența de viață a unui grup social semnificativ. Orice om este într-un fel un intelectual deoarece activitatea sa practică implică o concepție mai mult sau mai puțin explicită asupra lumii. Grupurile defavorizate au nevoie de o viziune globală asupra sistemului social ca întreg pentru a-și defini locul lor în cadrul acestuia și pentru a-și atinge scopurile lor parțiale. Ideologia are deci un rol unificator în planul imaginarului colectiv, conferind identitate grupurilor subalterne și adaptându-le funcției lor sociale.

3. Fără a se ridica la generalitatea viziunii globale, ideologia poate fi expresia simbolică a promovării și legitimării intereselor specifice ale unui grup social în conformitate cu interesele grupului dominant. În această ipostază, ideile vehiculate de ideologie pot fi sistematic distorsionate și disimulate. Reușita demersului ideologic constă în acest caz în faptul că grupurile subalterne ajung să-și aprecieze propria lor comportare cu criteriile celor aflați la putere.

4. Conform interpretării din ultimii ani, ideologia este mediul în care oamenii se înfruntă în plan social și politic la nivelul semnelor și reprezentărilor. Astfel, ideologia nu este un sistem static de idei, ci un anumit set de efecte în cadrul discursului prin care se creează sensuri acceptate ca naturale și inevitabile. Sintaxa și semantica discursului devin ele însele metode de reproducere a puterii dominante. Retorica unui discurs care vrea să facă uitat caracterul accidental al relațiilor sale cu lumea instituie o falsă transparență între semnificant și semnificat și dă impresia unei legături organice, inevitabile cu realitatea reprezentată²⁴.

După Nicolae Kallós, nota specifică a ideologiei o constituie funcția ei de a antrena, de a mobiliza și de a orienta oamenii aparținând unor clase sau categorii sociale, unor grupuri etnice, politice etc. unor organizații angajate în lupta pentru putere, în primul rând pentru puterea politică. "Ideologia reprezintă un ansamblu sincretic de idei (valori, idealuri, cunoștințe, iluzii, crezuri) care servesc la autojustificarea și proliferarea unei mișcări politice ca instrumente (arme) spirituale în lupta pentru realizarea unor scopuri politice. Prin sistemul reprezentărilor, ideilor, crezurilor etc. care se cheamă ideologie, grupul social-politic și/sau etnic, religios etc. își afirmă particularitatea, își manifestă deosebirea și opoziția față de alte grupuri. Ideologia nu este un concept gnoseologic; faptul că ceva este sau nu este ideologie nu rezultă din substanța specifică a produsului spiritual respectiv, ci din funcția lui.

²⁴ Vezi Adrian N. Mihalache, *Riscul declinului*, București, Ed. Didactică și Pedagogică, 1994, p.181.

Orice produs spiritual poate deveni și devine component al ideologiei în momentul în care o clasă sau categorie socială, un grup social-politic, o organizație, o mișcare politică îl găsește apt pentru a se folosi de el în lupta pe care o desfășoară în cadrul conflictelor sociale și politice, în lupta pentru putere. Cu o oarecare simplificare, dar fără riscul de a greși în fond, am putea spune că ideologia este acea parte a culturii și vieții spirituale care devine funcțională (se *funcționalizează*) din punct de vedere politic. Fiind legată de, și exprimând interesele, tendințele, scopurile social-politice, o anumită experiență istorică ale unui grup social dat, ideologia implică și norme atitudinale, modele de acțiune social-politică, reglementează, în conformitate cu acestea, raportarea oamenilor la realitatea socială și politică în care își desfășoară activitatea"²⁵. Prima funcție a ideologiei este aceea de a formula unele scopuri de atins în politică. Fiecare ideologie formulează un scop final sau un "ghem" de scopuri finale, menite să reprezinte principala forță de atracție pentru colectivitățile și pentru indivizii care aderă la ideologia respectivă. A doua funcție importantă a ideologiei, legată de prima, este explicarea, interpretarea situației date în funcție de scopurile anunțate. În acest cadru, ideologia justifică măsurile, deciziile politice, antrenează și mobilizează pentru acțiunea imediat următoare ce rezultă din explicația dată situației concrete, respectiv din deciziile luate în consecință. "Ideologii există oriunde există mișcări politice, dar nu ajung să devină o forță, o putere spirituală obsedantă decât în societățile care se află în fața unor probleme dramatice de dezvoltare, unde importante probleme sociale, politice, naționale etc. nu-și găsesc rezolvarea, unde, în fine, acest «ghem» de probleme nerezolvate și perspectivele unor schimbări inevitabile alimentează nesiguranța, frica, intoleranța, criza valorilor"²⁶.

Există însă și concepția după care ideologicul chiar reprezintă o formă de gândire implicată, o gândire "cu tendință", angajată în rezolvarea problemelor și intereselor de clasă, de grup, de partid. "În calitate de gândire implicată în rezolvarea problemelor și intereselor diferitelor parțialități sociale componente ale întregului social – scrie în această ordine de idei Anton Carpinski –, ideologicul se manifestă în formă nesistematizată și neelaborată a informațiilor, credințelor, prejudecăților și judecăților comune, dar și în forma sistematizată a programelor, platformelor și doctrinelor elaborate de persoane calificate și medii

²⁵ Nicolae Kallós, *Politică și ideologie: amurgul zeilor ideologici*, în „Alternative”, II, nr. 3, 9 - 10, 1991.

²⁶ *Ibidem*.

specializate"²⁷. Ideologicul nesistematizat, extrinsec logic, aparține nivelului protologic al gândirii (gândirea naturală), iar ideologicul sistematizat folosește doar instrumente și operații ale gândirii logice. Noțiunile, judecățile, raționamentele cu funcție euristică și conținut neutral aparținând nivelului logic al gândirii sunt "exploatate" și deturnate în ideologicul sistematizat, fiind folosite pentru a argumenta pozițiile și interesele specifice ale diferitelor parțialități sociale angajate politic. "Această situație ne face să admitem existența unui nivel special al gândirii, nivelul *paralogic*, care se comportă ca un logic distorsionat ce însoțește gândirea. Ideologicul sistematizat în programe și platforme politice este deci o formă de manifestare a nivelului paralogic al gândirii"²⁸. Sistem relativ structurat de raționamente, puncte de vedere exprimând poziții, interese, idealuri, opțiuni de clasă, grup, partid politic, în raport cu problemele contradictorii ale devenirii sociale, în scopul de a exercita o dominanță sau cel puțin o influență asupra acestei devenirii, ideologicul este departe de pozitivitatea și neutralitatea nivelului logic al gândirii. Ca modalitate de reflectare și proiecție exprimând năzuințe și interese ale parțialității sociale, ideologicul se caracterizează prin:

- a)** raportarea enunțurilor la cuplul verosimil-posibil;
- b)** folosirea cu precădere a logicii argumentării;
- c)** adoptarea unor criterii proprii de validare a enunțurilor;
- d)** exprimarea cunoștințelor produse într-un limbaj natural adaptat unor procedee manicheizante și paradigmatiche specifice (canoane, codificarea apelurilor etc.);
- e)** recursul la o gamă variată de forme cognitive;
- f)** realizarea procesului cunoașterii, într-o manieră partizană, actualistă, militantă.

Ca gândire cu tendință în limitele unei obiectivități "universal subiective", ideologicul devine un argument-motivație al acțiunii sociale, o modalitate specifice de cunoaștere și intervenție socio-umană. Elaboratele ideologice decurg din situații social-politice date și răspund în mod partizan acestor situații social-politice. Ele recomandă o opțiune politică, o schemă atitudinală, un model de acțiune. "Motivând poziții și interese de grup, proiectând o supraréalitate dezirabilă ordonatoare, ideologicul este gândirea implicată, esențialmente politic, care prin natura sa urmărește prefigurarea unui «suprereal paradigmatic» destinat să servească drept

---

²⁷ Anton Carpinschi, *Deschidere și sens în gândirea politică, Iași, Institutul European, 1995, p. 42.*

²⁸ *Ibidem.*

normă, program, ghid al acțiunii sociale"²⁹. Cadrul lingvistic al ideologiei face obiectul unui studiu interdisciplinar în care se conjugă semiotica, lingvistica, gnoseologia, logica, sociologia, politologia etc. Limbajul ideologic este un montaj verbal legat de politic, un fapt de gândire ce vehiculează, prin intermediul semnelor și simbolurilor, sensuri și semnificații cu valoare social-politică. În limbajul ideologic există o varietate de cuvinte plecând de la mitologie, trecând prin religie și ajungând până la morală, filosofie și gândirea rațională științifică. Proprietatea limbajului ideologic de a asimila cuvinte extraideologice și extrapolitice a permis avansarea termenului de "fagocitate" (J. Baechler) pentru a desemna procesul prin care acest limbaj absoarbe formațiuni verbal-discursive din alte domenii. De aceea, limbajul uman căzut sub incidența ideologicului capătă trăsături specifice. În acest sens A. Carpinschi consideră "că toate cuvintele, propozițiile, expresiile care exprimă interese, poziții, opțiuni ideologice și politice, individuale, de grup, de clasă sau partid, sunt cuvinte sau propoziții ale unui limbaj specific"³⁰. Limbajul ideologic este noțional și emoțional în același timp. Ambiguitatea limbajului, ușurința convertirii acestuia, omniprezența și omnipotența domeniului ideologico-politic, fac din limbajul ideologic un mijloc de persuasiune și manevrare deosebit de important.

Pentru tema noastră semnificativ este raportul *filosofie-ideologie*, aceasta deoarece oamenii nu doar caută adevărul, ci urmăresc să-l și impună sau să-l descopere ca adevăr trăit. Să ne amintim că pentru Tudor Vianu filosofia este o întreprindere teoretică a spiritului, iar ideologia o întreprindere teoretică cu veleități practice. "După tipul lor caracterologic, filosoful este omul contemplativ, purtător de instinctele lui adânci către primenirea și ordonarea imaginii lumii, în timp ce ideologul este, în realitate, o ființă activă rătăcită în domeniile teoriei sau, ceea ce poate fi mai rău, un teoretician atins de bovarismul acțiunii. În chipul în care se leagă și se dozează momentele lor sufletești, filosoful este omul în care predomină procesele deliberării, cumpănirea motivelor, elementul retardator al reflexiei, pe când ideologul aduce, chiar în întreprinderile cunoașterii, spiritul prompt al deciziei"³¹. La rândul său N. Kallós atrage atenția că ideologia se *poate folosi* de idei filosofice, dar filosofia ca atare nu este ideologie: "Chiar dacă în sânul diferitelor forme ale culturii spirituale întâlnim poziții opuse și uneori ireconciliabile, ele nu sunt neapărat opoziții ideologice. O

---

²⁹ *Ibidem*, p. 43.

³⁰ *Ibidem*, p. 44.

³¹ T. Vianu, *Opere*, vol. 9, 1980, p. 298.

dispută în cadrul științelor istorice rămâne o discuție științifică, și nu numai ideologică, atâta timp cât tezele, punctele de vedere nu sunt funcționalizate din punct de vedere politic, nu sunt folosite în scopuri politice. Numai în cazul din urmă are loc convertirea științei în ideologie. Opozițiile dintre hedonism și ascetism, dintre optimism și pesimism etc. pot să fie opoziții în concepția despre lume, în domeniul moralei etc., dar nu sunt neapărat opoziții ideologice; ele apot deveni asemenea opoziții în momentul în care sunt antrenate și angajate în luptele și conflictele politice³².

Această distincție dintre filosofie și ideologie se lasă interpretată, pe de altă parte, și la nivele mai adânci, presupunând deci că ar exista diferențieri în chiar modalitatea de a gândi o situație sau alta. În această perspectivă filosoful italian Luigi Pareyson consideră că ideologia ar recurge la ceea ce el numește *gândire expresivă*, spre deosebire de filosofie care ar utiliza *gândirea revelativă*. Și mai constată filosoful italian că există "filosofii" care nu fac decât să *exprime* epoca lor, socotindu-se produsul epocii și, totodată, călăuza ei. Dar tot el va preciza imediat că adevărata filosofie are menirea de a *revela* adevărul. Mai precis – constată Pareyson – ideologiile se caracterizează prin *istoricitate* și *pragmaticitate*, pe când filosofia se definește prin *interpretarea* realității și prin *mărturisirea* adevărului³³.

Analizând mai atent ceea ce caracterizează ideologiile se observă că în *gândirea expresivă* ideile au menirea de a exprima situația istorică din care s-au născut și de a conceptualiza. Valoarea lor nu constă în exprimarea adevărului, ci în aderența la timpul respectiv, în aderența la epocă. Gândirea expresivă sau ideologia este atât de strâns legată de toate aspectele unei situații istorice, încât ea are valoare exclusiv înlăuntrul acesteia. Istoricitatea unei asemenea gândiri constă, așadar, în faptul că ea se identifică complet cu situația istorică. Mai mult, istoricitatea ideologiei implică cu necesitate pragmaticitatea ei. Datorită istoricității sale, gândirea expresivă nu poate avea o semnificație rațională, care să nu o reducă la o simplă expresivitate istorică, decât dacă devine rațiune pragmatică. După opinia lui Pareyson, ideologiile sunt lipsite de conținut de adevăr, sunt produse ale istoriei și instrumente ale acțiunii, acțiuni fără adevăr, adică *tehnică*. Tehnicizarea rațiunii aservește ideea față de acțiune.

³² Nicolae Kallós, art. cit., p. 24.

³³ Luigi Pareyson, *Verita e interpretazione*, Milano, U. Mursila, 1972, p. 93-94.

Dar istoricitatea și pragmaticitatea nu intervin numai în cadrul ideologiei ci și în acela al filosofiei, însă cu funcții deosebite. În filosofie, gândirea nu este numai expresivă, ci totodată *expresivă și revelativă*. Istoricitatea în filosofie intervine în măsura în care *persoana* prospectează în mod liber realitatea istorică, temporală, considerând-o cale de acces istorică la adevărul intemporal. Aspectul revelativ în filosofie este inseparabil de cel expresiv, deoarece adevărul nu poate fi pur și simplu exprimat, el neexistând ca obiect dat, gata format și evident, ci poate fi atins numai printr-un act personal in substituibil și poate fi formulat numai printr-un act personal. Și în filosofie, deci, gândirea exprimă timpul său, fără însă a se identifica complet cu el. Aici timpul nu este exprimat direct, ci mijlocit, prin interpunerea persoanei, care *interpretează* timpul său și face din sine însăși unicul organ revelator al adevărului. Persoana nu se supune problemelor timpului, pentru că nu le găsește gata date și configurate, ci le face să se nască și le formulează. În fapt persoana dezvăluie adevărul, dar îl dezvăluie ascultând realitatea, chiar dacă o ascultă în mod activ.

Gândirea revelativă (filosofică) conține în sine – cum am văzut – și elementul istoric. Prin urmare, ea nu poate fi opusă ideologiei sub motiv că ar fi lipsită de orice istoricitate după cum nu poate fi opusă ei sub cuvânt că filosofia ar fi pură teorie, lipsită de elementul practic. "Nu există gândire care să nu aibă consecințe practice, nici practică sau acțiune care să nu presupună gândire"³⁴. Dar unitatea dintre teorie și practică este altfel concepută de practicisim și altfel de filosofie. Practicisimul pleacă de la dualitatea prezentă și formulează necesitatea unității în viitor, ca un remediu, operând în sfera ontică. Filosofia pătrunde mai adânc, până la raportul ontologic, sesizând unitatea originară dintre persoană și adevăr. La acest nivel, și teoria și practica au o semnificație ontologică, adevărul putând fi atras și în una și în cealaltă activitate umană, atât în domeniul filosofiei, cât și în acela al moralei și artei, fiecare din acestea având adevărul ei propriu pe care îl poate revela. Dar în toate aceste activități esențial este să existe și să opereze gândirea în sensul său propriu, care constă în raportul ontologic, în legătura originară dintre persoană și adevăr. Așadar, nu este atât vorba aici de a pune problema unei alternative între filosofie și practică, ci mai degrabă de a distinge corect între *revelarea adevărului și tehnicizarea gândirii*, între caracterul revelativ și ontologic, pe de o parte, și caracterul instrumental și practicist al gândirii, înnăscut în orice activitate omenească, pe de altă parte.

---

³⁴ *Ibidem*, p. 102.

Redând unității dintre teorie și practică dimensiunea sa ontologică, Pareyson încearcă să ajungă la un nivel mai adânc al acestei unități, nivel anterior diferențierii, în care teoria și practica sunt simultane; *teoretic* acest raport este revelarea adevărului, iar *practic* cedezie pentru existență³⁵. Întrucât adevărul nu este accesibil decât printr-o interpretare personală, el reclamă o opțiune, o alegere, prin care omul să decidă sau să se identifice cu situația în care se află (ca un simplu produs al istoriei) sau să se ridice la perspectiva adevărului, dând gândirii sale o putere revelatoare. Iar a revela adevărul nu înseamnă a recunoaște un obiect definit, ci a determina o prezență fără formă, adică a face față răspunderii unei formulări proprii, personale a adevărului, ceea ce, implicit, presupune și un curaj de a *mărturisi* ce este adevărat.

În concluzie, putem spune că filosofia, prin chiar specificul ei, urmărește să surprindă autenticitatea existenței umane în *adevărul* ei, dând astfel împlinire și persoanei angajate în mărturisirea acestui adevăr, spre deosebire de ideologie, care tinde să operaționalizeze ființa umană, făcând din gândirea înnăscută în orice activitate omenească un simplu instrument practic.

---

³⁵ *Ibidem*, p. 106.

RECENZIE

Liliana Mihuț, ***Dilemele Științei politice***, Editura Enciclopedică, București, 1995, 160p.

Este un semn bun în mișcarea politologică românească faptul că încep să apară nu numai lucrări în care autorii pun în discuție probleme mai puțin abordate, ci încearcă să le dea și o dezlegare mai mult sau mai puțin personală.

Nu este în intenția noastră de a face un rezumat al cărții. Ne vom limita la câteva observații de ansamblu, fără a-i pretinde autoarei să fi abordat, ceea ce dumneai nu și-a propus deocamdată. De altfel, L. M. a avertizat cititorii în acest sens: "Nefiind o lucrare de amploare, ea implică esențializare și selecție în abordarea conceptelor și concepțiilor de bază din știința politică, uneori rămâne la nivelul introductiv, alteori înaintează spre problematizare" (p.6).

În analiza oricărei cărți științifice, noi credem că trebuie să facem o demarcație clară între cărțile de "informație" și cele care se constituie ca "producție proprie"; ele se împletesc, dar nu se suprapun: unele sunt exclusiv de informație și am greși dacă am afirma că nu ne sunt necesare, altele sunt cărți în care informația este auxiliară producției proprii, iar altele sunt lucrări de informație ale căror idei, concepte sunt disecate în funcție de anumite paradigme cunoscute în literatura de

specialitate, asimilate de autor. Noi includem cartea ce o recenzăm în sfera acestei ultime categorii. Fără să ne îndoim, bineînțeles nici o clipă că autoarea ar fi putut scrie, și probabil ne va face o asemena surpriză, o carte care să se constituie, în cea mai mare parte, în ceea ce se poate înțelege prin sintagma "producție proprie". De altfel *Dilemele...* reprezintă o carte prin excelență didactică, iar aceasta trebuie să se axeze pe adevăruri general valabile, unde esențial rămâne logica didactică. Și *Dilemele ...* are o logică didactică de excepție.

În spiritul aprecierilor de mai sus, remarcăm variata informare a autoarei cu privire la cele mai importante concepții.

Informare care se integrează organic în textul cărții. Prin pregătirea sa științifică și disponibilitățile intelectuale de care dispune autoarea "se mișcă" cu dezinvoltură când "filosofiază" asupra politologiei. Ea ni se infățișează ca o exegetă perspicace în abordarea științei politice, atât dintr-o perspectivă filosofică cât și sociologică. Perspicacitate evidentă, mai ales în analizele conceptuale unde nu poate să nu impresioneze. Disocierile și interferențele conceptuale sunt

RECENZIE

realizate cu multă rigoare și finețe. Amintim doar demarcația pe care autoarea o face între "pluralism" și "pluripartidism" (p.24), dintre "legitimitate" și "legalitate" (p.56).

Atrage, deasemenea, atenția comparați - visul metodologic în abordarea conceptuală. Astfel, este solicitată din plin în analizele sale *analogia*: *puterea* este tratată în relație cu *consensul*, cu *autoritatea*, care-i dă prilejul de a aluneca elegant de la o idee la alta, prin digresiuni predilecte ce sunt departe de a-l obosi pe cititor. Autoarea reușește să ridice aproape orice idee la o formulare conceptuală. Fapt îmbucurător dacă avem în vedere abundența de literatură sociologică și politologică de la noi din țară, dar și aiurea, unde ideile circulă într-o mare confuzie. Obscuritatea căutată, apreciată de unii "snobi intelectuali" ca profunzime de gândire, a fost evitată, autoarea fiind, se pare adeptă a principiul cartesian al ideilor clare și distincte.

Se înțelege că nu tot ceea ce ne oferă L.M. merită atenție. Dincolo de rafinamentul stilistic al cărții, de sensibilitatea autoarei pentru exactitatea termenilor și sintagmelor utilizate, a disocierilor teoretice, a judecăților de valoare pertinente, uneori L.M. insistă mult prea mult pe probleme excesiv bătătorite, fără a aduce un "plus de cunoaștere". Titlul cărții, deasemenea ni se pare cam fortuit pentru conținutul ei. Vrem să spunem că există un decalaj considerabil între titlu, foarte promițător și conținutul cărții. În fond, dilema este un raționament cu două premise contradictorii care duc la

aceeași concluzie; un siligism cu premise ipotetice și disjunctive.

Așteptându-ne la această accepțiune a termenului, se înțelege dezamăgirea noastră în urma lecturii. Căci cartea conține prea puține "dileme".

Unele alternative nu sunt gândite dintr-o perspectivă dilematică. "Uniformitate sau diversitate", "centralizare sau descenralizare", "concentrare sau dispersia puterii", "comunitate sau individ", "interese de grup" sau "interes general", "democrație sau autoritarism", "dreapta-stânga", "ideologie sau dezideologizare" (p.5), nu pot fi considerați termeni care să aparțină unei dileme pentru că, pur și simplu, opțiunea pentru o alternativă sau alta nu va duce la același rezultat.

Nu punem la îndoială ca opțiunea pentru democrație sau autoritarism (se poate citi dictatură), pentru stânga sau dreapta ar duce la același rezultat.

Se pare că autoarea acordă dilemei sensul de "alternativă", ceea ce nu este în totalitate greșit, numai că dacă orice dilemă conține alternative, nu orice alternative reprezintă elementele unei dileme. Dar dincolo de limitele inerente "construcției" oricărei cărți, unele avându-și izvorul în "spiritul vremurilor noastre", de valoarea de adevăr a unor idei la care L.M. subscrie, *Dilemele științei politice* este o carte nu numai utilă din punct de vedere informativ, ci și interesantă și plăcută la lectură.

GHEORGHE CORDOȘ